

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 12 / 2023

СӨГҮМБІКӘ

ISSN 0869-1398

Өмет
мин исән,
ӘНИ

ЯЗМЫШ
МӘХӘББӘТ
сынавы

Рузалия
ХАФИЗОВА:

«Булсын дин эшим!»

ЯҢА ЕЛ
табынына
тутырған
тәкә

ГЫЙНВАР

Д	1	8	15	22	29
С	2	9	16	23	30
Ч	3	10	17	24	31
П	4	11	18	25	
Ж	5	12	19	26	
Ш	6	13	20	27	
Я	7	14	21	28	

ФЕВРАЛЬ

Д		5	12	19	26
С		6	13	20	27
Ч		7	14	21	28
П	1	8	15	22	29
Ж	2	9	16	23	
Ш	3	10	17	24	
Я	4	11	18	25	

МАРТ

Д		4	11	18	25
С		5	12	19	26
Ч		6	13	20	27
П		7	14	21	28
Ж	1	8	15	22	29
Ш	2	9	16	23	30
Я	3	10	17	24	31

АПРЕЛЬ

Д	1	8	15	22	29
С	2	9	16	23	30
Ч	3	10	17	24	
П	4	11	18	25	
Ж	5	12	19	26	
Ш	6	13	20	27	
Я	7	14	21	28	

МАЙ

Д		6	13	20	27
С		7	14	21	28
Ч	1	8	15	22	29
П	2	9	16	23	30
Ж	3	10	17	24	31
Ш	4	11	18	25	
Я	5	12	19	26	

ИЮНЬ

Д		3	10	17	24
С		4	11	18	25
Ч		5	12	19	26
П		6	13	20	27
Ж		7	14	21	28
Ш	1	8	15	22	29
Я	2	9	16	23	30

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сеембика» 2023

Ежемесячное литературно-художественное и культурно-просветительское электронное периодическое издание на татарском, русском языках для женщин и семьи.

Территория распространения: Российская Федерация, зарубежные страны

Элемтә, мағлұмат технологиялар һәм массакүләм коммуникацияләр өлкәсендәге күзәтчеклек буенча Федераль хезмәтэндә (Роскомнадзор) 2015 елның 18 маенда «Сюумбике» дип теркәлгән. Теркау таныклыгы Эл № ФС 77-61814

Язмалар авторның тулы адресы күрсәтелеп, паспорт мағлұматлары, пенсия иминияте таныклыгы, ИНН таныклыгының ксерокс күчермәләре белән бергә жиберелгәндә генә кабул ителә.

Кулъязмаларга бая бирелми, алар кире кайтарылмый.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Тышлыкта:
Рузалия Хафизова
Фото: Анна Арахамия

Учредитель:
Акционерное общество
«Татмедиа»

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Сайт мөхәррире
Камиля Димөхәммәтова

Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйлә Шакирова
Дизайнер-верстальщик
Резеда Галиуллина
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сөләйманова
Ленар Сафиуллин

Формат: 225x290 мм
Күләме 64 бит

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст) аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакциянең язмача рөхсәтәннән башка материалларны «Сеембика»дан күчереп басу тыела.

Басарга кул куелды: 27.11.2023 ел.
Чыгу көне: 3.12.2023 ел.
Заказ **C-3269**
Тираж **7177**

ТР «Татмедиа» Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр республика агентлыгы ярдәме белән чыгарыла.

Басма Матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр буенча федераль агентлык ярдәмендә нәшер ителә

Редакция адресы: 420066, Казан, Декабристлар урамы, 2 нче йорт.

www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77

Язылу индексы
ПАП рәсми каталогы буенча:
Татарстанда **П2204** (ярты еллык),
П8299 (берьялылык)

Татарстаннан
читтә: **П0279**

Банк реквизитлары:
Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сюумбикэ»
Расч/счет 40702810600020010309
кор/сч 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

16+

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучым!

Сез ничектер, ә мин үзем быел жиргә кар ятканын аеруча зарыгып көттем. Көз озын һәм жылы булды – мондый көннәр һич тә ялыктырырга тиеш түгел иде бит... Сәбәп, күрәсең, башкада. Беренче яткан ак кар узган елның авыр мизгелләрен, кайгы-хәсрәтен каплап китә сыман тоела миңа. Ә инде тип-тигез ап-ак кардан киләсе көнгә яңа юл салу шундый жиңел кебек!.. Хыялый диярсез инде... Әмма барыбер минем өчен беренче кар тормышны беркадәр яңадан башлау ул... Хәер, Яңа елга аяк басуны да без бит шулай кабул итәбез. Яңа ел – яңа юл кебек: яңа эшләр, проектлар, очрашулар, танышулар, журналыбызның яңа саннары... Сүз уңаеннан, сез бу санны кулга алганда без инде мәш килеп 2024 елның беренче санын әзерләп ятачакбыз. Димәк, киләсе елда очрашачакбыз.

Яңа сукмакка баскач та артка бер әйләнеп карау гадәте бар (бу санда андый мөмкинлекне журналның быелгы саннарында чыккан кайбер геройларыбызга да бирдек).

«Сөембикә» өчен узган елның иң зур, иң сөенечле вакыйгасы, әлбәттә, журналның 110 еллыгы булды. Галәм күзлегеннән караганда, 110 ел – бер мизгел... Ә шул ук вакытта нинди озын һәм авыр юл бу: революция, НЭП, сугыш, үзгәртеп кору еллары, меңьеллыклар алмашыну... Журналыбыз исә үз кыйбласына тугры! Узган гасырда да, монысында да журнал битләрендә темалар бер – гаилә кыйммәтләре; бу үзгәрүчән дөньяда хатын-кызның урыны; әни, ир хатыны булу серләре; бала тәрбияләү; туган телебезне, гореф-гадәтләрне саклау...

Яңа яуган карлы сукмакка, кадерле укучым, бергә атлап керәбез. Алдагы көндә дә шушы ак юлдан бергә барырга язсын безгә!

Яратып, Лариса МАЛИКОВА

«Безнең тышлыкта»

«Язмыш аллә нинди сюрпризлар ясый икән. Аны кабул итеп, яратырга өйрәнергә генә кирәк. Нәрсәгә тотынсам да, ләззәт алып эшли беләм. Шуңа нәтижә дә бар.»

10

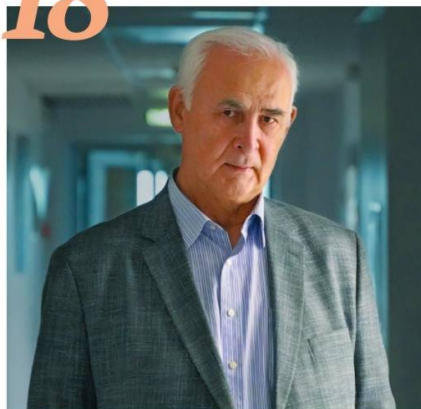
Уңганлык әжере
Чулпан Галиәхмәтова

6

Куркыныч
уенчыклар
Чулпан Галиәхмәтова

18

Мин – гап-гади
авыл малае
Эльмира Закирова

22

Авырлыктар баланы
ныгыта гына
Алсу Шакирова

Заман һәм без

Бала күңеле далада
Лилия Гәрәева

Татар дөньясы

Чишмә башы
Лена Гайнанова

Мәдәни тормыш

Шаярып йөгәрә
ак буран...
Гөлара Шәрипова

Кояшым
Гөлнур Сафиуллина

Китап уку ул —
фикерләүне
тирәнәйтү
Илсәяр Шиһапова

Яшәеш

14 Безнең почта
Мин исән, әни...
Алсу Шакирова

24 Баккан ана...
Фәнис Низамов

Утка очкан күбәләк
Гөлнур Сафиуллина

Хужабика

32 Рәхим ит,
яшел Аждаһа!
34 Бүләк
бирәм...
Интим
гигиена

39 Йолдызнамә-2024

44

46

50

52

56

58

59

63

28

Ярың булсын
виюче
Лилия Гәрәева

40

Сайрый тургай,
Сайрый тургай...
Эльмира Закирова

60

Яңа елга —
тутырган тәкә
Рөстәм Галәветдинов
тәкъдим итә

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

КУРКЫНЫЧ УЕНЧЫКЛАР

Яңа ел – балалар өчен иң бәхетле чор. Нинди генә уенчыклы булмый алар. Эти-эни бүләк итә, әби-бабайныкы – аерым, тагын Кыш бабай алып килә. Беребезгә дә сер түгел: бүләкләр исемлеге, гадәттә, эни кулында. Этигә дә, әбигә дә, «Кыш бабай»га да ул төртеп күрсәтә. Фантазия генә житсен. Житмәсә, социаль мохиттә үскән, ютубта төрле каналлар караган (балага телефон тоттырмыйбыз диючеләр бар барын, әмма бик азлар. Азлары да юк-юк та тоттырып куя әле. Монысы – икенче тема.) баланың үз бүләкләр исемлеге. Ул бүген йомшак аюларга да, «Маша», «Миләүшә» исемле курчакларга да, трактор-машиналарга да кызыкмый. Уенчык модасы башка. Көнбатыштан кертелгән трендларга – компьютер уеннарына, мультфильм геройларына мәкиббән балалар. Ә аларның кыяфәтләре классик матурлыкка туры килми гадәттә. Уенчык килбәтсезрәк булган саен, популяррак кебек тоела хәтта. Дөрөс, алар төсләргә бай. Бу да уйланылган: күрми калу мөмкин түгел. Эти-эниләр лагере бүген икегә бүленгән: берләре хоррор-уенчыкларны сатуны тыярга кирәк, ди; икенчеләре ыржаеп торган тешле Хагги-Ваггиларны сөйкемлеге саний, баланы толерант (их, яратабыз да инде бу сүзне) булырга өйрәтә, ди. Бу бәхәсләшү уенчыкның кыяфәте буенча гына әле. Әле бит аның сыйфаты да, бала сәламәтлеге өчен куркыныч булу-булмавы да мөһим. Монысы турында иң соңыннан уйланыла кебек. Ике якны да тыңлап, уенчыклар турында белгечләр фикерен белештек.

Фото: Анна Арахамия

«Мин каршы, балалар уйный»

– Ике балам да Хагги-Вагги (компьютер уенында явыз персонаж – Ч. Г.) уенчыгы белән уйнады, – ди Казанда яшәүче Айгөл Исмәгыйлева. – Үзем мондый уенчыкларга каршы. Беренчедән, алар шундый ямьсез, куркыныч; икенчедән, баланың психик халәтенә дә тәэсире начардыр. Балалар бакчасында күреп кайтканнар да, елый-елый сорадылар. Алып бирдем инде. Әле алар популяр булган заманда бик кыйммәт иде. Бишәр йөз сумнан кызыма – алсу, улыма зәңгәр төстөгесен алдым. Алар аның ямьсезлегенә игътибар да итмәде бугай. Баштагы мәлне бик уйнадылар, аннан соң оныттылар. Хәзер дә биш минут кулларында тотып йөриләр дә атып бәрәләр. Уенчыклар шундый тиз алышынып тора. Шунысы кызык: популярлыклы беткөч, бәяләре дә төшә. Бу уенчыкларның бер мәгънәсә дә юктыр, бары ата-анадан акча суыру өчен чыгаралардыр дип уйлыйм. Югыйсә әледән-әле яңа төр уенчыклар барлыкка килмәс иде. Ә балалар өчен берни дә жәл түгел, алып бирәбез инде.

– Элек уенчык уенчык төсле иде ул. Космонавтлар, янгын сүндерүчеләр, табиблар, бәби курчаклар... Аюлар да, куяллар да чыңга охшаган иде. Уенчык ясаучылар алдына киләчәк буынны тәрбияләү бурычы катгый куелгандыр, ГОСТ таләпләре дә булгандыр дип уйлыйм, – ди биш оныкның дәү әнисе Ләйлә апа Зарипова. – Заманында өстәл уеннары ничек популяр иде: лото, шахмат, доминоны гаилә белән бергә уйный идек. Элек балалар яратып уйнаган өстәл хоккей-футбол уеннары хәзер юк та бугай ул, бер дә күргәнем юк. Союз таралгач, балалар уенчыклары да революция кичерде бугай. Көнбатыштан ни генә кертмәделәр. Төрле приставкалар, лизуннар, Барби курчаклары... Кибет киштәләре кытай уенчыклары белән тулган. Актив уеннар онытылды. Хәзер оныкларга карыйм да, реаль тормыштан виртуаль тормышка чумдылармыни! Урамда уйнаган бала-чага авылда да бик сирәк ул,

шәһәрдә әйтеп тә торасы юк инде. Кечкенә балалар әллә нинди куркыныч уенчыклар күтәрәп йөри. Ни хайван түгел ул, ни кешегә охшамаган. Әниләре ала инде. Минем оныкларга да алалар. Башкалардан көнләшеп йөрмәсен, диләр. Ул шыксыз уенчыклар балаларга нәрсә бирәдер, ничә аңламыйм. Аны ни төрәп, ни әниле-кызы уйнап булмый. «Әни, син башка заманда үскән, берни аңламыйсың», – ди балалар. Ярый әле шул заманда үскәнмен. Курчаклар белән уйнарга курчагы да юк иде, әмма матур курчаклар барлыгын беләп, аларга кызыгып үстек.

– Минем улыма әле 6 гына яшь, – ди Алсу исемле әни, – компьютер уеннары уйный белми, телефоннан карый инде. Ютубта нинди генә уенчыклар рекламаламыйлар. Блогерлар, тартманы сүтеп, уенчык белән уйнап күрсәтә. Улым сорый инде. Хагги-Ваггини да, Банданны да, Скибиди-туалетни да алып бирдек. Мин бернинди фәжигә дә күрмим. Әйе, елмаюлары куркыныч, ыржайган кебек, әмма елмая бит, усал итеп карап тормый. Үзебез нинди әкиятләр карап үстек соң?! Убырлы карчыклар, Кошей Бессмертнийлар, куян артыннан куган бүре... Крокодил Генаны ничек яраттык, ә табигатьтә ул сөйрәлүче ерткыч. Әйе, хәзер күп уенчыклар – компьютер уеннары персонажлары. Шуңа кыяфәтләре дә башка. Бу – замана шаукымы гына.

Баланың нинди булуын телисез?

– Баланың психоэмоциональ хәленә әти-әни, әйләнә-тирәдәгеләр генә түгел, уенчыклар да тәэсир итми калмый. Гомумән, уен – бала үсешендә мөһим урын алып тора, – ди балалар һәм үсмерләр психологы Румия Галиева. – Нәкъ менә уен вакытында сабыллар әйләнә-тирәнә өйрәнә, уен аша үзә белән булган хәлләрне кабат кичерә. Уен хәтерне яхшырта, фантазияне, акылны гына түгел, эмоциональ интеллектны да үстерә. Бала баш миенең уң як ярымшары 7 яшькә кадәр ныграк эшли. Шуңа күрә дә аларга бу яшьтә об-

разлы уйнау хас. Мантийк өчен җавап биргән сул як ярымшар үсә башлагач, бала өчен уеннар икенче планга күчә. Ул мәгълүмат алуга өстенлек бирә башлый.

Балалар нигәдер шыксыз, тискәре персонажлар булган уенчыкларны үз итә, куркыныч мультфильмнар карарга ярата. Бу – хәзерге буын феномены гына түгел. Хәтерләсәгез, үзебез дә бала чакта куркыныч хәлләр турында сөйләп, бер-беребезне куркытырга ярата идик. «Караңгы бүлмәдә...» дип башлана иде ул. Румия Галиева аңлатуынча, әти-әни баладан аның гел яхшы булуын таләп итә, кысалар куя, шуңа күрә аның эчке каршылыклы туа, агрессив импульслары барлыкка килә. Нәкъ менә тискәре персонажлы уенчыкларда бала үзенә агрессиясен чыгара. Ул эмоция һәр балада бар. Кайберләре аны күрсәтми генә. Ә ул җыелырга тиеш түгел. Психолог бала белән «сугышлы» уеннары уйнап алырга киңәш итә. Уен процессында ул эчке ачуын басачак икән.

Балага дөньяда төрле көчләр барлыгын белү дә кирәк. Әкиятләрдә юкка гына Дию пәриләре, Убырлы карчыклар сурәтләнми. Әмма яхшылык начарлыкны җиңә. Без мондый әкиятләр укып баланы тормышка әзерлибез. Шуңа да ул тискәре персонаж булган уенчыклар белән дә уйнап үсәргә тиеш. Бүген уенчык базарында куркыныч кыяфәтле уенчыкларның артык күп булуы – башка мәсьәлә, һәм ул маркетингка барып тоташа. Мондый уенчыкларны сатып алу ихтыяҗы ясалма тудырыла, гади итеп әйткәндә, ул – житештерүчеләрнең акча эшләргә тырышуы. «Соңгы еллар феноменына популярлаштыру эффекты хас. Шыксыз кыяфәтле уенчыклар чиратагы культ, мода агымы. Аңлыйсыздыр, популяр блогер йә тиктокер берәр уенчык йә уен турында сөйләсә, ул шундук популярлаша. Ютубта махсус каналлар бик күп. Баланың мондый төр уенчыклар сорауы аның эчке дөньясына туры да килмәскә мөмкин, аңа моны бары җәмгыять мәҗбүри тага. Әлбәттә, кызыксынучанлыгы көчле булган

**Алинә МӨДӘРИСОВА,
Г. Камал исемендәге
Татар дәүләт академия театры
артисты**

Олы кызыбыз Зөбәйдә бөтенләй уенчыклар белән уйнамады дисәм дә, алдамам. Сүз уңаеннан, мин дә кечкенә чагымда уйнамаганмын. Хәзер мәктәптә укый башлагач, аның нагрукасы күп. Телефон тотып утырырга вакыты юк диарлек. Көнгә 15–20 минут кына карап ала. Театр балалары театрда үсә. Алар анда үзара аралаша, үзләренә уеннар таба. Сәхнә арты буйлап качышлы уйныйлар. Һәрберебез бергәләп уйный торган нинди дә булса уенчык алып килә. Зөбәйдә кечкенәдән табиб булып уйнарга яратты. Без аңа табиб костюмнары, уенчык инструментлар алып бирдек. Бәлки, шул Һөнәр буенча китәр дип өметләнәбез. Хәзер дә табиблар турында төрле роликлар карый. Уенчыклар түгел, дәфтәр, кызыклы ручка сорарга мөмкин ул. Зөбәйдә – кечкенә әйбергә дә сөенә торган бала. Кыш бабайдан да кыйммәтле түгел, кадрлар бүләк сорады. Миңа берни дә кирәкми, сеңел генә алып кил, дигән иде. Хыялы чыңга ашты – Зөләйха үсеп килә. Менә кечкенәсе уенчыкларны бик ярата. Кочаклап, көне буе күтәрәп йөрергә мөмкин.

балалар бу уенчыкларга игътибар итми калмый. Берсе балалар бакчасына алып килә икән, икенчесе шул ук көнне әти-әнисеннән сораячак. Шулар рәвешле аңа көннән-көн сорау арта», – ди психолог.

Кызганыч, бу уенчыкларда бер-нинди мәгънә дә, мантыйк та юк. Баланың психоэмоциональ халәтенә дә тәэсир кире булырга мөмкин. Тик жәмгыятьтән качып яшәп булмый. Моннан фаҗига дә ясарга кирәк түгелдер, мөгаен. Бары тик уенчыкны популярлыгы буенча түгел, баланың ничә яшәтә булуына карап сайларга кирәктер.

– 3–4 яшьлек балалар психикасына әлеге төр уенчыклар начар тәэсир итәргә мөмкин, чөнки бу яшәтә аларны бик җиңел күркытып була. Куркуларын уен аша да чыгара белмиләр бит әле. Алган эмоцияләреннән төнге йокылары бозылырга, энурез барлыкка килергә мөмкин. Шуңа бу яшәтәге балаларга килбәтсез уенчыклар бүләк итүгә бик каршы мин, – ди Румия Галиева. – 4–6 яшәтәге балалар инде эмоцияләрен уен

аша чыгара, тискәре йә уңай рольдә уйный белә. Эмма фантазияләрен йөгәнли белмиләр, шуңа күрә мондый уенчыкларның артык күп булмасы хәерле. Өлкәннәрдән дә уен барышына игътибарлы булу сорала. Кирәк чакта бала белән бергә уйнап, аны башка дулкыңга кертәп җибәрү дә мөһим. 6–7 яшәтән соң алар эмоцияләре белән идәрә итә беләләр инде. Мондый уенчыклар курку эффекты бирми – психик халәт өчен борчыласы юк, эмма бу әле балада гел шундый уенчыклар гына булырга тиеш дигән сүз түгел. Мин, гомумән, традицион куркыныч уенчыкларга өстенлек бирергә киңәш итәм. Аждаһалар, пиратлар, еланнар, Убырлы карчыклар... Аларның тамырлары тылсымлы әкиятләргә барып тоташа. Ягъни әкиятләрдә аларны яхшылык җиңгәнән беләбез. Усал, ямьсез, димәк, куркыныч дигән принцип эшли. Ә заманча уенчыклар – төрле монстрлар – артык килбәтсез, хәтта ки гариплеккә тартым дип әйтер идек. Рольләрен дә аңлап булмый.

Без әйткән алдагы принцип та эшләми. Мультфимнарда, компьютер уеннарында бу килбәтсезләр үзләре кебек үк ямьсез персонажлар белән сугыша. Яхшылык белән начарлык каршылыгы күренми: чикләвек жуела, ахлакый ягы югала кебек. Балалар, бигрәк тә малайлар, шундый уенчыкларга тартыла. Әти-әниләргә һәрвакыт бала сүзен сөйләмәскә киңәш итәр идек. Аның алдында сезнең абруегыз булып, үз позициягезне күрсәтергә тиешсез. Бөтенләй үк каршы килергә дә кирәкми, әлбәттә, чөнки барыбыз да беләбез: тыелган алма – татлы. Эмма уенчык булмаса гел бу төр персонажлардан торырга тиеш түгел. Уенчык ул – баланың эчке дөньясының чагылышы! Монстрлар белән генә уйнап үскәннәрнең эчке дөньясы нинди булыр соң?! Агрессив, кансыз булып үсмәсләрме?!

Уенчык һәм бала сәламәтлеге

Мәскәү өлкәсе табиблары бала сәламәтлеге өчен иң куркыныч уенчыкларның рейтингын төзегән. Аңа магнит кубы, спиннерлар һәм конструкторлар керә. Табиблар шулай ук пулялы яки лазерлы пистолетларның, пропеллерлы уенчыкларның, яшь химиклар һәм физиклар өчен җыелмаларның да хәвефле булуын кисәтә. Башинформ хәбәр иткәнчә, Уфада табиблар берьюлы 10 магнит шарчыгын йоткан баланы коткарганнар. Сүз уңаеннан, магнитлы шарчыклар да бүген популяр уенчыкларның берсе. Республика балалар клиник хастаханәсенең хирургы Нияз Әмирханов әйтүенчә, төрле әйберләр йоткан балаларны әти-әниләре, медицина ярдәмә сорап, даими алып килеп торалар. Шулар арасында: нигездә, тәңкә акчалар, уенчыкның вак детальләрен йоталар. Популяр булган азык-төлек кишетләре тараткан тәңкәләргә дә алырга туры килә кайвакыт. Зуррак яшәтәге балалар өлкәннәр янына килеп әйбер йотканнары турында әйтә ала әле, ә менә сөйләшә дә, аңлата да белмәгән сабыллар белән авыррак. Бала ашаудан баш тарта, төкереге агып тора, ютәлли

башлый. Бу инде беренче билгеләр. Хастаханәдә балага рентгенография ясылар. Үңәчтә кысылып калган предметны эндоскопик юл белән алалар. Очлы әйберләр аеруча куркыныч. Алар үңәчнә, ашказанын, эчәкләрне тишә ала. Табибларга андый предметларны да алырга туры килә, әмма бик сирәк. Батарейка йоткан бала электрохимик пешү алырга мөмкин. Эчәкләккә төшкән чит әйберләрнең табигый юл белән чыгуын гына көтәргә кала. Тагын да куркынычы: вак әйберләр баланың тын юлын капларга мөмкин. Табиб бу уңайдан аеруча игътибарлы булырга, кечкенәләргә вак әйберләр бирмәскә, уенчыклар белән уйнаганда аларны караучысыз калдырмаска киңәш итә.

Сыйфат турында уйлыйбызмы?

Инде уенчыкларның сыйфаты турында сөйләшк. Бу хакта күпләребез уйламый да кебек. Кайда күз төшсә, шуннан уенчык алабыз. Кытай кайда да Кытай инде ул, дип, маркетплейсларда заказ ясыябыз. Уенчыкның сертификаты бармы дип сораучылар да, мөгаен, юк дәрәжәсендәдер. Бу бит әле баягә дә барып тоташа. Сертификатлы уенчык бермә-бер кыйммәт. Сер түгел, бала йөз дә бишенче уенчыгын сораганда (ә хәзер бала сораган һәр әйберне алып бирәбез, аңа «юк» дип әйтәргә ярамый, дип тә сөйли әле кайбер «югары белемле» психологлар) иң элек бәясә турында уйлаыбыз. Очсызрак булса, яхшырак, әмма аның сыйфаты чамалы. Татарстан Республикасы Этил спирты, алкогольле продукция житештерүгә, аларның әйләнешенә һәм сыйфатына дәүләт контролен һәм кулланучылар хокукларын яклауны тәмин итү буенча Дәүләт инспекциясенә әйдәп баручы белгече Лилия Шәңгәрәева әйтүенчә, узып баручы елның ун аенда уенчыкларга кагылышлы 130 дөгъва килгән. Аларның күбесе йомшак уенчыклар сыйфаты һәм комплектларда детальләр житмәү белән бәйле. Кулланучылар, нигездә, акчаларын кайтаруны йә яхшырак сыйфатлы уенчыкка алыштырып

бирүне таләп итә. «Балалар уенчыклары сыйфаты буенча проблемалар әледән-әле чыгып тора. Кызганыч, кибет киштәләрендә очсызлы «подделка» уенчыклар да бар. Алар балаларның сәламәтлегенә начар йогынты ясыя. Мәсәлән, пластик уенчыклардан химик ис килә, йомшак уенчыклар сыйфатсыз материалдан ясаганлыктан аллергия бирергә мөмкин. Керем артынан куып, бик күп уенчыклар Кытайдан кайтарыла. Аларның үзкыйммәтләре түбән, бу инде сыйфаты начар булырга мөмкин дигән сүз. Дөгъвалар, нигездә, бәйрәмнәрдән соң күп килә. Моны аңлап та була, бәйрәм, бигрәк тә Яңа ел чорында уенчыклар күп сатыла. Санкцияләnmәгән сәүдә урыннарыннан балалар өчен товар алырга киңәш ителми. Соңыннан аларга дөгъва белдерү процессы да катлаулы булырга мөмкин. Иң куркынычсыз урын – махсуслашкан кибетләр. Анда уенчыкка сертификат

таләп итеп тә, консультантлар белән киңәшләшәп тә була. Куркыныч курчакларны сатып алмаска киңәш ителә. Ул бала тормышына негатив эмоцияләр алып килергә мөмкин. Уенчык холык формалашуга да йогынты ясыя. Бу хакта да истән чыгармагыз», – ди белгеч.

Без, әти-әниләр, күп вакыт балалар уенчыкларына житди карамыйбыз. Өз генә уйный да, ташый инде ул аны, дибез. Әмма чираттагы уенчыкны алып биргәндә психология фәннәре докторы Вера Абраменкова сүзләрен искә алыяк. «Бала өчен уенчык – ул күнел ачу гына түгел, ә мәдәни инструмент, аның ярдәмендә ул зур һәм катлаулы дөньяны үзләштерә, кеше мөнәсәбәтләре законнарын һәм мәңгелек хакыйкәтләренә аңлай». Уйлап карасаң, балага бары уенчык кына бүлөк итәбез инде. Ә чынлыкта исә без әнә шулай аның психологик халәтен һәм килчәккә мөнәсәбәтен билгелибез!

Психолог киңәше

Румия ГАЛИЕВА,
балалар һәм үсмерләр
психологы

Уенчык сайлаганда баланың яшенә игътибар итегез. Мәсәлән, курчакны гына алыяк. 2–3 яшьлекләр өчен гап-гади кечкенә курчаклар алыгыз. Бала аны йоклата, чишендерә-киендерә, ашарга өйрәтә. 5–6 яшьлек кызларның үз фантазияләре дә кушыла. Әнилек-кызыл кебек сюжетлы-рольле уеннар уйный башлай. Бу яшьтә кызларның курчаклары үзләренә охшаса яхшы. Озын чәчле курчакларга өстенлек бирегез, әмма һич тә Барбиларга түгел. Табигый формадагы бала кебекләрен алырга тырышыгыз. Бала үзенә таныш булган рольләренә генә уйнарга тиеш. 7 яшьләрдә инде Барби бүлөк итәргә була. Бу вакытта балаларның баш миенә сул як ярымшарлары активлаша башлай. Ул өйрәнү чорына керә. Хоббилары барлыкка килә. Мәсәлән, үзен дизайнер итеп тоеп, курчакларына күлмәк тегә. Чәчтараш роленә кереп, прическалар ясыя. Маркетинг артынан чапмагыз. Бу – төп кагыйдә. Без хәзер төймәләре күп булган, тавышлар чыгарган уенчыклар алырга яратабыз. Бу уенчык белән уйнаганда балага бернәрсә дә эшләргә кирәкми. Бары кнопкага басып, күзәтергә генә кала. Ул бериндә үсеш бирми. Бала уенчыкның ничек тавыш чыгаруын, хәрәкәт итүен белергә һәм аңларга тиеш. Уенчык никадәр гади булса, шулкадәр яхшы, чөнки уйнаганда баланың фантазиясә, креативлыгы кушыла. Әлбәттә, балаларның уенчыклары төрле булуы яхшы. Яшенә карап – конструкторлар да, пирамидалар да... Хәзер кабат өстәл уеннары популярлаша башлады. Болар инде иң яхшы уеннардан санала. Баланың хәтерә яхшыра, логик фикер йөртүә ныгый. Тагын шунысы бар: әлегә уеннарны гаилә белән бергәләп уйнап була. Ә бу бала өчен генә түгел, без, әти-әниләр, өчен дә бик тә файдалы.

УЊГАНЛЫК ӘЖЕРЕ

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Гап-гади кыз принцны очрата да, принцессага әйләнә... Балачакта мәхәббәт уянган бу әкиятләрдән кайчак зур тормышка аяк баскач та аерыла алмый интегәбез. Могҗизага ышанабыз. Ул принц безгә дә очрап, әкият дөньясында яшәрбез кебек. Әмма яши-яши аңлайсың: могҗиза әкиятләрдә генә. Күктән төшкәнне көтеп утыру – ялкаулар эше. Тырышлыгың булса гына уңышларга ирешә аласың. «Вафин» крестьян-фермер хужалыгы генераль директоры урынбасары Рузалия ХАФИЗОВА – әнә шундыйлардан. Ә бит барысы да ун ел элек фермага сыер савучы булып эшкә килүдән башлана.

«Принцессадан – сыер савучыга»

Фермадагы беренче эш көнен әле дә хәтерли ул. Сыерлар янына алып киләләр дә аппарат белән саварга өйрәтәләр. «Сөт савылып беткәч, аппараттагы менә бу пульсатор аска төшә, шуннан башка сыерга күчереп куясың», – диләр. Бер авырлыгы да юк кебек. Чиркана белмәгән, чисталыкны бик яраткан яшь хатын гомерендә беренче тапкыр сыер имчәкләрен юып, аппаратны кидертә һәм көтә башлый... Көтә, көтә, әмма сөт һаман савылып бетми. Авылда үсмәгәч, бер сыерның күпме сөт биргәннән дә чамалый алмый шул. Инде башкалар сыерларын савып бетерә, ә Рузалиянең сөтбикәсе һаман савыла. Сыер янында аптырап басып торуын күреп, бер хезмәттәше нәрсә булганын аңлап ала да, килгән кешедән юк инде ул, дип сүгәргә тотына. Баксаң, аппаратың пульсаторы ватылган икән. Оятка калганы өчен борчылмый, имчәген бушка тарттырып торган өчен сыерын жәлли Рузалия. Аннан бу эшнә тиз өйрәнә үзе. Беренче мәлләрдә бик авыр була аңа фермада, кешегә күрсәтми елап та ала. Шул турыда хыялландымы соң? Ул бит киләчәген башкача күзаллаган иде. Шөһәрдә матур тормышта үскән кыз хәзер менә ят авылда – силос исе килеп торган фермада, сыерлар арасында эшләсән инде.

Аның тормышы бик матур башлана. Хәллә гаиләдә ике малайдан соң иркә, төпчек кыз булып дөньяга килә ул. Әтисе Рәшид – мастер, әнисе Гүзәлия Ташкент курчак фабрикасында баш хисапчы. Әйе, Ташкентта туа ул. Мәктәптән соң тәржемәче булырга укурга керә. Кияүгә чыгып, ике малай таба. Якты киләчәккә өмет тулы күзләре белән яшәгәндә дөнья тынгысызлана. Тамырлары белән Татарстаннан булган әти-әнисе шунда кайтырга карар кыла. Абыйлары Рафаэль белән Руслан да күчә. Ялгыз каласы килми аның, Татарстанга кайтырга ирен дә күндәрә. Аның да әби-бабасы шушы яктан була. Житеш тормышларын калдырып, яңа тормышка аяк басалар. Сынаулар күп көткән була Рузалияне...

Лаеш районының Хәерби авылына кайтып йорт салган абыйсы янына урнашырга булалар. Бер белмәгән жирдә үз каның булу барыбер көч бирә. Барып киңәшләшер кешең бар, ичмасам. Шөһәрдә яшәгән Рузалия шулай итеп авыл жиренә кайтып төпләнә. Аларны анда

көтеп торучы булмый, әлбәттә. Жирле халык та килмешәкләр дип кенә карый. Менә шушында кояш астында үз урыныңны табарга күпме көч кирәк! Тормышлары авыр: иренәң эшләгәнә гаиләне туйдырырга житми. Кулда – ике кечкенә бала. Эшләргә кирәк дигән фикергә килә Рузалия. Әмма Россия документлары да, ил гражданлыгы да булмаган качак хәлендәгә кешене кем эшкә алырга атлыгып торсын?! Артык проблема кемгә кирәк?! Ызан башындагы күрше әбисе бик жәлли яшь хатынны. Хужалык житәкчесенә барып аңа эш сорый. Хәерхәллы Радик Вафин Рузалияне сыер савучы итеп эшкә ала. Анысы да вакытлыча – кеше урынына гына. Әнә шулай сыер савучыга әйләнә ул.

Эшен намус белән башкара. Тәрбиядән килә бу. «Эш урыныгызны пычратмагыз, өстенә басарсыз», – дип өйтә торган була бабасы оныкларына. Ягъни, урлама, намуслы бул! Сыерларын да ярата Рузалия, аларны чип-чиста итеп тота, аңа хәтта премия язалар. Тагын бер авырлык – тел белмәү. Татарстанга кайтканда «исәнмесез»дән башка татарча беравыз сүз белми. Әбисе догалар өйрәтә өйрәтүен, ә үзбәкләр мохитендә ана телен саклап калу бик авыр була. Сыер савучы татар апалары көлешә-көлешә сөйләшкәндә, мине сөйлиләр инде болар, дип тә уйлап куя ул, әмма аңламагач, җавап бирә алмый. Тырыш Рузалия монда да уңганлыгын күрсәтә – татарча өйрәнә. «Алар арбасына утырдым да өйрәндем», – ди ул җайлы гына. Бүген аның чип-чиста итеп татарча сөйләшүенә сокланырлык. Гомер буге ана телендә генә аралашкан диярсен.

«Булдыра ала торган бу!»

Бер айдан соң урынына калган сыер савучы эшкә чыга. Утырып елый Рузалия. Минә хәзер куып чыгарырлар дип уйлый. Ә ул инде сыерларына ияләшкән, үз гомерендә беренче хезмәт хакы да ала. Очын очка ялгап яшәгән гаилә өчен җиде мең акча да файда. Әле шул акчадан өзеп, әнисенә сәдака да җибәрә. Житәкче чыгарып җибәрми аны, лаборант итеп куя. Нигә җибәрмәгәннән безнең белән әңгәмә вакытында Радик Кадырович кыска гына итеп аңлатты: «Уңганлыгын эшли башлауга ук күрдем. Бик тәҗрибәле өлкән зоотехникым да: «Булдыра ала торган кеше бу, перспективалыга охшаган», – диде».

Берничә ел лаборант булып эшлэгәннән соң житәкчесе ана ветеринар табиб ярдәмчесе эшен тәкъдим итә. Ә нигә эшләмәскә әле?! Жиң сызганып тотына Рузалия. Айрат абыйсы өйрәткәннәрнең барысын да хәтерендә калдырырга тырыша. Белеме булмаса да, тәжрибә күпкә өйрәтә. Сыерларга укол да ясый, бозаулаганда да ярдәм итә.

Хәтта ясалма орлыкландырырга да алына. Нигәме? Аның бер урында гына таптанасы килми, үсәсе, күбрәк беләсе килә. Ә фермада бары тик сыерлар гына... Белгечләр килеп өйрәткәннән соң, тәвәккәлләп тотына. Ясалма орлыкландырылган сыерларының 70 проценты бозау китерә. Кечкенә генә буйлы яш хатын ничек курыкмый мондый эшкә алынды икән дип уйлап куям. Әмма көчле кулларына карагач, бар шикләр югала. Кешенең куллары барысын да сөйли. Кызык була бу эш Рузалиягә. Кинәнеп эшли. Ә фермада сыер бозаулау – үзе бер вакыйга. Ул да Рузалиясез узмый. Аркылы килгән бозауны чыгара алмасалар, аны чакырлар. «Шәһәргә киткән вакыты булса, туп-туры фермага кайта ул. Кигән яхшы киёмнәрән дә алыштырып тормый, тизрәк сыерга ярдәм итәргә чаба», – диләр аның турында хезмәттәшләре. Яңа туган бозауларны дәрәс тукландыру өчен моннан берничә ел элек фермага робот-жиһаз кайтарыла. Бозауларның туган көненә карап биш тапкыр ашата торган станция ул. Үскән сәен сөтне арттырып эчертә, аннан әкрәкләп киметеп, сөттән аерта. Аны карап тору да Рузалия җаваплылыгында. Биш ел эчендә роботны бер тапкыр да ремонтларга туры килми. Жиренә житкереп карап торгач, техника ватылмый.

Рузалия нәрсәгә тотынса да эшли белә. Хәзер – житәкче булгач та – борын чөереп тормый: кирәк икән сыерын сава, кирәк икән тракторга утырып сыерларга азык тарата. Авыр эш техникасынан К-700 ны гына йөртеп караганы юк икән. Калган бар техниканы иярли, аларда эшли белә. Баскан жирдән ут чыгара торган хезмәткәр житәкчесенең урынбасар булу тәкъдимен кире кага. «Бөтен эшегездә булышам, әмма әлегә андый җаваплылыкны ала алмыйм», – ди ул. Тагын өч елдан соң гына әзер булуын аңлап, житәкчегә үзе әйтә.

«Сыерларны да, кешеләрне дә җаллим»

Бүген «Вафин» крестьян-фермер хужалыгы терлекчелек һәм үсемлекчелек тармагында эшли. Фермада меңнән артык терлек, 400 баш савым сыеры. Тагын атлар асрыйлар. Моңысы Радик Кадыровичның аерым мәхәббәте. Чабышкылар ярата ул. Сабантуйларда атлары призлы урыннар алмый калмый. Фермадагы терлек өчен үз жирләрән чәчеп, азык әзерлиләр. Әле кишер-чөгәндер, бәрәңге, кәбестә ише яшелчә үстерәләр. Боларның барысын да Рузалия контрольдә тотат. Белә: карап-барлап тормасаң, нәтиҗәсе булмый. Шуңа һәр

Фото: Анна Арахамия

Шәһәрдә житеш тормышта үскән кыз фермага сыер саварга эшкә килә.

иртә – бишенче яртыда фермада инде ул. Хезмәткәр-
ләрнең кечкенә бер битарафлыгынан да сөт күрсәт-
кечләре төшәргә мөмкин. Ә аны кире күтәрү, ай-һай,
авыр, кайчак айлар кирәк. Бүген көн саен 5,3 тонна сөт
тапшыралар. Хужалыклары районда алдыңгылар
исемлегендә. Моңы белү Рузалиягә канатлар куя. Димәк,
тырышлыгы бушка түгел. «Мине мактарга кирәкми, әнә
шул нәтижеләребездән әйтеп бетергесез ләззәт алам,
горуранам», – ди. 50 кешелек коллективны жыеп,
бер йодрыкта тотып тора. Күренеп тора – аны хөрмәт
итәләр. «Свой парень» инде ул безнең. Аның белән
эшләргә бик кызык. Ул һәрвакыт безнең белән», – диләр
терлек караучылар. Рузалия белән сөйләшкән арада да
әллә ничә кереп киңәшләштеләр. «Мин үземнең каян
чыкканымны онытмыйм. Һәм бу фермага зур рәхмәт-
лемен. Ул миңа күп нәрсә бирде», – ди. Һәм тагын
бик күп житәкчеләргә үрнәк алырлык, үзенә карата
зур хөрмәт уяткан фикер әйтә: «Фермадагы һәр сыерга,
һәр сыер савучыга, һәр терлек караучыга рәхмәтлемен.
Алар булмаса, минем хезмәт хакым да булмагачак бит!»
Шуңа да аларны кулыннан килгәнчә хөрмәтләргә тыры-
ша. Йә ресторанга жыеп алып китә, йә Казанны күрсә-
теп кайта. «Сыер савучыларны махсус Казансу яр буена
алып бардым. Андагы матурлыкны күрсеннәр, дидем.
Юкса сыер имчәгеннән башка ни күрәләр?! Авыл хужа-
лыгында тәүлек әйләнәсендә эшлиләр бит. Иртәнге са-
вымга киләләр, аннан көндөз килеп жыештыралар,
юалар, кичен тагын фермага. Бу бертөрлө эш бер ялсыз
башкарыла. Авыр эш!» – ди ул, үзенә сыер савучы бу-
лып эшләгән чакларын да исенә төшереп.

Шунысы да бар: бүген хужалыктагы сыер савучы-
ларның күбесе – яшәр урыны булмаганнар. Шешә белән
дуслыклары да юк түгел. Алар өчен хужалыкта махсус
тулай торак булдырганнар. Документларын теркәргә
ярдәм иткәннәр, пропискага керткәннәр. Рузалия алар-
ны кешечә тормышта яшәргә өйрәтергә тырыша. Акча-
ларын жыеп, бергәләп барып көнкүреш техникасы
сатып алалар, әле киендереп алып кайта ул аларны.
«Бик жәллим үзләрен. Иртәгә шундый көнгә калмам,
дип, беркем гарантия бирә алмый. Әнә безнең Луиза
вакытында зур заводның баш хисапчысы булган. Эчүгә
сабышкач, балалары өйдән куып чыгарган. Нинди тор-
мыштан төпкә тәгәрәгән. Түбән тәгәрәү бик тиз, ә күтә-
реләргә зур көч, рухый ныклык кирәк. Аннан, ярдәм
сорап килгән кешегә булышмау зур гөнаһ бит», – ди ул.
Нинди генә булсалар да, бу фермада эшләү өчен төп
ике шарт бар: чисталык саклау һәм сыерларны жәбер-
ләмәү. Сыерга сукканнарын күрсәләр, шундук штрафка
тарталар. Ә менә чисталык өчен премия язалар. Рузалия
үзе дә беренче премиясен нәкъ шуның өчен ала бит.

«Рузалия житәкче булгач, бездә чисталык культы тагын
да көчәйдә», – диләр хезмәткәрләр. Монда эшләүче
ир-атлар бөтенесе жирле халык. Эштән баш тартмыйлар,
чөнки фермадан өйгә азык «ияреп кайта». Әз-әзләп
алганнарда күз йома Рузалия. Шуңа да «свой парень»
инде ул. Житәкчесе өчен – алыштыргысыз кадр.
«Рузалиянең шулай намус белән эшләвенә беркем
ышанмый. Булмас, диләр. Бик булдыклы ул, нәрсә
эшләргә кирәклеген ярты сүздән аңлый. Теләсә кем
белән уртакт тел таба. Хезмәткәрләребез аның авызына
гына карап тора, район житәкчелеге хөрмәт итә.
Бик ышанычлы кадр. Хәйләләп йөрми, булсын дип
тырыша. Кайсы тармакта эшләсә дә, югалмаячак.
Китә генә күрмәсен инде, ул китсә, ферма таралырга
мөмкин», – ди Радик Вафин.

«Джампинг – энергия, био – нәзакәтлелек»

Инде хәзер фермадан башка жиһанга чыгып.
Рузалиянең бай дөньясы ферма белән генә чикләнми,
билгеле. Тырышлыгының, үзе эшләп алган абруеның
әжерен күрә торган үз дөньясы да бар бит әле аның.
Беренчедән, үз йорты. Ире белән аерылышкач, хужалык
ярдәме белән ипотека алып үз оясын төзи. Әкияттәге
кебек матур курчак йортына кайтып, үсмер уллары
Әнвәр һәм Әмир белән ял итә. Улларының тәүфыйкылы
булып үсеп килүенә, үзенә карата ярату белән сугарыл-
ган хөрмәтенә сөенә. Ял алып уллары белән сәяхәт
итәргә тырыша. Моңа да үз фәлсәфәсе. «Үзем хәлле
гаиләдә үскәч, безгә әти белән әни күп нәрсә бирде.
Балаларыма да кулымнан килгәнне бирәсем, күрсәтәсем
килә. Укысаң, тырышсаң, менә шулай да яшәп була икән
дип үссеннәр», – ди ул. Бөтен теләге – уллары кешелекле
булсын. Гаиләсә өчен үлеп торган абыйсы Рафаэльне
һәрвакыт үрнәк итеп куя. «Хатыныгыз, балаларыгыз
өчен менә шундый булыгыз», – дип тәрбияли.

Хәерби авыл жирлегә депутаты да, житәкчесенә
хәйрия эшләрендә уң кулы да әле ул. Авылда мәчет
төзегәннәр, быел мәчет янында чиймә ачканнар.
Менә инде өч ел рәттән Корбан бәйрәмендә район бала-
лар Сабан туге уздыралар. Һәр килгән балага тәм-том
өләшәләр, пылау белән сыйлыйлар. Ярышларда катнаш-
каннарда бүләкләр бирәләр. Көрәштә жиңгән балага
чын батырлар бүләге – төкә! «Балаларны сөендерү –
үзе бер савап. Алар чын күңелдән куанып, рәхмәтле була
белә», – ди Рузалия.

Ә үз күңелен хоббидә күрә. Менә инде ике ел хатын-
кызлар өчен джампинг (кечкенә батутта бии-бии сике-
рү – Ч. Г.) буенча тренировкалар уздыра. Күңел кушуы
буенча килә ул бу шөгыйльгә. Коронавирус эләктереп,
инде үлдә дигәндә, терелә. Аннан соң бу авыруга хас
булган күңел төшенкелегенә бирелә. Ниндидер бер яңа
сулыш сорый жаны. Социаль челтәрләр актырып утыр-
ганда джампинг белән шөгыйльләнгән тренер битенә
килеп чыга. Андагы энергия үзенә тарта. Казанга дәрес-
ләргә йөри башлый. Кечкенә чактан ук спорт белән
шөгыйльләнеп үскәнгә (ике абыйсы да дзюдога йөри.

Рафаэль абыйсы әлеге спорт төре буенча Ташкент чемпионы да була. Рузалия дә аларга карап дзюдо секциясенә языла, фермада көч эше башкарганга физик нагрузка артык авыр бирелми, сикерү алымнарын да тиз өйрәнә. Тренеры тәкъдире белән батутлар алып, авылда төркем жыеп карарга була. Әмма уңышсызлыкка тарый. Комлы Кавалда зал ачып карый. Джампинг белән шөгыльләнәргә теләүчеләр табыла. Бүген инде Сокурыда да төркеме бар. Тренировкага йөргән хатын-кызлар нәтижәсен дә күрә: гәүдә авырлыгы кими, шешенүләр бетә. Өстәвенә, кызу темп белән сикереп, бөтен тискәре эмоцияләр чыгып бетә. Рузалия сөйли, ә мин сокланып утырам. Иртәнге бишенче яртыда торып фермага бар, анда көне буге аягәсте һәм кич бер сәгать буге батутта сикер!

Бетмәс-төкәнмәс энергияле, тырыш кешеләр генә булдыра аладыр моны, мөгаен. Джампинг кына түгел, буш кичләрендә Рузалия әле стрип-биюгә дә йөри икән.

– Джампинг энергия бирсә, биюдә – хатын-кызлардагы нәзакәтлелек ачыла, – ди ул. – Хатын-кыз энергиясе аз булганнарда киңәш итәр идем. Шәхсән үземә бик кирәк. Фермада, нигездә, ир-атлар белән эшлим. Алар белән жебегән булып булмый, кырыс булу кирәк. Өйдә ике улым үсә. Малайларга да таләпчән булу комагау итми. Янәшәмдә сыенырдай ир-ат юк. Каян булсын инде минем кебек хатын-кызда нәзакәтлелек?! Биегәндә үземне кечкенә кызчык итеп хис итәм. Эңә шул халәт бик ошый инде. Бии башлагач, ир-ат белән хатын-кыз мөнәсәбәтендә ирләрнең баш булырга тиешлеген аңладым. Мин булдырам, дип, гел алга ыргылырга кирәкми икән ул гаиләдә. Башка андый хаталар ясамаска кирәгенә төшендем.

«Булдыра алам дип яшим»

Эңә шундый күп һөнәрле ул Рузалия. Миңа калса, самолет белән идарә итәргә кушсалар, ике дә уйламый штурвал артына да утырачак.

– Булдыра алганымны раслап яшәргә яратам. Жңң, туктама, дим үз-үземә. Аннан соң кешегә бит бер жылы сүз жңтә. «Рузалия, син булдырасың», – дип канат куючылар да бар. «Син – күпләр өчен үрнәк», – ди танышларым. Гел елмаеп йөрисең, проблемаларың юк, дип әйтүчеләр дә бар. Аларын үзем генә беләм. Минем проблемаларым беркемгә кирәкми, шуңа да кешегә чәчмим, барысы да үз эчемдә! Аллаһы Тәгалә авырлыкларны яңа тәжрибә тупларга, тагын да көчле булырга бирәдер дип саныйм. Гомеремдә ферма белән жңтәкчелек итәрмен дип уйламаган идем. Язмыш әллә нинди сюрпризлар ясыи икән ул. Аны кабул итеп, яратырга өйрәнергә генә кирәк. Нәрсәгә тотынсам да, ләззәт алып эшли беләм. Шуңа нәтижә дә бар.

Рузалия белән әңгәмәне тәмамлап, кайтырга дип машинага утырырга да өлгермиз, аның көр тавышын ишетәбез:

– Тәк, егетләр, әйдәгез, берәз эшләп алыи өле. Трактор белән су алып килегез. Аркадьевна, жылы су бар бит безнең? Бүген сыеркайларга ванна ясыибыз! Фермада тормыш дөвам итә. Эш кайный...

БАЛА КҮНҮЛӨ ДАЛАДА

Лилия
ГӨРӨЕВА

Чыршы бизэлгән, бүләкләр күптән алынып, караңгы шкафтан чыршы төбөнә чыгып тезелешер сәгатьләрән көтә. Бәйрәм табынына ниләр куясы, кайсы тәмле салатны ясыйсы кат-кат сөйләшкән, килешкән... Өйдә Яңа ел алдыннан була торган рәхәт бер ыгы-зыгы. Күңелдән генә инде ничәнче кат планнарны барлыйсың. Зур гаиләдә Яңа елны кайда, кем белән каршы алырга дигән сорау, әлбәттә, туа да алмый – бу бит иң якин кешеләр бергә була торган көн. Тик... әлеге идиллия кичә генә Кыш бабайны көтөп йөргән балаң үсеп, яшүсмерлек чорына кәргәнче генә...

– Мин быел Яңа елны сезнең белән каршыламыйм! – Бәйрәмгә бер атна кала кызыбыз энә шулай дип белдерде. Һәр сүзенә басым ясап, шундый катгый итеп әйтте ул бу жөмләнә. Әтисе белән бер-беребезгә карашып алдык. Сүзләрнең мәгънәсе әле башыбызга барып

та житмәдә бугай, кызыбызның тавышындагы катгыйлык күбрәк гажәпләндерде ахрысы безне.

– Ә кем белән каршы алырга жыенасың? – дидем, «Монысы нинди сүз тагын?» – дип әйтә башлаган иремә күз карашым белән генә тынычланырга ишарә

ясап. Яшүсмерләр бит алар чете-рекле халык. «Юк! Ярамый!» дигән сүзләр алар янында бөтенләй мәгънәсен югалта.

Мондый вакытта психологлар пауза алырга киңәш итә.

– Берәз уйларга вакыт бир әле, – дидем мин дә, «Йә, рөхсәт итәсез–

ме?» дигән сорау белән инәлгән 15 яшьлек кызыбызга. Дәрәсән әйткәндә, бу сүзләргә көткән идек инде. Борчылып һәм сагаеп, әлбәттә. Балалар үсә һәм аларның бездән аерылып вакытлары житә. Кызыбызның әлегә сүзләрен менә шуның беренче кыңгыраулары дип кабул иттем.

Дөнъяда уйдан да йөгәрек нәрсә юк, диләр. Мизгел эчендә күңелемнән 27 ел элек булган вакыйгаларны урап киләргә өлгердем. Нәкъ кызым яшендә мин дә әнигә Яңа елны классташларым белән каршы алырга теләвемне әйткән идек. Курка-курка гына әйттем. Безне ике тәртә арасынан чыгармыйча, кырыс итеп үстәргән әни каршы булып дигән идек, ә ул... тотты да ризалашты. Классташ кызының әти-әниләре кунакка киткән иде. Без Яңа елны шулар өсәндә каршы алырга сөйләштек. Беренче тапкыр үзегез генә үткәрәчәк ул бәйрәмгә ничек дәртләнеп әзәрләнгәнәбезне әле дә хәтерлим! Башта табынга нинди ризыклар куясын уйлаштык. Аннары өсәнгән кемнең нәрсә алып киләсен бүлештек. 31 декабрь иртәсәндә бергә жылышып пилмән бөктәк, салатлар ясадык. Әнигә, кызлар гына булабыз, диде. Чынлыкта, мин аны алдадым. Кызлар булган жиргә малайлар килмиме инде? Чит-ятлар түгел, үз классташларыбыз һәм урамда бергә уйнап үскән дуслар иде алар. Бик күңелле бәйрәм булып истә калган. Әниләр йөзәнә кызыллык китерерлек бер хилафлык та кылмадык без ул кичне. Шәраблар алырлык акчабыз да юк иде, аны кирәк дип тә санамадык.

Күңелемнән генә шуларны уйладым. Тик... Бу бит авылда иде. Авыл ул – үзегез зур гаилә. «Кызым нинди кешеләр белән, кайда булып?» – дип сагаймады әниң күңеле. Ул мин аралашкан балаларның барысының да нәсел-нәсәбенә кадәр белә иде. Теләсә кайсы вакытта килеп, безне тикшереп китәргә дә мөмкинлегә бар. Ә шәһәрдә башкача, монда кеше бер-берсен белми дә. Күңелне мең

**Балаларга һәм
яшүсмерләргә «Сердәш»
психологик хезмәте
педагог-психологы
Екатерина ВОЛЯНЮК:
«Катгый тыюга
караганда, үзара килешүгә
бару – отышлырак».**

сорау борчый: «Анда тагын кемнәр була? Юңле кеше балаларымы? Нәрсә эшләрләр? Берәр хәл булса, кайдан эзләргә баланы?»

Улыбыз беренче тапкыр Яңа елны дуслары белән каршы алам дигәндә, моңың кадәр үк хафаланмаган идея шикелле. Кыз бала өчен ныграк борчыласың шул... Бәлки, рәхсәт итмәскәдер? «Бармыйсың!» дияргә дә – вәссәлам! Еласа, еласың шунда... Аның каравы, жаның тыныч...

«Ышаныч» үзәгенә балаларга һәм яшүсмерләргә «Сердәш» психологик хезмәте педагог-психологы Екатерина Волянюк баланың бу теләгенә катгый рәвештә каршы килмәскә киңәш итә.

– Яшүсмерлек чорында бала әти-әнисеннән эмоциональ яктан аерыла башлый. Үзәнгә карарлар кабул итәсе, вакытын дуслары белән уздырасы килә. Үз-үзәнгә табу, үзәнгә белү өчен бу аңа бик мөһим. Әти-әниләрнең борчылуы табигый, билгеле. Шулай да үз-үзәнгә ачыктан-ачык сорау бирегез әле – сезне нәрсә куркыта? Гадәттә, безне

балабызның кайда, кемнәр белән булуы, нәрсә эшләве күбрәк борчый. Бу куркуларыгызны аның үзәнгә дә әйттегез. Яңа елны кайда каршылайсың, бәйрәмдә тагын кемнәр буласың жентекләп сорашыгыз. Ул балаларның әти-әниләре белән элемтәгә кереп, үзегезне борчыган сорауларны ачыклап бетерү дә комачауламас.

Ничек кенә булса да өйдә калдыру өчен: «Син безне яратмыйсың. Без сиңа кирәкми башлаганбыз икән. Безне калдырып китәсең», – дип, баланың хисләрендә «уйнамаска», аны гаепләмәскә кирәклеге әйтә психолог.

– Бәйрәмне дуслары белән каршы аласы килүе гаеп түгел, – ди ул.

Катгый рәвештә «юк» дип тыябыз икән, яшүсмер бунт күтәргә, өйдән үк чыгып китәргә мөмкин. Яшүсмерлек – болай да катлаулы чор. Шуның өчен «юк» дигән сүзгә дә төпле нигезе булырга тиеш. Ни өчен рәхсәт итмисез – ул моңың сәбәбән төгәл белсен һәм аңласын.

Белгеч фикеренчә, катгый тыюга караганда, үзара килешүгә бару – отышлырак. Мәсәлән, без сине жибәрергә риза, тик шарт белән. Әйттик, билгеле бер вакыт узган саен шалтыратачакбыз, телефоның яңында гына булсын. Яки кичке унбергә кадәр дусларың белән бәйрәм ит, ә аннары килеп алырбыз. Һәрхәлдә, бала өчен билгеле бер кагыйдәләр булырга тиеш. Бәйрәмдә ничәгә кадәр булачак, ничәдә өйгә кайтачак – болар турында алдан ук сөйләшеп, килешеп куегыз. Комендант сәгәте турында искә төшерү дә артык булмас. 18 яшенә кадәр аның өчен әти-әни җавап бирә. Кичке ун тулганнан соң балалар урамда өлкәннәрдән башка гына йөрергә тиеш түгел.

Әгәр дә сез кызыгыгызның яки улыгыгызның дусларын яхшы беләсез, үз балагыгызга ышанасыз һәм ул сез куйган шартларга риза икән, ни өчен жибәрмәскә ди?

Сер түгел, без – әти-әниләрне тагын бер нәрсә бик куркыта: балабыз арагы эчеп, тәмәке тартып дип борчылабыз. Ярамый, дип

Баланың дусларын, аларның эти-энилерен яхшы беләсең икән, Яңа елны үзләренә генә каршыларга рөхсәт итәргә була.

тукуп торабыз да торуын... Үзләре генә калгач, алар безнең нәсыйхәтне онытырга да мөмкин бит. Бу фикерне белгеч тә куәтли.

– «Аракы эчмә! Тәмәке тартма!» дип кенә әйтү файдасыз, – ди ул. – Эчмәскә, тартмаска кирәген бала үзе дә белә. Сөз аны «юк» дип әйтәргә, үзе теләмәгән нәрсәләрдән баш тартырга өйрәтәгез. Үзенең дә, башкаларның да шәхси чикләрен белсен, ул чикләргә бозмаска кирәклеген аңласын. Үзенә куркыныч янаса, нәрсә эшләргә кирәген төшендерәгез. Моның төгәл инструкциясе булырга тиеш.

Шулаен шулай да, әгәр эти-энинен баласын бер дә жибәрәсе килмәсә? Әле бит моның житди сәбәпләре дә булуы ихтимал. Бәлки, без ул компаниядә кемнәр булуын белмибездер. Яисә ул кешеләргә бик ышанып бетмибездер. Бу очракта нишләргә?

– Мондый очракта балага Яңа елны каршы алуның башка төрле вариантларын тәкъдим итеп карагыз, – ди Екатерина Волянюк. – Моңарчы гел өйдә булгансыз икән, бу юлы кунакка барыгыз. Кафесторанда каршылау мөмкинлегә юкмы? Менюны төрләндерәгез. Аны балагыз белән бергәләп төзәсәгез, бигрәк тә яхшы. Өйне бергәләп бизәгез. Туганнарда бүләкләрне дә бергә сайлагыз – бәйрәмгә әзерләнүгә аны да рухландырыгыз.

Ә менә ничә яшәтән баланы дуслары белән Яңа ел каршыларга жибәрергә мөмкин, дигән сорауга төгәл генә җавап юк. Психологик балигълыкка төрле кеше төрле вакытта ирешә. Кемдер 14–15 яшендә үк мөстәкыйль була, үз гамәлләре өчен җаваплылык тоя. Кемдер 18 яшендә дә әле өлгереп житми. Аннары бу гайләдәгә мөнәсәбәтләрдән һәм үзара ышанычтан да тора.

Ничә яшәтә генә булса да, балабыз һаман яклауга һәм саклауга мохтаж булып тоела. Эти-эниләргә үз баласыннан аерылу жиңел түгел. Ләкин барыбер сепарация булырга тиеш. Кемдер моны акылы белән аңлап, авыр булса да, күңеленнән кабул итә һәм ризалаша. Ә кемдер баласын жибәрмәс өчен төрле манипуляцияләргә бара – йә аның кисәк кенә кан басымы күтәрелә, йә йөрәк өянәге тоталар. Бигрәк тә бердәнбер баласын ялгызы үстергән эниләрдә күзәтелә ул, чөнки нәкъ менә бәйрәмдә ялгыз калуны алар аеруча авыр кичерә. Психологиядә «буш оя кризисы» дип аталган термин да бар. Балалар үсеп, үз тормышлары белән яши башлагач, эти-энидә күңел бушлыгы барлыкка килә. Баласын үзеннән ерак жибәрмәскә тырышкан эти-эниләре «Кендек бавы» дип аталган мультфильмны табып карасыннар иде. Бик гыйбрәтле фильм ул.

...«Йә, жибәрәсезме мине, юкмы?» Кызымның шул соравында тукталып калган идея бит. Рөхсәт иттек без аңа. Ләкин, психолог әйткәнчә, компромисска барырга туры килде. Дусларына Яңа елны бездә каршы алырга тәкъдим иттек. Әллә кайда, без белмәгән, барып күрмәгән фатирда булганчы, үзебездә бәйрәм итсеннәр, дидек. Әле табыннарны да әзерләштек. Ә үзебез Яңа елны туганнарда каршы алдык. Киткәндә, күршеләргә сугылдык: яшүсмерләргә күз-колак булу зыян итмәс... Кызыбыз ышанычыбызны акады – без кайтканда өйдә ватылган савыт-саба, бозылган жиһаз күренмәде. Күршеләрнең дә, тавышландылар, дип зарланганы ишетелмәде.

– Дөрәс эшләгәнсез, – дип хуплады бу гамәлбезне хезмәттәшем, үзе дә ике кыз үстерүче журналист Чулпан Галиәхмәтова. – Кызымның

дусларын, аларның эти-эниләрен яхшы белсәм, мин дә жибәрер идем.

Бу уңайдан, башкаларның да фикерләре кызыклы тоелды безгә. «Балагызны дуслары белән Яңа ел каршыларга жибәрә идегезме яки жибәрер идегезме?» дип – эти-эниләргә; «Яшүсмер вакытта Яңа елны дусларыгыз белән каршы алганыгыз булдымы?» дип, шәһәрдә үскән коллегаларыбызга сорау бирдек.

Миңназыйм СӘФӘРОВ, журналист, ике кыз әтисе: – Эти-эниләре безне дә тыеп үстерде, без дә үз балаларыбызга чамасыз

ирек бирмәскә тырыштык. Журналистлыгым аркасында мин өйдә сирәгрәк була идем, кызларны күбрәк эниләре Резидә тәрбияләде. «Кызлар өчен баштан алып ахырга кадәр син җавап бирәсең», – дип әйтә идем аңа. Безнең Гөлназ (журналист, алып баручы Гөлназ Сәфәрова) балачактан чая кыз булды. Жәйге каникулларны авылда үткәрә иде алар. Тугызынчы классларда укыганда, клубка чыгам, ди башлады. «Ярар, чыгарсың. Ләкин сәгать унбердән дә калмый өйдә булырга тиешсең», – дидек. Шул вакытка кайтмаса, әнисе белән әбисе эзли чыгалар иде. Аның моңа ачуы килә иде, билгеле. «Ник сез миңа ышанмыйсыз, без бернинди начарлык эшләмибез», – ди. «Без сиңа ышанабыз. Ләкин син бит шартны боздың, унбердә өйгә кайтмадың. Шуңа борчылып чыктың», – дип аңлата иде әнисе.

Яңа елны дуслары белән каршы алу дигән мәсьәлә дә таныш безгә. Гөлназның 15–16 яшьлек вакытлары. Яңа елны классташлары белән каршы алырга килешкәннәр. Бер паркта жыелышалар да аннары кемнәндер фатирынамы, дачасынамы китәселәр, имеш. «Өйдә, артыннан барыйк, кемнәр икәннәр карыйк әле», – дип, кызыбыз артыннан без дә киттек. Ул болай

ияреп йөрүебезне белә иде. Резидә Илдусовна – аларның укытучылары, яннарына барып исәнләштек. Әллә планнары барып чыкмаганмы – әлегә бәйрәмне кайда үткәргә дә белми торалар. «Әйдәгез, безгә кайтыгыз. Табыныбыз эзер, бергә каршы алырбыз», – дидек. Аптырашып басып калдылар, без кайтып киттек. Бераздан ишектә кыңгырау. Барысы да жыйнаулашып кайтканнар. Бергә табын корып, чәйләр эчеп, бик күңелле итеп бәйрәм иткән идек.

Бала кечкенәдән эти-әнисенә үзенә битараф булмавын күреп үсәргә тиеш, дип саныйм. Без кызларыбызны шулай тәрбияләдек. Аларның кем белән дус булулары, кайда йөрүләре, кайчан кайтулары безнең өчен һәрвакыт мөһим иде.

Миләүшә КЭШАФЕТ-ДИНОВА, журналист, бер кыз һәм бер ул әнисе:
– Кызыбызга 16 яшь. Яңа елны әле

бер тапкыр да бездән башка каршы алганы булмады. Без, гадәттә, минем эти-әни янына жыелышабыз. Быел да шулай булыр дип өметләнәм. Кызымның дус кызларында куна калганы бар. Мин аны жибәрәм. Ләкин төгәл беләм: нинди кызлар янына бара, ул кайда, нинди фатирда. Мин аңа ышанам, кызымны бик акыллы дип саныйм. Ләкин яшь чакта кайчак акыл житеп тә бетмәскә, хисләргә дә бирелеп китәргә мөмкин. Дөрөсөн әйткәндә, кызыбызны сораган бөтен жиренә жибәрәм. Кая жибәрсәм, шуннан үзем килеп алам да. Моңысы – безнең кагыйдә. Быел инде кызым Яңа елны дуслары белән каршы алырга теләве турында сүз ката башлады. Ләкин мин әле аны жибәрергә эзер түгел. Әгәр дә сораса: «Кызым, әйдә, быел гына түз инде», – диячәкмен. Аны әле һаман да кечкенә кызым дип кабул итәм. Әйткәнәмчә, аңа ирек бирәм, тик бу вакытта барыбер үзем кайда-дыр янәшәдә генә булырга телим.

Ә менә киләсе елга аңа 17 яшь тула. Ул вакытта инде жибәрми булмас. Тик шулай да Яңа елда балалар, гаилә белән бергә буласы килә. Балалар болай да бик тиз үсә, синнән бик тиз китә, ә бергә булган шушы кадерле мизгелләренә озакка-рак сузасы иде...

Зилә ФӘЙЗУЛ-ЛИНА, журналист, «Салават күпере» һәм «Сабантуй» журналларының баш мөхәррире:
– Минемчә,

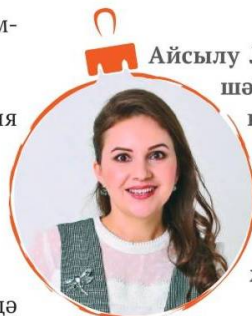
балаларның Яңа елны эти-әниләр белән каршы алырга теләмәүләре гадәти хәл. 13-14 яшьтән алар мөстәкыйль булырга омтыла. Үзләрен зурлар итеп хис итәләр. Безне әле ничектер бераз тыеп үстерделәр. Хәзер бит тәрбия алымнары бүтән: кече яштың үк баланың теләге, фикере истә тотыла. Бу дәрәс тә инде. Балага төп тәрбия 12 яшькә кадәр бирелә. Шуңарчы тәрбияләп өлгәрсәң – өлгәрсәң, өлгәрсәң – юк.

Баланы Яңа елны дуслары белән каршы алырга жибәрү, әлбәттә, куркыныч. Шөһәр жирендә бигрәк тә. Ул яктан минем эти-әниемнең күңеле тыныч булды, чөнки мәктәптә укыганда андый теләгем юк иде. Ул теләк университетта укыганда гына барлыкка килде. Икенче курслардан башлап Яңа елны дуслар, группадашлар белән каршы ала башладым. Без биш кыз үзара бик дуслар идек. Бер-беребезгә кунакларга йөрештек, хәтта гаиләләребез дуслашып бетте. Үзебез дә тәртипсезләнеп йөрмәдек. Тыйнак кына күңел ача идек. Әйе, шампан шөрабын кабып карый идек үзе. Тик мин моңа гадәти хәл итеп карыйм. Тормышта һәркемнең дә андый тәҗрибәсе булмый калмый торгандыр. Карап торып кына аның ни икәннән белмисең бит. Кеше сүзе белән генә керми ул, үз тәҗрибәң кирәк. Ә менә 20 яшьләрдән соң мондый бәйрәмнәрдә гел гаиләм белән генә буласым килә. Үз гаиләм,

эти-әни, туганнар белән булу жаныма рәхәтлек бирә. Бу миңа гаилә кыйммәтләрен аңлый башлагач килде.

Кызым Әминә әле кечкенә. Мәктәпкә дә киләсе елга гына керә. Әгәр ул бер ун елдан: «Яңа елны дусларым белән каршылыйм әле?» – дип сораса, рәхсәт итәрмен, мөгаен. Тик бер шарт белән: мин ул дусларны, аларның эти-әниләрен, кайда каршылаячакларын, нәрсә ашап, нәрсә эчәселәрен белергә тиеш (ул аны исемлек итеп язып тапшырыр дип күзаллым). Әлегә безнең өчен Яңа ел ул – бер могжиза. Без әле Кыш бабайны, Кар кызын көтәбез.

Форсаттан файдаланып, «Сөембикә» журналын укучыларны Яңа ел белән тәбриклим. Бу Яңа ел безгә югалтулар түгел, табышлар алып килсен иде.

Айсылу ЛЕРОН, Казан шөһәре Башкарма комитетының тел культурасы өлкәсендә милли сәясәтне гамәлгә ашыру бүлеге житәкчесе:
– Без үскәндә

Яңа елны дуслар белән каршы алу бик популяр түгел иде әле. Һәрхәлдә, мәктәптә укыганда Яңа елны дуслар белән каршы алырга туры килмәде. Безнең өчен Яңа ел һәрвакыт гаилә бәйрәме булды. Бары студент елларында гына Яңа елны дусларым белән каршыладым. Бер елны сыйныф-ташларым Яңа ел төнендә бергә жыелганнар иде. Мин анда катнаша алмадым, чөнки гаиләбез белән авылга кайтып киттек.

Әлегә кызларым кечкенә. Яңа елны дуслары белән генә каршылаулары турында уйланганым да юк. 16–17 яшь тулмыйча торып, үзләрен генә жибәрергә иртәрәктер дип саныйм. Ни генә әйтсәгез дә, Яңа ел ул – гаилә бәйрәме. Дуслар белән соңыннан да күрешеп була бит. Балаларымның гаилә кыйммәтләрен кечкенәдән аңлап үсүләрен телим.

МИН – ТАП-ГАДИ АВЫЛ МАЛАЕ

Эльмира ЗАКИРОВА

Чын егет солтаны, затлы ир-егет, зыялы шәхес, диләр аның турында. Күренекле язучы (шундук әсәрләрен барлый башлыйбыз: «Ак кыялар турында хыял», «Беренче умырзая», Кенәри – читлек кошы», «Сират күпере», «Утлы таба өстендә»...), зур әдәбият галиме (әдәби мирасны тирәнтен өйрәнгән), зирәк дипломат (дөньяның 90 га якын илендә булган, әсәрләре егермедән артык телгә тәржемә ителгән! Төркия университетларында төрек телендә лекцияләр укый. Үзе язган китапларны Истанбулның Босфорында вапур, ягъни су трамваенда укып баручы төрек укучыларын күрү бәхетен кичергән!), киң карашлы сәясәтче (Татарстан Язучылар берлеге рәисе, Татарстанның халык депутаты, Россия Югары Советы депутаты, Россия Югары Советы Президиумы әгъзасы, СССР таркалу чорындагы вакыйгалар үзәгендә кайнап, документаль әсәрләр язган)... Аңлагансыздыр, бүгенге кунагыбыз – республиканың Г. Тукай премиясе лауреаты, М. Шолохов исемендәге халыкара премия лауреаты Ринат МӨХӘММӘДИЕВ. Ул – безнеке, Татарстаныбызныкы да, Мәскәүнеке дә! Мәскәүдә Халыкара Язучылар берлеге рәисе урынбасары, «Татарский мир» («Татар дөньясы») газетасының баш мөхәррире. Ижаты белән кызыксынучы укучылары искиткеч күп! Ринат Мөхәммәдиевне олы юбилее – 75 яшь тулу уңае белән котлыйбыз! Тормышында, ижатында уңышлар телибез!

ТАМЫРЛАР Туган авылым тарихы турында язган әсәрәм бар минем. «Кирмән Башы» дип атала. Кайчандыр бик борынгы заманнарда безнең авылның кремльте, кирмәнле башкала булуын ачыкладым. Без Болгар дәүләте дип сөйләшәбез, ләкин Кукмара, Мамадыш яклары Болгар дәүләтенә кергәнме?.. Әйтүе кыен. Ә анда халык яшәгән бит. Менә шул вакытларда, ислам дине кабул ителгәнгә кадәр шактый алданрак, тугыз-ун гасыр чамасы элек, аркаларына биштәрләр асып, бу якларга Ираннан дәрвишләр килә торган булган. Нинди торак пунктлар бар, шуларны картага төшереп йөргән алар. Мин менә шул карталарны Тегеранда күренекле гыйлем иясе Аятолла Хомейни китапханәсендә очраттым, шуның мөдире белән дуслашып киттем. Ул миңа шактый кызыклы әйберләр сөйләде. Мәсәлән, Баш Кирмән дигән авыл – ә ул шөһәр дип аталган – башкала булган. Иран китапханәчесе шулай ук Кирмән дигән шөһәрдән булып чыкты. «Без якташлар икән бит, бер торак пункттан», – дип шаяртып сөйләшә башлады ул. Авылыбызның исеме Кече Кирмән хәзер. Шунда без җиде бала – алты малай, бер кыз үстек гаиләдә. Этием Сафа 1938 елда әнигә өйләнгәч тә армиягә китә. Фин, Бөек Ватан сугыш-

Фото: Анна Арахамия

ларын кичеп, 1946 елда гына кайта. Әнием һажәр дә үзөбезнең авылдан, затлы гаиләдән. Гомер буге колхозда эшләде. Сугыш вакытында ул каты режимдагы икмәк склады мәдире булган. Анда эшләгән кешеләрне кулга алып, атып үтергәннәр, гадәттә. Галошына икмәк ияреп кайтса да, тенти, алып китә торган булганнар. Аллага шөкер, әниебез берүзе ерып чыккан бу эшне. Безнең әти-әниләргә һәйкәл куярлык! Сугыштан соң ул буын илне торгызуда үзен аямый эшләде. Әти һәрвакыт: «Без Ватанны яклап жиде-сигез ел сугыштык, улым. Аның каравы, сугыш дигән сүзне бүтән беркайчан да ишетмәсез», – дип әйттеп, шуңа ышанып китеп тә барды арабыздан.

БАЛАЧАК Жәй буге эш: печән чабу, малларны карау, иртүк торып сыер, сарыкларны көтүгә озату... Барысы да безнең өстә иде.

Үземнән ике яшыкә олы Рифат абый печән чаба, мин аны арбага төйим, ахырдан инде ул, алдан жигелеп, «уфалла»ны тартып кайта, мин арттан этеп барам. Урманнан утын да алып кайтырга кирәк. Ә без аларны эшкә дә санамыйбыз. Иң авыр эш тә уен кебек кенә. Кыш көннәрендә карны казып, агач-куакларны сындырып алып, шулар белән «немцларга», «русларга» бүленеп, сугышлы уйный идек. Кечкенәдән үк чаңгыда йөгәргә яратып, спортка да кереп киттем. Мин – спорт мастеры, чаңгы спорты буенча разрядым бар.

Рифат абый мәктәпкә баргач, 5 яшьләр тирәсендә мин дә укырга, язарга өйрәндем, абый белән бергә укырга йөрисем килде. Ләкин мине алмадылар. Бик авыр кабул иттем. Шул вакытларда мондый хәл булды. Бәрәңге чүпләгән жирдән генә күршәдәге китапханәгә кереп, китап алырга булдым. Хәтерлим: Мәхмүт Хөсәеннең «Чебиләр» дигән шигырь китабына күзем төште. Ләкин китапханәче Нурфига апа миңа китап бирмәде. «Ринат улым, китап укырга теләвең бик әйбәт. Бар, өйгә чыгып, кулларыңны сабын белән юып кер башта», – диде. Бәрәңге чүпләгән жирдән генә кергәч, кул чиста булмаган, күрәсәң. «Китапны бары тик чиста кул белән генә тоталар», – дигән сүзләре күңелгә уелып калган. Менә шуңа күрә гомер буге китапка аерым бер хөрмәт миндә. Без үскәндәге татар авылы чын бер академия, университет булган! Теләсә кайсы олы кеше сиңа шелтә ясыи, колагыңнан бора, алай итмә, болай ит, дип әйтә ала. Итагатылелекнең үз кагыйдәләре була иде. Әле дә хәтерлим, Мидхәт исемле бер авылдаш малай мәктәптән кайтканда урамда тәмәке төпчеге тапкан да, шуны кабызып, тартырга маташа икән. Моңы күрү, тракторчы Шәйдулла абый өеннән йөгереп тә чыккан, сигаретын тартып алып, утлы тәмәке башын малайның ирененә дә тидереп алган. Икенче көнне Мидхәтнең әти-әнисе бәләш пешереп, Шәйдулла абыйларга рәхмәт әйтергә төшкән. Мидхәт тә, Шәйдулла абый балалары да дус яшәделәр. Хәзер дә шаяртып: «Мидхәт, әллә көйрәтеп алабызмы?» – дип сүз катсам, «Син бәләсәң инде минем тәжрибәнә!» – дип кенә жибәрә. Бер сигарет капкан кеше түгел. Менә нинди тәрбия!

Шаһинур Мостафинның үзен күргәнче үк инде аның турында ишетеп белә идем. Районда ике генә язучы бар иде безнең: берсе – Шәйхи Маннур, икенчесе – Шаһинур Мостафин. Шаһинур үзе дә килештереп, Шәйхи абый кебегрәк башын кыңгыр салып, ипле генә кыяфәттә атлап йөри иде. Арташ малае Шаһинур белән Түбән Ушмы мәктәбенә килеп укый башлагач

таныштым. Мин күбрәк спортка тартылдым, малайлар белән гел спортзалда була идем. Шаһинур исә шигырьләр яза. Һәр атнада район газетасы каршындагы әдәби түгәрәккә йөри. Бер кышкы буранлы көндә Шаһинур шушы түгәрәккә китәм дип жыенып йөргәндә, торах житәкчесе Әминә апа: «Үзен генә жибәрмим. Менә Ринат энергиясен кая куярга белми йөри. Алып барасың Шаһинурны, исән-сау алып кайтасың», – дип, миңа тән сакчысы вазыйфасын тапшырды. Буранда жәяүләп Мамадышка килгәч, Шаһинур инде редактор бүлмәсенә түгәрәккә кереп китте, ә мин коридорда утырып калдым. Берәздән редактор чыкты да: «Син монда нишләп утырасың?» – ди. «Менә Шаһинур белән килгән идем», – диюгә, «Ә-ә, шигырь язасыңмыни? Әйдә, кер», – диде. Язмыйм, дип әйтергә дә өлгермәдем, әйдәкләп алып кереп тә утыртты. «Мин алып килмәгән идем шул», – дип алдадым инде. «Ярар, икенче юлы Мөхәммәдиев Ринат шигырьләрен тикшерербез», – диде редактор. Атна буге шигырь яздым. Килеп чыккандырмы-юктырмы – мактадылар инде! Башлап Шаһинур мактады! Әдәбиятка символик керүнең беренче адымнары шул булды. Мин төгәл фәннәргә әйбәт белә идем, 11 нче класста укыганда КАИга керәм дип йөрдем. Шаһинур инде шагыйрь булырга хыялланды. Ничектер, Шаһинур кыстадымы, үзем дә әдәбият дөньясына тартыла башладым. Аннары икәүләп университетка документлар тапшырырга киттек. Берсут пристаненда пароходка утырып, төн буге Казанга килдек. Университетта документлар тапшыргач, нигәдер безгә ике көн көтеп торырга куштылар. Елга вокзалының көтү залында Шаһинур белән чиратлап дежур торабыз: беребез – йокларга, икенчебез йокламаска дип. Берсендә, мине йоклатасы урында, Шаһинур үзе дә йоклап киткән! Безнең сумкалардан жиһазлар искән! Менә шулай ачлы-туклы йөреп, документларны тапшырдык та, попутный машиналарга утыра-утыра Мамадышка кире кайттык. Биш ел бергә укыдык, гомер буге дус булып яшәдек, ижатта кайнадык. Туенда шаһиты булдым. Шаһинурны туган авылына алып кайтып жиһазларга дә туры килде миңа.

УКУ Университетка укырга кергәндә Флера Сафиуллина белән Мөхәммәт Мәһдиев бездән имтихан кабул итте. Әдәбиятны инде яхшы белә идем. «Син студент булып киләсәңме, әллә укытырга жыенасыңмы?» – дип тә әйттеп куйды әле Мәһдиев. Флера Сафиуллинага исем фиғыль турында сөйләргә тиеш идем. Мин инде аның нәрсә икән белмим. Исемнәрдән ясалган фиғыль була инде ул дип сөйләп киткәнәмне хәтерлим. Ахмаклык инде. Әйтәм бит, тел дәресләренә игътибарым шуның кадәр генә иде. Соңрак: «Флера апа, ничек инде сез шундый кешегә «бишле» куеп чыгардыгыз. Жавабым авантюра иде бит», – дип тә әйттем әле. Көлә. «Мөхәммәт абыгызга һәм миңа рәхмәт әйтеп яшәргә туры килер инде. Без бит кешенең белемен генә түгел, киләчәген дә уйлап эш йөрткәнбез», – диде ул. Менә мин аларның икесенә дә рәхмәт әйтеп яшим хәзер. Безнең группада әдәбият рухы бик көчле иде. Фасил Әхмәтовның энесе Рафис Әхмәтов, тел белгече Фәрит Хәкимжанов, шагыйрә Нурия Измайлова, галим Хәлил Сәлимовлар белән бергә укыдык. Әдәбият өлкәсендә бик әзерлекле группа идек. Ә Роберт Миңнуллин белән бер бүлмәдә яшәдек. Бик күпләр укытучылар, мәктәп директорлары булып районнарда эшләде. Мөхәммәт

абый, гомумән, минем белән үзенәң дустаны кебек тотты. Берзаман имтихан ала бу бездән... Сорауларны яудырып кына тора! Беләмме, белмимме – җавап бирә барам. «Әйбәт», – диде дә, «Ярар, «өчлө»лек булып», – дип, зачеткамны тоттырды. Коридорга чыктым да тәрәзә янына киттем. Күзгә яшьләр килде шунда. Берздән ишектән Мәһдиев чыкты, «сигаретың юкмы?» – дигән була. Ул тарта иде акрын гына, пижонланып. «Ә-ә, үземдә бар икән. Сина кирәкме?» – ди. «Юк, мин тартмыйм, Мөхәммәт абый», – дим. Көйрәтеп җибәргән булды. «Кәефләр әйбәт инде имтиханның биргәч... Хәзер кайтып бәйрәм итәсез инде», – ди. Бүлмәгә кайтып кереп, зачетканы ыргыттым, соңрак ачып карасам – «бишле!» Ә мин, «өчлө» дип, көне буга кайгырып йөрдем. Мөхәммәт абый гомер буга уйнады шулай. Аннары инде, «Казан утлары»нда эшләгәндә, әсәрләрен миңа гына китереп бирә иде: «Хәрефләр тезеп чыктым, өтер-нокталарын син генә куй инде», – дип. Безнең дуслык менә шулай төртмәле сүз, уен катыш иде...

Ләкин төп белемемне аспирантурада алдым дип саныйм. Фәнни җитәкчеләрем – Мансур Хәсәнов, ә мин аның беренче аспиранты идем. Октябрь революциясенә кадәр бөтен татар матбугатын, гарәп шрифтындагы матбугатны укып чыктым, өйрәндем. XX йөз башындагы вакытлы матбугат милли энциклопедия кебек. «Татар эстетик фикеренең формалашу проблемалары» дигән темага диссертация яздым. Соңыннан, дөньялар ачыла башлаганчы ук, Җамал Вәлиди, Габдрахман Кәрам турында беренче тапкыр язып чыктым. Алар әле тыелган шәхесләр иде. «Ак кәгазь нигә саргая» дигән әсәрәм менә шул вакыттагы материаллардан чыгып язылды. Болар барысы да башымнан кичкән, очрашырга туры килгән әйберләр. Мин аны ниндидер дәрәжәгә ирешү өчен түгел, миннән башка бу материаллар бүтән бер кешегә дә бөтенесе була бер кулга җыела алмый дигән фикердән чыгып язганга мәҗбүр булдым. Ул китапны үземнең намус эше дип саныйм. Һәр җөмләнә, һәр фактына документаль ышанычым бар. Бер татар кешесе дә, бәлки, Казаннан һичкем кермәгән архивларда казынган кеше мин. Чөнки 1991 елда Ельцин мине КГБ архивын ликвидацияләүче комиссиянең рәисе итеп билгеләде. Милләтсезнең асыл затлары юкка чыккан этапларда, икенче кат подвалында, коточкыч күп материаллар тупланган булган. Кызыксындырган документлар белән таныша алдым. Төп кызыксыну объектларым ул вакытта Мирсәет Солтангалиев иде. Кәгазь битенә ике ягына да язылган материаллар, 50 дән артык калып-калын тонарлар. Мин аларны төрлө ысуллар белән өйрәнергә тырыштым, җаен таптым.

УҢЫШ

Мин бәхетле кеше. Минне гомер буга эзәрлекләүчеләр дә булды, хәзер дә бар, ләкин мин үз юлым белән бара белдем.

Кая барсам да, гел яхшы кешеләр очрап торды. Мәсәлән, үз вакытында Зәки Нури мине – «Коммунист Татарии» журналында фән һәм мәдәният бүлеге мөдире булып утырган кешене – коридорда туктатып, «Казан утлары»на чакырды. Ул чакта «Казан утлары»ның бүлек редакторлары «Коммунист Татарии»дагыларга караганда өч тапкыр азрак ала иде акчаны. Чөнки обком органы тегесе. Әдәбиятка керү шулайрак булды. Соңыннан инде Мәскәүгә киткәч, СССР Язучылар берлеге рәисе Сергей Михалковның урынбасары булдым. Ул мине

бик якын итә иде. Хәтта туган көнәндә өендә өч кенә кеше утырганыбыз бар, шуларның берсе мин... Аннары менә гел күрмәгән, белмәгән җирдән Горбачевның үз кабинетына чакырып алып сөйләшүләре, Ельцинның гел көтмәгәндә үзенәң урынбасары итеп тәкъдим итүләре, шулай ук Табиевның, Усмановның миңа мөнәсәбәтләре... Миңа Минтимер Шәриповичның да мөнәсәбәте һәрвакыт яхшы булды. Америка Конгрессында чыгыш ясаган бүтән татар язучысы юк. Төркиянең өч-дүрт президентына автограф белән китапларымны тапшырганым бар. Сөләйман Демирель вакытында аларның дәүләт бүләген алдым. Гомумән, Кытайдамы, Австралиядәме – кайда гына булсам да, яхшы кешеләр очрап торды. Руслар әйтмешли, «везучий» кеше мин ул яктан. Аллаһы Тәгаләгә рәхмәт. Хәтта өнә цунами булганда мөҗиза белән бер секунд, ике секунд аркасында исән калуым... Бурса шәһәрәндә булганда җир тетрәде – безнең кунакханә генә җимерелмәде.

«Татар дөньясы» газетасын Татарстанга мең данә бушка таратам. Язучылар берлегенә, дәүләт музеега, мәчетләргә, архивка, конгресска... Яхшы сыйфатлы кәгазьдә 15 мең тираж белән бастырып чыгарабыз. Ил буенча бөтен татар җәмгыятьләренә җибәрәбез. Югыйсә без Бөтендөнья татар конгрессы органы да түгел, Татарстаннан да бер тиен акча алмыйбыз. Безне Австралиядә дә, Америкада да, Төркиядә дә укыйлар. Һәр айның беренче көнәндә шул айның саны – интернетта.

МӘХӘББӘТ

Мәхәббәт җитди әйбер, ул хакта бик чамалап сөйләргә кирәк. Рифат абыем дүртенче класста ук инде кызлар

белән йөрдә, ә мине урамга чыгармады. Унберне бетергәнчә контрольдә идем мин. Каядыр унынчы классларда бүтән авылда укый башлагач, Түбән Ушмыда бер кызга күз төшеп, беренче шигырьләрем дә шул темага булгандыр инде. Ярату да түгел әле ул. Бары мавыгу! Итәк исе керү, диләр малайларда. Мәхәббәт дип әйтеп булмый аны. Миңа ул чакта 16 яшь... Мәхәббәт турында артык сөйләшәргә ярамый. Мин ялгышкан да кеше, бәхетле дә, бәхетсез дә кеше ул яктан... Мәхәббәт турындагы фикерләр һәр кешенең үзе белән яшәргә, үзе белән китәргә тиеш дип саныйм. Бер хатын-кызга да хөрмәтсез булганым юк, бервакытта да! Ул өти-әнидән килгәнме, авыл тәрбиясе... Үзәбезнең авылда озаткан кызым булмады минем, укыган мәктәптә, университеттагы группада да озаткан кызым юк иде. Ә күз төшеп йөргәнә булгандыр. Студент вакытта гашыйк булып, беренче тапкыр йөреп киткән кызга өйләндем. Ике кызыбыз туды. Берсеннән-берсе акыллылар. Хәзер инде ул кызлар – Алсу һәм Чулпан – миңа акыл бирәләр. Өченче кызым Зөләйха да мәхәббәт җимеше – акыллы һәм чибәр! Күз генә тимәсен үзләренә... Гомумән, мәхәббәт – кешенең шәхси эше булырга тиеш, изге эш. Мәхәббәт турында күп сөйләшеп, аның белгече булып нидер әйтергә мин әзәр түгел. Такташ әйтмешли, һәрбер йөрәк аны яңарта!

ДУСЛАР

Кешенең дуслары күп булырга тиеш түгел, хәзер шулай дип уйлыйм. Ләкин мин бик күп кешеләрне дус итә идем. Минем бер йомшак ягым бар: кешеләргә артык ышанам. Заманында ялагайларга юл куйганмын, шулардан сакланырга кирәк. Җитәкче булып эшләү тәҗрибәсеннән чыгып әйтәм моны.

Чын дусларым искиткеч күп булды. Тагын да чынраклары – санаулы гына. Кызганыч, соңгы вакытта иң ышанычлы дуслар берәм-берәм китә... Мәскәүгә баргач мин бөтенләй яңа тормыш белән яши башладым. Аңарчы чеп-чи Казан кешесе идем. Чын татар авылыннан чыгып, гомер буге Казанда эшләр, читтәгә татарларга әле игътибарым да житеп бетмәгән иде. Ләкин Мәскәүгә китү файдага булды, татар халкының нинди зур, бөтен төбәкләргә сибелеп яшәгән көчле халык булуын аңладым. Аллага шөкер, Татарстаныбызның гөрләп, менә дигән итеп яшәве читтәгә татарларга да канат куя, аларның күңелләрендә татарлык яши. Татарның тарихын белгәнем, татар әдәбиятына хезмәт иткәнем, татарлар өчен газета чыгарганым өчен мине Мәскәүдә хөрмәт италәр.

Дусларым үземнән акыллырак, көчләрәк. Мәскәүдә яшәү дәверендә Ренат Акчурин, Ренат Смаков, Ринат Кудашев, Азат Вәлиев, Рауль Мир-Хәйдәровлар белән якынайдым... Алар инде юк-барга гына дусларын сатмыйлар. Чын дусларым язучылар арасында да күп. Күбесе өлкәннәр. Мәсәлән, Юрий Бондарев якын дустым булып яшәде. Китапларыма кереш сүзләр язды, бик хөрмәт итә иде. Аларны дус дип тә, остаз дип тә әйтә алам. Туган көннәрдә һәрвакыт бергә булдық. Евтушенко да, Вознесенский да... Рәсүл Гамзатов, мәсәлән, хатыны үлгәч, «Ринат, приезжай, мне очень скучно», – дип чакырып алды. Бигрәк тә өлкәннәр якын итә мине. Көзгә матур бер кичтә Гомәр абый Бәширов белән аның 100 еллыгын ничек үткөрү турында Казан урамнары буйлап сөйләшә-сөйләшә йөргән идек. Сценарийны ничек төзәргә, кичәне ничек итеп уздырырга дип планнар корып... Кызганыч, юбилеена житәргә аз гына калгач, салкын тидереп китеп барды. Габдрахман Әпсәләмовлар белән таныш идем. Беренче китабым «Яңа елга күчтәнәч»не Шәүкәт абый Галиев минем белән киңәшмичә дә үзе жыеп, үзе чыгарды. Ул китап нәшриятының бүлек мөдире иде.

АКЧА Үзең юмарт булсаң, акча ул килә, югалмый. Минем шәхси мәнфәгатьләрем юк, чөнки китапларымны үз акчама чыгарып, бушка өлешәм. Гомеремдә үз китабымны саткан кеше түгел мин. Зур тиражлар белән булса да чыгарып таратам, пачка-пачка китапханәләргә бүләк итәм. Укучыларың булу үзе зур бәхет. Мин бервакытта да бер генә жирдә эшләр яшәмәдем. Икешәр-өчәр жирдә эшләдем. Әнә шул елга вокзалында Шаһинур белән сумкаларыбызны урлатканнан соң гына акчасызлыкның ни булуын аңладым. Студент вакытта да, аспирант чакта да шабашкада йөрдем, стройотряд командиры булып, жәйләрен икешәр-өчәр ай эшләр, кесә тутырып акча алып кайта идек. Фатирым булмаган вакытта да мин спонсор булып яшәдем. Аллаһы Тәгалә бирә ул. Чит илләрдә басылу ул яктан файдалы. Чит илдә инде нәрсәдер басылган икән, мәжбүри рәвештә, хәтта син алмаган очракта да, гонорарыңны бирергә мөмкиннәр. Чөнки ул житди мәсәлә.

МАВЫГУ Мин, гомумән, мавыгучан кеше. 1966 елда Казанга килеп кердем, һәм шул еллардан бирле Казанның футбол һәм хоккей командаларының һәр матчына карап барам. Чамадан тыш болельщик! Менә «Ак Барс»лар өч мәртәбә отылдылар әле, бүген нишләләр тагын, Мәскәү «Динамо»сына каршы уйныйлар...

Студент елларымда ук чаңгы, йөгерү, волейбол, баскетбол буенча университетның жыйелма командасында идем.

Кеше үзен бер өлкә белән генә чикләргә тиеш түгел. Казандагы 30 сутый бакчама кайтып, ел да аны үзем сукалап, шунда бәрәңге утыртып, аннары кайтып өеп, кабат уңышын алырга кайтып, аны базга салам. Һәм... Мәскәүдә кибертән бәрәңге сатып алып яшим. Нигә алай итәсең дип көләр. Мин шуның белән үстем, шул эшләр булмаса, дөньяма китек кебек тоела миңа. Минем бакчада булсагыз, шаклар катарсыз: 50 ләп төрле ағач үсә. 10 июньдә мин үземнең бакчадан черешня ашый башлыйм. Мин ул ағачларны сакламыйм да, Аллаһ үзе саклый аларны, хәтта суык та тими. Күп итеп кабак, кыяр, помидор үстәрәм. Чәчәкләрнең ниндиләр генә юк!

БАЛАЛАР Өч кызым бар: Алсу, Чулпан, Зөләйха. Үземә караганда акыллырак, булдык-лырак алар. Алсу КФУда профессор, икътисад фәннәре докторы, халыкара бизнес институты директоры. Мәскәүдә дә югары бәйләнә торган галим. Европада инглиз, француз телләрендә лекцияләр укыды. Чулпан иминият ширкәтен житекли. Икесенең дә өчәр баласы бар. Олы онык Айдын – теннис буенча Татарстан чемпионы, спорт мастеры, интернет өлкәсендә яхшы белгеч. Икенче онык Аяз – Европа чемпионы, валорант буенча Европа жыйелма командасы ағъзасы. Әмир бишенче класста укый. Чулпанның да өч бала: улары Арслан, кызлары Мираль һәм Мелис. Алар яшәгән үк Төркия белән аралашып үстеләр. Зөләйха кияүдә, әлегә бәбиләре юк. Чит ил фирмасында эшли. МГУда юридик факультетны тәмамлады. Икенче югары белеме менеджерлык белән бәйле. Өч кыз, алты онык. Оныклар бик кайгырталар, ярдәм күрсәтергә һәрвакыт әзерләр. Мәсәлән, минем сайтны Айдын алып бара. Китапларымны укыйлар. Татарча чиста сөйләшәләр. Зөләйха Мәскәүдә үстә. Татарлык аңа өйдәгә мохиттән күчкән.

КУРКУ Миндә бервакытта да курку булганы юк. Һәрвакыт оптимист булдым. Минә бер сугып кына сындыру мөмкин түгел. Каян килгәндер, авырлыкны да, борчуны да үткәрә беләм, эчкә йотмыйм. Бернәрсәдән дә курыкмыйм. Туган-тумачага, балаларга, оныкларга кайгы-хәсрәт кенә килмәсен! Аллаһтан шуны гына сорарга кирәк. Мин үзем мәчетләргә йөрәп өйрәнгән кеше түгел, ләкин күңелемнән һәрвакыт шуны сорыйм. Ул ышану күңелемдә яши.

ҮЗЕМ ТУРЫНДА Һәр кешегә дә ошап бетү мөмкин түгел, башкаларга ошарга тырышып яшәгәнем дә юк. Үзем теләгәнчә эшлим, үзем теләгәнчә яшим, үзем теләгән кешеләр белән аралашам, үзем теләгән жиргә барам. Рәсми оешмаларда эшләү шактый туйдырган... Менә инде унбиш ел галстук такканым юк, шуның белән горуланам. Гомер буге галстук тагып, муеннарны боргалап йөрүдән туйган. Үтүкләнмәгән чалбар киеп йөрәм. Спорт белән хәлдән килгәнчә шөгыльләнәм, хәрәкәтсез, эшсез торырга яратмыйм. Әсәрләремдә һавадан алып, уйлап чыгарып язылган сюжетлар юк, барысында да үземнең язмыш, үземнең баштан кичкәннәр... Югыйсә кем инде мин: гап-гади бер авыл малае.

АВЫРЛЫКЛАР БАЛАНЫ НЫГЫТА ГЫНА

Уңыш формуласы ниләрдән гыйбарәт? Сәләт, тырышлык, үзгәтлек, максатчанлык таләп итә ул. Бу исемлекне уңышка ирешкән һәр кеше үзенчә дәвам итәр иде. Ләкин тагын бер мөһим әйберне билгеләп үтми мөмкин түгел. Бу шәхес артында кем тәрбиясе тора? Кемнең үгет-нәсиыхәте, изге теләге, үрнәге белән уңышка ирешкән? Кем баласы ул? Бу проектта шул сорауларга бергәләп җавап эзләребез.

Резеда МӨХӘММӘТШИНА – педагогика фәннәре докторы, профессор, галимә.
Кызы Альбина НАСИЙРОВА – Татарстан Дәүләт Советы депутаты, «Бала-Сити» полилингваль балалар бакчасы чөлтәре һәм Кембридж мәктәбе генераль директоры, «Бердәм Россия» фракциясе әгъзасы, хатын-кыз депутатларның «Мәрхәмәт» иҗтимагый оешмасы вәкиле.

Резеда ханым, без сездән педагог буларак уңышлы бала тәрбияләү буенча практик киңәшләр көтәбез. Шулай да, проектның традициясе буенча, үзегез белән танышудан башлайк.

– Казанда туып-үстек без. Альбина да Казан кызы. Тамырларым буенча әтием Фаил – Арча ягыннан, әни-ем Биектаудан. Альбина кечкенәдән авылга еш кайтты. Татар авылын, татар мохитен, фольклорын, җырларын бик ярата. Без Казанның Төньяк бистәсендә яшәдек. Альбинаны чит телләр юнәлешендә җибәрәсе килсә дә, милли җанлы әнием үгетләве буенча, татар гимназиясенә укырга бирдек. Булат исемле улыбыз да бар. Аны бик карады инде Альбина. Кайвакыт: «Булатның әти-әнисе кем икәнен оныттыгызымы әллә? Үзегез карагыз әле!» – дип искә төшерә иде.

Сез – саллы тәҗрибә туплаган, күп хезмәт куйган галимә. Эшли башлаганда ук зур җаваплылык белән тотынгансыз. Ә балалар? Аларга вакыт җиткереп була идеме?

– Җиңел булмады. Казан дәүләт педагогика институтын тәмамладым, белгечлегем буенча рус теле һәм әдәбияты укытучысы. Мөһим белән өйленештек, Альбина туды. Ул чорда «стаж» дип хыяллана идек. Әтием, эшеннән китеп, Альбинаны карады, мин Казан педагогика көллиятенә эшкә чыктым. Кызыма яшә ярым гына иде әле. Эш күп, өч параллель төркемнең дәфтәрләрен, язма эшләр тикшергә кирәк... Эштән кайтам, бала мине нык сагынган! Ә минем аның белән уйнарга вакытым юк. Яшә укытучы булгач, җаваплылык та тоям, лекциягә әзерләнәргә кирәк. Үз йортыбыз белән яши идек, бер бәләкәй бөлмәбез бар. Альбинаны анда кертмибез – усал эт яши дип куркытабыз. Кайтам да, кызыма күрәнмичә генә шул бөлмәгә кереп, эшкә тотынам. Ашарга да шунда гына кертәләр. Аңлыйм – бала янына чыксам, ул йоклаганчы эшләремне эшли алмаячакмын. Ә бала күңеле сизә... Анда әни бар! Идәнгә ята да, идән белән ишек арасындагы бәләкәй арага борынын тыгып: «Әни-и-и... Әнием...» – дип тора... Эшкә нык бирелдем. Аннары әни: «Кызым, болай барса, гаиләңне югалтасың, сиңа эшене алыштырырга кирәк», – диде. Тәкъдире дә булды – университетка укытырга чакырдылар.

Альбинаны эшкә үзем белән алып барган чаклар еш иде. Минем беренче укучыларым әле дә аның «пи-пи» дип

сызгырып торучы кызыл сандалиларын хәтерли. Университетта укуыңда студентларны йөрткән барлык чараларга да Альбинаны иярттем. Музейлар, театрлар, күргәзмәләр, студентлар фестивалләре... Жәен укучылар белән Яльчик күләндә ял итәбез – кызым да шунда. Студентлар белән бергә жырлый, бии, бөтен жирдә катнаша. Альбина хәзер ул вакытларны искә алып, синең ничек вакытың житте икән, дип гажәпләнә. Без аны бакча урынына эстетика мәктәбенә йөрттек, анда инглиз теле, бию, жырлау, рәсем ясау белән шөгыльләнә, бассейнга йөрттек. Аннан соң мин театрны бик яратам. Әнидән килгән мәхәббәт бу. Театрларга ул чакта да, әле дә күп йөрибез. Балетка гашыйк иттем кызымны. Беренче мәртәбә барганда аңа 3 кенә яшь иде, кымшанмыйча да карап утырды. Бөтен репертуарны карап чыктык. Балет тормышына кагылышлы мәгълүматларны бер папкага кисеп жыя торган булды. Төрле шәһәрләргә йөргәндә дә кызымны үзем белән алдым.

Альбина үзен дәү әти кызы дип атый. Димәк, ышанычлы ярдәмчеләрегез дә булган?

– Агачның тамырлары никадәр нык булса, чәчәкләре дә, жимешләре дә шулкадәр яхшы була. Тамырлары белән мөнәсәбәтә нык иде Альбинаның. Чыннан да, дәү әти кызы булып үстә. Әти Альбинаның бәхетенә эшеннән китеп, аны тәрбияләгәндер. Искиткеч кеше иде. Гөлләргә, яраннарга мөкиббән, жиләк-жимеш үстәрә, кайнатмалар, компотлар ясый, кыяр-помидор тозлай. Камыр ризыкларын, зур бөлешне, өчпочмакны телеңне йотарлык итеп пешерә. Юныс Әхмәтжанов кебек пешекче буласы иде аңа! Альбинаны камыр куярга, пешерергә, чигәргә, тегәргә дәү әтисе өйрәтте. Татар хатын-кызы нинди булырга тиешлеген сөңдерде, милли тәрбияне дә ул бирде. Әни вафатыннан соң әтигә бик күп хатын-кызларны димләделәр. Әмма әти, чит хатын күңелен күргәнче, игътибарымны үз балаларыма бирәм, диде. Минем дә, Альбинаның да бөтен уңышлары – әтиңең тырышлыгы. Аллаһка шөкер, Альбинаның тормышка чыкканын күрә, беренче оныгын сөеп кала алды.

Альбина үз сүзен әйтә торган, үзенә ни кирәген белә торган бала булган. Укуың буларак, сез аңа чикләргә, киртләргә куймый идгезме?

– Юк, Альбинага кырыс таләпләр куйган, ниндидер жәзалар кулланган булмады. Без аны шәхес итеп кабул иттек. Барысын да үзенең карамагына бирдем. Минне дә әни шулай үстәрде. Бөтен жиргә жиберә иде: башка шәһәрләргә дә, походларга да. Үз башың булырга тиеш, дия иде әни. Балага хөрмәт, ышаныч белән карарга кирәк. Без Альбина белән дуслар. Бөтен эч серләрен, уйларын курыкмыйча миңа сөйли иде. Әле дә шулай. Бала белән кечкенәдән күп сөйләшәргә, аны тыңларга кирәк. Эштән ничек кенә арып кайтсагың да, балага вакыт табыгың. Бер тыңламыйсың, икенчесендә куып жиберәсез – аннары инде бала үзе дә сөйләргә теләмәячәк. Бала юк сүзләр сөйләгән кебек булса да, тыңлагыз! Аңа бик мөһим бу!

Альбина Ш. Мәржани исемендәге татар гимназиясен дә укыган. Гимназия сез теләгән әйберләргә бирә алдымы кызыгыгыз?

– Без өметләнгәннән артыграк та әле. Беренчедән, ул шулкадәр матур татар әдәби телендә сөйләшә.

Бөтен татар әдәбиятын диярлек укуың чыкты. Искиткеч педагоглар эшләде алар белән. Директорлары Хәмидуллина Камәрия Зиннуровнаның балаларга биргән милли тәрбиясе тарихка кереп калачак әле. Ул төзегән системада тәрбияләнә, никадәр бала уңышка иреште. Без гаиләдә биреп бетерә алмый торган әйберләргә бирделәр гимназиядә. Мәдәният тә, сәнгать тә, телләр дә, дин дә... Кызганыч, хәзер күп әти-әниләр «Нәрсәгә ул татар теле? Барыбер киләчәктә русча укуың» дигән фикердә. Нык ялгышалар! Гомеремне рус әдәбиятына багышласам да, балаларымның татар гимназиясендә укулары белән горурланам. Һәр тел баш миңең аерым бер өлешенә тренировка кебек. Татар теле – бер өлешен, рус теле – икенчесен, инглиз теле, кытай теле тагын яңаларын эшләргә мәжбүр итә. Күбрәк телләр белгән саен, баланың баш мие авыррак була. Сезнең балаларга бу тренажерны бушлай бирәләр, ә сез баш тартасыз. Үскәч, балыгыз: «Нишләп сез мине туган телемнән мәхрүм иттегез?» – дип сораса, жавап табарсызмы?

Мохит димәктән, сез аны бар яктан да булдырыгыз тырышкансыз: Альбина курайда да уйнаган, конференсье булып төрле чаралар, бәйгеләр алып барган. «Сәләт»тә, «Сөембикә варислары»нда, «Алтын каләм»дә... Баланың буш вакыты булмасын дип тәрбияләгәнсез кебек.

– Андый принцип юк иде бездә. Мин бары тик балага үзен төрле өлкәдә сынап карарга мөмкинлек бирү ягында. Хәзер бала өчен бөтен әйберне әти-әни хәл итә. Ә бала үзе сайларга тиеш, сайлау мөмкинлегә кирәк. Шуңа Альбинаны 12 яшендә телевидениегә кастингга алып бардык. «Тамчы», «Яшьләр тукталышы», «Мәдәният дөньясында» тапшыруларын алып барды. Телевидение – үзе бер тормыш мәктәбе. Бик зур хезмәт ул! Бу эшендә кызыбыз чарланды, авырлыкларны жиңәргә өйрәнде, төрле шәхесләрдән үрнәк алды, хезмәтнең нәрсә икәннән белде, чыныкты.

Альбинаның кайсы уңышы белән аеруча горурланасыз?

– Өченче баласын табуы белән... Мин гаиләдә бер генә бала үзем. Әни минем үземнең ике бала табуымны теләде. Гомер буге авыз тутырып «ба-ла-лар» дип әйтәсем килде, ди. Альбинага сокланам, ул – өч бала әнисе. Аны зур шәхесләр белән күрә, чыгышларын күрә горурланам. Тагын... Мәрхәмәтле, киң күңелле, ярдәмчел булуы белән. Кызганыч, ул бу турыда сөйләргә кушмый. Кешеләргә күңел жылысын биргәнә өчен, игътибар күрсәтә белгәнә өчен Аллаһы Тәгалә үзенә дә мәрхәмәтледер.

Уңышлы бала тәрбияләүнең формуласы нидән гыйбарәт, сезнеңчә?

– Беренчедән, баланы бер шартсыз – булганы өчен генә, беркем белән дә чагыштырмыйча ярату; икенчесе – тамырлар, гаилә, уртак бәйрәмнәр, очрашулар. Өченчесе – балага үзен төрле өлкәдә, төрле шөгыльләрдә сынап карарга мөмкинлек бирү. Дүртенчесе – хезмәт. Балага авырлыклар тудырудан курыкмагың, хәтта кайвакыт үзегез киртә булдырыгың. Авырлыклар баланы ныгыта гына.

Әңгәмәдәш – Алсу ШАКИРОВА.

Резеда Мөхәммәтшина белән тулы интервью
Фото: Анна Арахамия. Видео: Дмитрий Цумарев >>>

ЧИШМӘ БАШЫ

Лена ГАЙНАНОВА

– Хәзер язганыңны укып та бир инде, сөңлем, – ди апа.

Шәмсениса, әле генә үзе язып тәмамлаган хатны кулына алып, кычкырып укый башлый. Бик ишле гаилә әгъзаларыннан, бөтен күрше-күләннән аерым-аерым чуктин-чук сәламнәр күндөргәннән соң, йорттагы хәлләр, авылдагы вакыйгалар тезелеп киткән иде хатта. Соңгы биттә сагынып саргаю, өзелеп көтү, ярату турында жырлар да бар иде.

Жыр чыгару Шәмсенисага әллә ни авыр түгел. Ул үзе жыр чыгарам дип тә уйламый, ничектер шулай, каршысында утырган йөзе сагышлы апаның инде дистә еллар патша хезмәтендә, солдатта йөргән ирен сагынып сулкылдавы була, кызның күңел кыллары нечкәрәп китә, бәхетсез хатынның моңнары жыр булып кәгазьгә агыла башлый.

Шәмсениса хатны укып бетергәндә, апа тыела алмый елый иде инде. Берәздән соң ул, кызга карап:

– Гаеп итмә инде, сөңлем, елый дип. Минем эчемдәгә бөтен хәсрәтемне жыр итеп язгансың бит. Яшь кенә бит әле син. Барысын да каян бу кадәр беләсең соң? Иргә чыгып, ирдән калып, нука күрергә өлгермәгәнсең бит.

Шул чагында мич буенда жеп эрләп утырган хужа хатын сүзгә кушыла:

– И-и, ахирәт, нужаның аның бүтән төрлесе дә була шул. Хәдичә түти жизнидән дүрт бала белән торып калды бит. Өч кыз, бер малай. Нужаның өчөсен нык татыдылар инде алар. Әнә Шәмсениса да, апалары да кече яштән кешегә хат язып, хат укып тамак туйдырдылар. Безнең авылга утырмага килгән саен, бөтен авыл халкының язу-сызу йомышларын үтәп йөри бит Шәмсениса...

Кызга иртәгә Сыркыдыга кайтып китәргә кирәк. Әнисе хәбәр жибәргән: «Кайтсын, үзен бик сагындым!» – дигән. Нәрсә булды икән? Бүтән елларда Шәмсениса, утырмага килеп, икешәр

«Азат хатын» – совет чоры хатын-кызлар вакытлы матбугатының беренче карлыгачы була. Ул 1926 елның август аенда чыга башлый. Өченче саннан башлап редакциягә секретарь булып үткен каләмле журналист, талантлы шагыйрь һәм оста оештыручы Һади Такташ килә. Бу язма аның газиз әнисе Шәмсениса апа турында.

ай да тора торган иде. Бу юлы әнисе аны бер айдан кире өйгә чакыра.

Иртән иртүк юл чыгасы дип, иртәрәк ятарга булдылар. Хужалар инде күптән йоклый. Ә кыз, күңеленә тынгы таба алмыйча, йоклый алмыйча ята... «Әни нигә чакыртты икән? Өйдә әллә берәр күңелсезлек бар микән?» Аннары кызның уйлары бүгенге вакыйгаларга, Шәмсениса язган хатны бик кадерле нәрсә шикелле күкрәгенә кысып басып торган апага барып тоташты. Хатынның: «Яраткан кешен белән гомер ит!» – дигән сүзләре кабат исенә төшөп,

кыз елмаеп куйды. Яратмаган кешегә кияүгә чыгалар диме соң? Бары тик яратканга гына!

Хәдичә түти кызын бик жылы каршылады. Аркасыннан сөйдә, әйбәтлөп сыйлады. Аннары өйгә чакыртуының сәбәбен сөйләде. Шәмсениса югында ул аны күрше Сәдрү малае Сафага ярәшкән икән. Калым итеп акчасын да алган. Туй көне дә билгеләнгән. Кызның кайтуын дүрт күз белән көтеп торганнар.

Шәмсениса, ышаныргамы-ышанмаскамы дигәндәй, әнисенә карап катып калган иде.

Фото: © Татарстан Республикасы Милли музее

– Йә, кызым, сүзеңне әйт. Ризадыр бит? Сәдрү – бай кеше. Ятимлектә үстәң. Хет кияүдә рәхәт яшәрсен, – ди Хәдичә түти, өзеп-өзеп.

– Әни, акчаны Сәдрү абзыйга кире кертәп бир, мин Сафага чыкмыйм!

– И Алла! Кызым, акчаны тотып бетергән идем шул, бурычыбыз бар иде бит, шуны түләдем. Чык Сафага, кызым, карышма, үзең дә, безгә дә яхшырак булыр. Үзеңне күптән яратып йөриләр бит...

– Чыкмыйм!

Хәдичә апа бер карарга килеп:

– Сиңа шуннан да яхшырак кияүне каян табыйм мин? Чыгарсың! Кире уйлау юк! – диде.

Кыз әнисенәң холкын белә иде. «Һе, көчләп кияүгә бирмәкче! Үзе мине бәхетле итәм дип уйлый инде... Нишләргә?..» Бер сәгатәтән бөтен нәрсә хәл ителгән иде инде. Сыркыдыга Урта Азиядән кунакка кайткан бер хатынга ияреп, иртгәгә иртүк авылдан чыгып качарга!

...Ат тотып баручы малайга юлчылар үзләрен якындагы Торбеево станциясенә түгел, юлны саташтыру өчен, аннан ераграк урнашкан станциягә алып барырга кушалар. Поездга кереп утырулары була, тәрәздән атларын станциягә таба жан-фәрманга чаптырып килүче Сәдрү белән Сафаны күрәп ала-лар. Менә Сәдрү абзый ашыгып вагонга килеп керә, аның артыннан – Сафа. Шәмсенисаны ике кулыннан тартып, кычкыртып, вагон ишегенә кадәр алып баралар, урамга өстери башлыйлар. Өзгәләнеп елаган кыз баланы, аны иштәктән чыгарырга маташкан ирләрне күрәп, кемдер берәү (Шәмсениса аны урядник дип хәтерләп калган): «Прекратите безобразия!» – дип кычкыра.

Сәдрү әлеге кешегә хәлне аңлата башлый:

– Бу кыз улымның кәләше, бүген никах буласы, ә ул өйдән чыгып качкан. Мусульманский бог, так делать – грех, говорит.

– Ә кыз бу егеткә кияүгә чыгарга ризамы? – ди теге кеше.

– Юк, юк, риза түгел, теләим! – дип кычкыра Шәмсениса.

– Кыз риза түгел икән, сезнең аны көчләргә хакыгыз юк!

Шуның белән кәнитил дә тәмам була. Шәмсениса Урта Азиягә китеп бара.

«Зинһар, бер-береңезне якын итеп, күрешеп торыңыз, ташлашмаңыз. Жанкисәкләр, балаларым, мин сезне уйлап көн-төн үткәрәм».

Ул заманда авыл жирендә кыз баланың мондый тәвәккәллеге һәркемне шаккаттыра. Сыркыдыда бу вакыйга уңае белән кемдер бәет тә чыгара.

Сәдрү агай, талларыңа

Асыл кошлар кунмыйдыр.

Син теләгән Фәхри кызы

Сиңа килән булмыйдыр, – дип,

урамнан жырлап та үткәлиләр.

Китәрмен илгездән.

Тынармын сүзегездән.

Очып барган аккош төсле

Су эчмәм күлгездән.

Сыркыды халкы, бу жырны авылдан качып китәр алдыннан Шәмсениса чыгарган, дип, көйгә салып жырлап йөри.

Хәдичә түти кыз өчен дип алган калым акчасын Сәдрүгә түли алмый. Шул хакта озак вакыт ызгышлар бара. Калым акчасын Хәдичәнең Урта Азиядә яши торган кияве, Шәмсенисаның бертуган апасы Зөһрәнең ире Фазлетдин Арсланов түли...

...Һади Такташның бертуган сеңлесе Хәнифә апа шушы кыйссаны сөйли иде дә, әниләре Шәмсениса апаның үтенечен искә төшерә иде: «Берүк, балалар, минем баштан үткән бу вакыйганы кешегә сөйләмәгез!» Хәнифә апа үзе бу хәлләрне кешеләр белүгә каршы түгел: «Әнине кимсетә торган нәрсә юк бит монда», – дип, миңа боларны матбугатта чыгарырга рөхсәтен әйтеп куя иде...

Шәмсениса апа, Урта Азиядән кайткач, үзенең яраткан кешесенә – Хәйрулла кияүгә чыга. Хәйрулла 25 елга патша хезмәтенә алынган була. Дүрт елдан соң, ашказаны авыртыу сәбәпле, өенә кайтарыла. Хәйрулланың беренче хатыны баладан үлә. Егет Шәмсениса белән бертуган Хәсәннең якын дуслыгы була. Ул Хәсән янына еш килеп йөри. Шәмсенисаны ошата. Ләкин бу чая, уңган, жырга-телгә оста кызның үзәндә күңеле барлыгын белгәч кенә башкода жибәрергә батырчылык итә. Хәлчә туй итәләр. Шәмсениса ике дистәдән артык туган-тумача яшәгән йортка өченче киләндәш булып килә.

Такташевлар гаиләсендә туғыз бала туа. Шуларның алтысы – Фатыйма, Хафиз, Һади, Габидулла, Хәнифә, Мәрзия – исән-сау үсеп житәләр. Һади гаиләдә өченче бала булып дөньяга килә.

Гомеренең соңгы елларында Шәмсениса апа фәжиғәгә тарый – аяклары авыртып, йөри алмас хәлгә килә, жиде ел урын өстендә ята. Һади Такташ аны Казанга алып килеп, «Иске клиника» хастаханәсендәгә табибларга да күрсәтеп карый, фәйдасы булмый. Сыркыдыда ананы иң кече кызлары Мәрзия тәрбияли.

Бу вакытта өч бала – Һади, Габидулла, Хәнифә – Казанда яшиләр. Ана аларга чиксез мөхәббәт тулы хатлар язып тора. Кулымда Шәмсениса апаның сакланып калган бер хаты: «...Габидулла жаным, балам! 30 нчы числода буш көн дөшемдә күрдәм үзеңне. Зинһар, хат яз. Хәлең ярыймы? Үзең саулык, тәүфыйк теләп торам. Һади, жанкисәгем, син дөшемә иңмәйсез, тегел көн дә күрергә. Зинһар, бер-береңезне якын итеп, күрешеп торыңыз, ташлашмаңыз. Жанкисәкләр, балаларым, мин сезне уйлап көн-төн үткәрәм. Ни ашып торганнардыр дип, ничек торалар дип... Һади балам, Рафушны анасы кая алып китте, беләнәме? Балам, жаным, кайгырма. Син аңардан фәйда күрергә булса, дөнья читенә алып китсә дә, күрерсез. Фәйдасыз булса, кулыңда асрап та, эчеңне пошырыр... Һади балам бер-ике шигырь язсам, Хәнифә яратмаса да.

Өшим, балам, өшим инде, адиял ябынсам да, / Дөшләремә дә иңмәйсез никадәр сагынсам да. / Өстәңдәгә күлмәгеңнең изүләрен кем уйган? / Адәм тегел, коштан да юк туган иленнән туйган».

Кечкенә буйлы почтальон Кармай Такташевлар өенә жылы җавап хатларын еш китерә. Ә 1931 елның 8 декабрь төнендә Хәйрулла абзый йортына кара хәбәр килә – Һади үлгән. Тормыш мәшәкәтләренә, олыгаюына би-

Нигә без һаман да татар халкының сөйкемле сөяге, горурлыгы булган **Такташка музей** ачмыйбыз икән?

решмәскә тырышып яшәгән Хәйрулла абзый берьюлы бөрешеп, хәлсезләнеп кала. Шәмсениса апаның да хәле начарая, урыныннан бөтенләй тормас була. Ачыргаланып, өзгәленеп елаган күңеленнән шигырь агыла:

*Кай жирләрдә, балам, синең каберең?
Каен бармы каберең янында?
Рәсめң тора менә күз алдымда,
Үзең юк шул, балам, янымда.
Син утырткан ятим каеннарغا
Күз яшьләрдән сулар сибәмен,
Таң алдында каен яфракларын
Жылы йөзең итеп үбәмен.
Таң жылләрә, каен башын сыйпап,
Әкрән-әкрән итеп исәләр,
Син үлгәчтен никтер шиңмәделәр,
Каеннарың һаман үсәләр.
Каеннарға сөйлим моңнарымны.
Аңлаган күк тып-тын торалар,
Синең кулың итеп ботакларын
Гүя миңа сузган булалар.
Жәйләр җитте инде, ул каеннар
Яшел яфракларға төрөнде,
Алар кайгы белми, мәңгә шатлар,
Тик әниең шашты, сөрөнде.
Таң жылләрә, каен башын сыйпап,
Әкрән генә һаман исәрме?
Син үлгәчтен шаулап үскән каен
Мин үлгәчтен шулай үсәрме?..*

Шәмсениса апа өйдәгеләргә дә, хәл белеп керүчеләргә дә һадиның бала-чакларын, шаянлыкларын сөйли. Менә һадиның 5–6 яшьлек чагы. Башка малайлар белән бергә, Хәсәннәр бакчасына кереп, кыярларын тунап чыкканнар. Зуррак балалар йөгереп качалар. Хәсән абзый һадины эләктереп ала. Бер кулы белән колагыннан тотып, икенчесе белән балага суккалый, кычыгырып тирги. Тавышны ишетеп, Шәмсениса апа урамга йөгереп чыга: «Хәсән абзый, ни өчен кыйныйсың?» – ди. «Әнә үзе әйтсен», – дип, Хәсән абзый өенә таба китеп бара. «Улым, ник еламыйсың, ичмасам, еласан, кыйнаудан туктар иде», – ди әнисе. «Еласам, малайлар ишетерләр дә аннары мине беркайчан да разбуйникка алмаслар», – дип җавап бирә

Һади. Әнисе «разбуйникның» корсагына кысып тоткан күлмәк итәген ачып карый. «И-и балам, бу нәни генә кыярларны ничек жәлләми өздең соң, борыннарыннан чәчәкләре дә төшмәгән бит әле!» Шул чагында һади, малайлар ишетү ихтималын да онытып, кычыгырып елап жибәрә. «Хәзер нәрсәгә елыйсың инде?» – дип сорый әнисе. «Бик нәниләр бит әле-е-е, хәзер үсәлмиләр бит инде-е-е», – дип такмакый һади.

Тагын шулай бервакытны Шәмсениса апа һадины арыш көлтәсе өешергә алып бара. Көн бик эссе. Эш тә җиңел түгел. Менә чүмәлә өстенә менеп баскан һади: «Әни, безнең өй турысында төтен күренә, пожар түгел микән?» – ди. Әнисе хәйләне сизә, ләкин: «Улым, булмаса, бар, өйгә кайт, пожар булса, килеп әйтерсен, булмаса, килеп тормагын», – ди. һади, чүмәләдән төшеп, авылга таба йөгәрә. Ләкин түзеп күп бара алмый, юлдан борылып, Парча елгасына су керергә чаба. Әнисе улының йомгак шикелле генә гәүдәсенә кызганып карап: «Көнозын су буенда уйнап кына йөгерең иде дә бит, балам», – дип уйлый.

Көне-төне колхоз эшендә һәм авыру әнисе янында кайгыртып йөргән Мәрзия һәм авылга кайткан арада башка балалары да Шәмсениса апа чыгарган шигырьләренә язып алгалыйлар. Хәл белергә кергән күршеләренә:

*Кыйблалардан килгән кара болыт,
Шул коядыр илләрнең тарысын.
Халәң ничек, диеп ник сорыйсың,
Күрмисезме йөземнең сарысын? –*
дип җавап бирә ана. һадины юксынып, үзенең йөри алмавына өрнеп:
*Жир җилгә чыга җир ярып,
Яфраклары кала җир ябып.
Кай жирләрдә, балам, синең каберең?
Ничек кенә күрием бер барып, –*
дигән сүзләренә көйгә салып җырлый.

Урында ятканда, Шәмсениса апа бик нәфис бизәкләр белән карават япмасы бәйләгән. Кызы Хәнифә апаны гомер буге саклаган. Үләр елында

Хәнифә апа аны миңа бирде. Шулай ук әниләре Казанда «Иске клиника»да яткан чакта: «Һадием абажурына ябар», – дип, ике кечкенә япма да бәйләгән. Әнисе алдында һади аны язу өстәлендәге лампасына каплап торган. «Әни, бу япмалар синең кулларыңны хәтерләтерләр, миңа шигырь язарга илһам бирерләр», – дигән. Ул япмаларны да, кайчан, кем бәйләгәнә турында язылган язугы белән бергә, Хәнифә апа миңа тапшырды.

Хәнифә апа Такташева болай сөйли иде: «Әни белән һади абый төскә дә охшашлар, күңелләре-хисләре белән дә бердәйләр иде. Әти һади абыйны укытучы итәсе килде, ә әни аның шагыйрьлеген хуп күрде. Әти дә, әни дә бик зирәк, заманына күрә укымышлы кешеләр иде. Үзара бик яратышып тордылар. Әни үлгәч, әтине җирдән күтәреп алганнар, шулкадәр хәсрәтләнгән. Әти бик сөйкемле кеше иде. Сакал-мыекны купшы йөрттергә, ыспай киенергә ярата иде. Ул беребезгә-бер каты сүз әйтмәде. Ә авыл халкы арасында үткен сүзле, курыкмас туры әйтә торган бер кеше иде». Шәмсениса апа да кирәк урында җавабын әйтә белгән, тел яшермәгән. Илдар Мостафин әнисе Мәрзиянең сөйләгән хәтерли: «Шәмсениса юл буенда урак ура икән. Юлдан бик шәп атта кирелеге, тупаслыгы белән танылган барыня үтеп бара. Уракчылар янына җиткәч, бу: «Бог не в помощь!» – дип кычкыра. Шәмсениса да ана үзе кебек җавап бирә: «Не спасибо!» – ди».

Такташевларны дошман күрүчеләр дә булган авылда. Авыл советына кереп оялаган көнчеләр Хәйрулла абзыйларны сайлау хокукыннан мәхрүм итәләр, балалары укыган җирләргә «кулак балалары», дип донослар язып, укудан чыгартуга ирешәләр. Бу хәлләренә һади Такташ газетга язып чыга, төрле оешмаларга мөрәҗәгать итеп, гаепләренә фаш иттерә, дәрәжәләргә кайтарта. Шагыйрь үлгәч тә, гаиләне тынычлыкта калдырмыйлар. Төрле уйдырмалар белән нигезләп, Такташевларны колхоздан чыгаралар. Дәрәжәләргә иңде улары, югары белемле агроном Хафиз һәм укытучы Габидулла, һади Такташның беренче хатыны юрист Гөлчирә Хәмзина ярдәме белән торгызыла.

Хәсрәтле көннәрнең берендә, кичен, авыл советыннан дежурный килеп: «Сезгә анда көгәз килгән, иртәгә килеп алыгыз», – дип әйтеп китә. Ата белән ана: «Үләнең үлемен дә төнлә хәбәр иткәннәр иде бит», – дип, төнне кара кайгыда үткөрәләр. Хәйрулла абзый иртән авыл советына барса... зур гына сумма акча тоттырып кайтаралар. Үләнең Такташның беренче хатыны Гөлчирә Хәмзиия, Үләнең үлгәч, уллары Рафаилга тиешле пенсия акчасын, юллап, картлар исеменә күчәргән икән. Кулымда Г. Хәмзинаның Казанга Габидуллага язган хаты: «...Абидулла, минем хәзергә экономик хәлем шактый ук әйбәт бит. Мин кадерле Үләнең ярдәме белән университет тәмамлаган кеше буларак, аның улына тиешле тәрбияне бирә алырмын, дип уйлыйм. Мин Үләнең картайган ата-анасын күздә тотам. Рафика зур расходлар кирәк булганга кадәр, аңа тиешлесе картларга биреп, аз булса да аларга ярдәм итү – минем ихлас теләгем һәм мораль бурычым». Хәнифә апаның әйтүенчә, картларга берничә ел давамында Гөлчирә күчәргән пенсия һәм әдәби гонорар акчала-ры килеп тора.

Шәмсенисаның бертуган апасы – Зөһрәнең кызы Нәгыймә апа Арслано-ва Үләнең бик ягымлы кеше булуы, сүзләргә гел бизәкләп әйтүе турында сөйлә: «Мәсәлән, мин аларга кунарга килә идек. Зур әни (Шәмсени-са апа) алдыма аш кую белән генә чикләмди: «Аша әйбәтләр, Нәгыймә, бездә кояш соңрак чыга, кояш сезнең очтан чыга бит, безгә килеп җиткәнчә озак гомер үтә, ачыгырсың», – ди иде».

Такташевларның Мәскәүдә яши торган олы кызлары Фатыйма апа жәен Сыркыдыга балалары белән кайтып яши. Фатыйма апаның улы Әхәт Богатов авылга кайтып йөрүләрен хәтерли: «Әби ятып кына тора, берәм-берәм янына киләбез, ул берәз калкынып, безнең башларыбыздан сыйпып, аркадан сөя. Ә бабай безне Торбеево стан-циясеннән үк ат белән барып ала иде. Юлда карыныгыз ачар, дип, станциядә-ге чәйханәгә алып кереп, чәй, булка белән сыйлый. Аның гел мәшәкатле, киеренке хәлдә булуын хәтерлим. Шу-лай да безнең белән шаярып, уйнап та ала иде. Сөңлем Сәйдәне кулына ала да сарыкларны саната: «Бер ак куй, бер

кара куй, бер ак куй, бер кара куй...» Шуннан үзенең бик күчәле булып көл-ә иде. Кичен йортка малларны кертергә, капкалар ябарга булышканда, бик оста итеп мактый. Шуннан соң тагын берәр йомыш кушсын иде, дип йөрисең.

Тавык оясына менеп, күкәй алам да күрше малайга бирәм, ул миңа алма бирә. Бабай күрмәмешкә салыша иде. Кирәк-ярәккә дип сораганда, бабайга бик арык, начар ат бирәләр иде. Ма-лайлар белән ул атны конюхка тапшы-рырга барабыз, ә конюх безне сүгә, атны камыттан суктырткансыз, баба-гыз килсез, ди. Бабай аның янына ба-рып, нидер сөйләшеп кайта иде. Ба-байның бер яраткан сүзен хәтерлим: «Ә, пыста» (пусто, буш нәрсә).

1936 елда, алтмыш өчкәч яшендә Шәмсениса апа үлгәч, Хәйрулла абзый Мәскәүдәге, Казандагы балаларында берәз торып ала да Ташкент янындагы Кибрай-Олутбәк бистәсенә – олы улы Хафиз янына китә. 1943 елның нояб-рендә җитмеш тугыз яшендә шунда дөнья куя.

Алдымда Хафизның хатыны Мөр-шидә апаның кырык өчкәч елда Мәр-зия апага язган хаты. Авыру тарихы, әйткән сүзләре, ничек үлүе турында тәфсилләнгән. Кайнатасына карата иң жылы, мәрхәмәтле хисләр белән тулган хат. Хафиз абыйның да, үзенең һәм ба-лаларның да бу югалтуга күңегә алмау-лары турында әрнеп язган. Кырыгын-чы елларда Үләнең Такташның һәм Гөл-чирә Хәмзинаның улы Рафаил Такта-шев (рәссам, сәнгать фәннәре докторы) әнисе белән бергә Фирганәгә барыш-лы Кибрай-Олутбәктә тукталалар, Ра-фаил абый карандаш белән бабасының рәсемен ясый. Ул аны шат күңелле кыяфәттә күрүен хәтерли. Шулардан чыгып, Хәйрулла абзый картлык елла-рын яхшы тәрбиядә уздырган, дигән нәтиҗә ясарга мөмкин.

Такташ әсәрләрен матбугатка әзер-ләгәндә, язучының шәхси тормышына караган материалларның аз булуы күзгә ташлана иде. Шагыйрьнең туган-нарын, якыннарын эзләүне үземә максат итеп куйдым.

Менә шул ният белән Такташның Мәскәүдәге туганнарына бардым. Мәр-зия апаның улы Илдар Мостафин фа-тирында фоторәсемнәр карап утыра-быз. Бер рәсемне кулына алып, Илдар:

«Бу минем әбием», – диде. «Кайсы әбиегез?» «Минем әни Мәрзия белән Үләнең абыйның әниләре», – ди Илдар. Булмас! Шәмсениса апа беркайчан да рәсемгә төшмәгән дип санала иде. Хә-нифә апа да шулай ди иде. Әлекке Та-тарстан берләштерелгән дәүләт музе-енда (хәзер Милли музей) Такташ әни-сенең телдән әйтеп ясалган зур рәсеме бар иде. Дөрес, музейдагы бу портрет Хәнифә апаның портреты сыман. Ә бу рәсемдә бөтенләй башка кеше. Такташ чалымнары монысында күбрәк. Ләкин ничек ышанырга? Илдарның әбисен күргәнә юк бит. Кемнән расла-тырга? Такташның бертуганнары дөньяда юк инде. Бердәнбер өметем – туксан яшен тутырган Таһир абый. Таһир абый белән Үләнең Такташның әтиләре бертуган.

Телефонны Таһир абыйның хатыны Нәгыймә апа алды. Килергә рәхсәт со-рыйм. «Бүген соң бит инде, юлда кур-кырсың, иртәгә килерсең», – ди. Иртә-гә? Юк, юк, бүген! Таһир абый олыгай-ган кеше, бер төн эчендә ни булмас!

Метро поездының озак, өстерәлеп кенә баруына шаккаттым. Әлек мин метрода йөрүнең тизлеген ничек мак-таганмын икән?

Ишек ачылуга ук, какча гәүдәле, пөхтә картны күрәп алдым. Исәнләшү әдәбен ашык-пошык үтәп, бабай алды-на Илдардан алган рәсемне куйдым. «Таһир абый, таныйсызмы бу кешене?» Жавапны ишетми калырмам дип, тын алудан туктадым. «Шәмсениса тәтәй, син бит бу! Йа Алла!» – картларча өзек-өзек тавыш белән Таһир абый шу-лай диде. Киеренкелектән кинәт буша-нып, хәл бетеп, урындыкка утырдым. Көтелмәгән табыш иде бу!

Илдарның әйтүе буенча, бу рәсем аларда соңгы ун ел эчендә генә күрен-гән, «Һәрхәлдә, мин мәктәптә укыган-да, бездә ул рәсем юк иде», – ди ул. Кемдә булган бу рәсем, мине тагын нинди ачышлар көтә?

Мәскәүгә икенче баруымда мәсәлә ачыкланды. Рәсем башта Шәмсениса-ның олы кызы Фатыймада булган. Фа-тыйма апаның улы Әхәт абый әйтүенчә, әнисе һаман саен рәсемне кулына алып: «Әнием, бәгърем», – дип үбә торган булган. Соңыннан рәсем Фатый-ма ападан Мәрзия апага күчкән. Безнең көннәргә ул шулай килеп җиткән.

Фото: Анна Арахамия

ЯРЫҢ БУЛСЫҢ

Лилия
ГЭРӘЕВА

Ямаширмәдә биш йортның берсендә – йә биюче, йә артист. Мондагы эти-әниләр балаларына башмак җиткезә алмыйча аптырый – биюченең иң беренче башмагы туза бит. Күрелгән хәлмени – шушы бер авылда биш-алты ансамбль эшли! Балалар бакчасыннан башлап пенсия яшендәгеләргә кадәр – бар да сәнгать белән яши монда. Татар телевидениесенең беренче дикторы Әминә апа Сафиуллина да шушы авылныкы лабаса! Ямаширмә – үзенә халык театры булган бердәнбер авыл Биектау районында. Башкалар «яшьләр авылдан китә» дисәләр, биредә, киресенчә, «яшьләр кайта» дип сөйләшәләр. Балалар бакчасына сиксәннән артык бала йөри икән, бу үзәк авылның яшәрүе турында сөйли түгелме? Алтын йөзеккә зөбәрҗәт таш итеп куярлык яшь татар гаиләләре күп биредә.

Авыл укытучысы

Лилия һәм Рүзәл Сафиуллиннар – авылда яшәүче нәкъ менә шундый үрнәк гаиләләрнең берсе. Берәз гына мәшәкатьләре кимегән чакны көттек тә, туп-туры үзләренә кунакка кайттык. Ә, юк, башта әле юл уңае мәктәпкә сугылдык. Язмабыз герое Рүзәл – укытучы. Балаларга математика, информатика, физика фәннәреннән белем бирә. Әле кулына Казан дәүләт педагогика институтының дипломын алганчы ук хезмәт юлын нәкъ шушы мәктәптә – кайчандыр үзенә белем биргән йортта башлап жибәрә ул.

– Рүзәл, – дим, гажәпләнүемне яшерә алмыйча, – ни өчен шушы һөнәрен сайларга булдың? Әле, житмәсә, соңыннан эшкә дә авылга кайткансың... Укытучыларның хезмәте нинди булуын әллә белмәдеңме?

– Нинди белмәгән?! – дип елмая әңгәмәдәшем. – Этиемнең бертуган апасы Фәридә дә математика укытучысы бит. Без аның белән бер йортта, бер гаилә булып яшибез. Фәридә апа озак еллар мәктәптә директор урынбасары булып та эшләде. Мәктәптә укыганда иң яраткан фәннем иде математика. Дүртенче курсны тәмамлауга ук мәктәпкә эшкә кайттым. Соңгы курсны инде кайта-китә йөрәп укып бетердем. Ә шөһәрдә яшәп калу турында

булса да сирәктер. Әле Фәридә апалары лаеклы ялга киткәнче, бер йорттан өч укытучы бергә чыгып, һәр көн иртән мәктәпкә эшкә килгән алар.

Ямаширмә мәктәбендә укучылар аз түгел – 157 бала. Рүзәл абыйларының тугызынчылары – 13 бөртек. Тик менә Бердәм дәүләт имтиханнарыннан куркып, укучыларның күбесе унберенче класска калмый икән. 2024 елда, мәсәлән, 11 нче классны бер укучы да тәмамламайчак.

Биюче килен

Язмам башында Ямаширмәдә бар да бии, дигән идем. Лилия килен булып килгәнче, бию белән артык мавыгу-чылар булмаган монда.

Белеме буенча биюче түгел ул үзе, ә музыкант – югары белемле музыка укытучысы. Рүзәлгә биргән соравымны аңа да кабатлыйм.

– Сабаның үзеннән мин, – дип башлый Лилия таныштыруны. – Район үзәге бит, балаларга мәктәптән тыш шөгыйльләнер өчен бөтен шартлар да бар иде. Мәктәптән кайтабыз да төрле түгәрәкләргә чыгып йөгәрәбез. Мин фортепиано буенча музыка мәктәбен тәмамладым. Ләкин хыялым музыка укытучысы булу түгел иде.

Кечкенәдән биергә яраттым. Саба сәнгать мәктәбендә эшләүче «Дулкын» бию ансамбленә йөрдем. Житәкчесе Альбина апа Мөбарәкжанова кайларга гына алып бармады безне! Томскида узган Сабан туена барганыбыз аеруча хәтердә калган. Беренче тапкыр самолетка утырган идем ул вакытта. Киләчәгемне дә бию белән бәйләргә теләдем. Ләкин әнием Зөлфия ул ниятемне хушламады: «Кызым, биючеләр гел диетада утыралар, сәламәтлегең зыян килер», – диде. Әниемнең сүзен аяк астына салмадым.

Музыка да жаным ят түгел бит, шуңа күрә Казан дәүләт педагогика институтының музыка факультетын сайладым. Әле ярый сайлаганмын, югыйсә Рүзәл белән кайда очрашыр идек? Безне бит шушы институт таныштырды.

Ямаширмәне беренче тапкыр күргәннән дә хәтерли әле Лилия.

– Дус кызым Алисә шушы авылдан иде. Мине үзләренә кунакка алып кайтты. Кичен клубка концерт карарга чыктык. Бик матур концерт әзерләгәннәр – жырчылары да күп, скетчлар да куйдылар. Ә мин бию көтәм. Бары бер генә бию номеры күрсәттеләр. «Карале, – дим дус кызыма, – биючеләрегез аз икән бит. Биюне күтәрергә кирәк сездә». Тәгаен фәрештәләрнең «амин» дип әйткән сәгатенә туры килгәндер ул.

2008 елда Рүзәл белән өйләнештек. Мин әле дүртенче курсны гына тәмамлаган идем. Рүзәл кебек, бишенчедә Казанга йөрәп укыдым. Ара ерак түгел бит, кырык кына километр.

«Музыка житәкчесе кирәк иде», – дип, балалар бакчасына эшкә чакырып килгәндә, беренче балалары Азалиягә бары бер ай гына була әле. Нишләрә, дип, кайнанасы Рушания апага карый Лилия. «Эш булганда бар син, баланы гына үстерербез», – ди зирәк ана. Шушы сүзләре өчен бүген дә рәхмәтле аңа Лилия. Шул вакытта ул ризалыгын бirmәгән булса, бәлки,

**Без татар телен сакламыйбыз –
без аны кулланабыз. Безнең
балаларның теле татарча ачыла,
беренче өйрәнгән жырлары –
татар телендә.**

БИЮЧЕ

беркайчан да уйламадым. Башыма андый уйның кергәне дә булмады. Институтны тизрәк тәмамлау да, тизрәк үз авылыма кайтып эшләү иде теләгем. Үз авылымда яшәвем, шушында эшләвем белән шулкадәр бәхетле хис итәм үземне. Кырык биш минут үтсәң дип кенә кергәнем юк минем дәрәскә. Авылымның һәр баласы тирән белемле булсын, дип, бар тырышлыгымны куеп укытам. Чит кешеләр өчен түгел бит түгелгән көчем, үземнекеләр өчен.

Без килгәндә тугызынчыларда математика дәресе иде. Шыпырт кына арттагы рәтләргә урнашабыз. Абыйлары такта алдына басып, узган дәреснең темасын кабатлый. Кызык, мәктәпләрдә такталар хәзер кара түгел, ак икән бит!

Ямаширмә мәктәбе – татар мәктәбе. Тугызынчы класска кадәр монда барлык фәннәр дә татар телендә укытыла. Математика белән физика, информатика да!

Мәктәп директоры Ленар Сафиуллин белән Рүзәл – бертуганнар. Бер мәктәптә абыйлы-энеле эшләүче егетләр

хезмәт юлым бөтенләй башка сукмакларга алып кереп китәр иде, ди.

Ә теге сүзендә тора бит Лилия. Эшли башлаган беренче елында ук балалар бакчасында бию түгәрәге оештыра. Исеме бигрәк матур – «Алтын башмак». Үзе биергә өйрәткән нәниләрән мәктәпкә озаткач, Лилия апалары да алардан калмый – хореография дәресләрен мәктәптә дә дәвам итә. «Асылташ» фольклор ансамбленең дә житәкчесе ул. «Шатлык» курай ансамбле дә аның тырышлыгы белән булдырылган. Биергә һәм җырларга гына түгел, курай уйнарга да өйрәтә Лилия апалары.

– Без Ямаширмәдә ике Лилия, икебез дә килен һәм икебез дә биергә яратабыз. Икәү кулга-кул тотынып эшлибез. Балаларыбызны сәхнәгә алып чыгасыбыз, аларның талантларын ачасыбыз килә. Мин балалар бакчасына йөрүче иң кечкенәләрдән башлайым, аннары мәктәптә дәвам итәм, ә ижатташым Лилия Хәмидуллина аларны инде клубта көтеп ала.

Кайнана түгел – әни!

Лилиянең авыл егетенә кияүгә чыкканына иң гажәпләнүчеләр классташлары була: «Кемне, кемне, сине авылда яшәрсен дип уйламаган идек», – диләр. «Сез ул авылны килеп карагыз! – ди аларга Лилия. – Бик матур ул безнең Ямаширмә!» Сүзәбез җай гына авылга, төп йортның үз традицияләренә күчә.

Сафиуллиннар гаиләсендә – тугыз кеше. Тугызы да бер йортта гомер итә. Бер-берсеннән башка яшәүне хәтта күз алдына да китерә алмыйлар. Лилиягә кадәр дә шулай булган – Рушания апа 30 ел кайнанасы Мәрһәмәт абыстай белән тату яшәгән. Лилия дә зур гаиләнең бергә яшәвен табигый хәл дип кабул итә.

– Хәзер кайнана юк бит инде, безгә ничек тә булышырга, тормышыбызны җиңеләйтергә тырышкан әти белән әниләр генә бар, – ди ул. – Безгә бергә бик рәхәт. Минем эшем кичке алтынчы киткәч кенә бетә. Мәктәптә укучы ике кызыбыз – Азалия белән Ризәлә ачык өйгә, дәү әниләре әзерләгән жылы ризыкка кайтып керә. Өйдә аларны каршы алып торган дәү әтиләре белән дәү әниләре булгач, без тыныч күңел белән эшлибез.

Лилия белән Рүзәл үзләре дә күп балалы гаиләдә үскән. Лилия – өч абыйсына бердәнбер сеңел, ә Рүзәл – ике абыйга төпчек энекәш. Инде менә үзләренең дә

дүрт балалары үсеп килә. Азалия – сигездә, Ризәлә биштә укый, Зилә белән Раязның әле балалар бакчасына гына йөрер вакытлары.

Хужалыклары зур Сафиуллиннарның. Абзарда ике сыер, бозау, үгезләр... Мал-туар эшләре әлегә Габделкаюм абый белән Рушания апа өстендә. «Үзәбез йөрәп торганда әле... Яшьләр эшләсә, кеше арасында булсын, барасы җирләренә барсын...» – алар шулай ди.

Бу гаиләнең бер матур традициясе барлыгын да белеп алырга өлгердек.

– Һәр елны 23 февраль көнне без тутырма тутырабыз. Мин килен булып килгәнче үк булган инде бу гадәт. Әле дә саклайбыз шуны, – ди Лилия эчкә бер җылылык һәм горурлык белән. – Кичтән бар нәрсәне әзерләп калдырабыз. Иртән торгач, өйдәге бар хатын-кыз – әни, Фәридә апа, мин, өч кызым – бергә җыелып, зур эшкә керешәбез. Әле аның эш ысулы да борынгыча: лампа куыгы белән тутырабыз. Бер елны, заманча эшләп карыйк әле, дип, иттарткычның махсус көпшәсен кулланган идек, ошамады. Борынгылар рәтен белгән инде аның, лампа куыгы – иң уңайлысы. Тутырмалар тутырылып беткәч, кичке табынга бар туганнар бергә җыела. Аш бүлмәсендәге өч метрлы өстәлебез тугыз метр итеп киңәйтелә. Бергә булганда бик күңелле безгә.

Быел Сафиуллиннарның гаиләләре белән «Без тарихта эзләр» дип аталган республика конкурсында катнашып, финалга чыкканнарын ишеткән идек. Әлегә конкурста катнашуның инициаторы, әлбәттә инде, Лилия үзе.

– Махсус номер әзерләдек – шушы нигездә яшәгән һади бабай белән Мәрһәмәт әбинең нәсел дәвамчылары турында скетч күрсәттек. Алар үзләре кем булган, алардан кемнәр туган – шул хакта иде бәянебез. Кызлары Фәридә гомерен Ямаширмә мәктәбенә багышлаган. Уллары Каюм шушы авылда гомер буга агроном булып эшләгән. Аның ике улы шушы авылның балаларын укыта... Гаиләбез белән катнашкан беренче чарабыз иде бу безнең.

Ә Лилиянең үзенең сәхнәдән төшөп торганы да юк. Ямаширмә халык театры артисты да бит әле ул!

– Профессиональ артистлар безгә сирәк килә, чөнки халык аларга аз йөри. Ә менә үзәбез куйган спектакльләрдә алма төшәр урын да калмый клубта. Билетны ничә сум итеп куй – барыбер киләләр.

Режиссерыбыз Филсинә Сәгъдиева бик оста, тәҗрибәле кеше. Декорацияләрне, музыкаль бизәлешне клуб директоры Фәргәт Шәһимәрданов белән аның улы Булат әзерли. Без анда бер гаилә кебек. Спектакльне өйрәнү, репетицияләр, аны сәхнәгә кую – үзе бер күңелле вакыйга. Сәхнәдә син бөтенләй башка хисләр кичерәсең, башка төрле уйлар уйлыйсың. Өйдә андый уйлар килми башка, – күзләреннән түгелгән якты нурлар Лилиянең бу эшнә никадәр яратып башкарганын аңчык сөйли.

Чәй эчәләр бал белән

– Укыту белән бал кортлары карарга бер кереп китсәң, аннан мәңгә аерыла алмыйсың, – ди Рүзәл. Бал кортларын карау – аның иң яраткан хоббие. Тыңлаучысы булса, бу тырыш бөҗәкләр турында сәгәтьләр бие да сөйли алыр иде. Югыйсә уйламаган жирдән генә керешеп ките ул моңа.

– Өченче курста укыганда тулай торактагы үзбездә ремонтлаган бүлмәдән чыгардылар безне. Комендантка күчтәнәчкә дип, бүлмәдәш егет яңа аерткан бал алып килгән. Тик күчтәнәчбезне алмады ул. Ә гәрәбә төсәндәге бал шулкадәр хуш исле – ымсындыра! Кабып карарга да бирмәдә дуслым, өенә алып кайтып китте. «Укып бетергәч, авылга кайтам да бал кортлары алам. Балын сиңа авыз иттермим», – дип шаярттым. Сүземнең беренче өлешендә тордым – бүген инде умарталарыбызның саны шактый.

Хобби дигәннән, зу-ур бакчаларындагы барлык яшелчәләрнең үсентесен Рүзәл үзе үстәрә.

– Орлык чәчәр көн житкәнне балалар да көтеп кенә тора. Алдан ук ай календаре буенча уңай көннәрне карап, билгеләп куялар, – ди әтиләре. – Иң эре помидорларны, иң итлеч борычларны гына сайлап үстәрәбез. Бу да гаиләбезнең бер традициясенә әйләнде инде. Бал аерткан көнне күршәләргә күчтәнәчкә бал кертү дә – традиция.

Зур, тату гаилә белән сабуллашып, кайтырга кузгалабыз. 3 яшьлек Раяз яныбызга йөгереп килә: «Исән-сау йөреп кайтыгыз!»

Каюм абый белән Рүзәлнең яр буена утырткан кырык төп нараты, жәйләрен авыл урамнарын хуш искә күмгән юкәләре, тагын килгез дигән кебек, артыбыздан ботакларын изәп кала...

**Илсур
ҲАДИУЛЛИН**
Татарстан
Республикасының
Мәгариф һәм фән
министры

Узып баручы ел Россиядә Укытучылар һәм остазлар елы дип игълан ителгән иде. Бу көн саен балаларга белем биргән барлык укытучыларга тагын бер кат рәхмәт әйтү өчен сәбап кенә түгел, яңа мөмкинлекләр елы да булды ул: профессиональ үсеш, кызыксынулар даирәсен киңәйтү, тәҗрибәләр белән уртаклашу, илебездә төрле төбәкләрдәге коллегалар белән аралашу... Ычшиксез, җәмгыятьтә укытучы һөнәренә абруе арта бара. Быел бик күп чаралар үткәрелде. Республикадагы барлык 65 мең укытучыга һәм остазларга игътибар, хөрмәт күрсәтүгә тырыштык. Татарстан Рәисе карары белән 2023 ел республикабызда Милли мәдәният һәм традицияләр елы дип билгеләнгән иде. Бу уңайдан туган телләрне саклау һәм үстерүгә дә игътибар аеруча күп булды. Татар телен өйрәнгәндә тәҗрибә уртаклашу өчен заманча бердәм мәйдан булдыру максатыннан, Туган тел (татар) һәм әдәбият укытучылары берләшмәсе булдырылды. Республика һәм Россия төбәкләре укытучылары кулга-кул тотынышып хезмәттәшлек итте. Бөтендөнья татар конгрессы белән берлектә беренче тапкыр Бөтенроссия «Туган тел» форумы уздырылды. Илнең 30 төбәгеннән, республиканың белем оешмаларыннан 800 гә якын татар теле һәм әдәбияты укытучылары, мөселман дини укыту оешмалары мөгаллимнәре җыелды анда.

Яңа уңай тәҗрибәләр туплап, алдыбызга зур максатлар куеп, Яңа елга аяк басарга җыенабыз. Бәрәкәтле, имин еллар килсен!

Таныш булыгыз – Арча кызы Гөлара Шәрипова. Ихлас, тормышчан, мәгънәле шигырьләре белән укучылар күңелен яуларга өлгөргән шагыйрә ул. Яңа елга кәргәндә, бу дөньяда тылсым барга ышанып, жанына ак карлардан аклык алып, хисле бураннарға уралып, мөгъжизалар чынга аша дигән өмет-хыял белән редакциябезгә килеп керде ул. Бәхетен, сөөнечләрен башкалар белән бүлешсә килүдән кулына каләм алган, «Баллы көзләрем» дип исемләнгән шигырьләр китабын чыгарган, күп шигъри юллары жырға күчкән өметле шагыйрә ул. Ә бүгөн «Сөембикә»дә Гөлараның дебюты.

Гөлара ШӘРИПОВА

ШАЯРЫП ЙӨГЕРӘ АК БУРАН...

Хисле буран

Буран дулый... Гаҗәп бит бу дөнья,
Кичтән генә жиһан тын иде.
Күңелнең дә буранлаган мәле –
Туктатырга аны соң инде.
Сафлык тансыклаган күңелемдә
Ак мамыктай хисләр тулыша.
Жил егете жиһан кызы белән
Бер-берләрен узып куыша...
Хисле буран, жылы буран бүтөн
Аваздаш ул минем жаныма.
Шулкәдрәле охшаш ак өрмә
Хисләремнең тузгак чагына.
Ак хыяллар ак бураннар сыман:
Тынып кына эчтә торганнар.
Күңелемдә бик еш кабатлана
Бүтөнгедәй хисле бураннар...
Ак мамыктай тузгак бураннар...

Яран гөлләр – әни гөлләр

Яран гөлләр балачактан бирле
Ямыләп тора тәрәз төпләрен.
Ак яраннар, аллар, кызыллары
Хатирәсә якты үткәннең.
Яран гөлләр... Әнкәм гөле булгач,
Назлап үтәм сезне үткәндә.
Гел ашкынып, канатланып кайтам,
Туган йортта әни көткәнгә.
Тәрәз пәрделәре шул ук: ап-ак,

Төпләрендә яран чөчкәләр.
Туган йортның яме, нуры алар,
Тирә-юньгә шатлык чөчәләр.
Әни барда гөлләр чөчкә атар,
Әнием дә гөлдәй сөйкемле!
Әниемме гөлләр яратучы?
Гөлләремә? Белмим, кем – кемне?
Икесе дә шундый сөйкемле!
Әнием дә гөлләр шикелле!

Кар һәм яңгыр

Таңда буран дәшәп уятты да,
Салкын яңгыр килеп елатты.
Үй-йомгакның очларыннан йолкып,
Жөп очларын кабат чуалтты...

Кар һәм яңгыр, бөтерелеп-тузгып,
Күккә ашты, жиргә түгелде.
Мизгел эчләрендә үтә сизгер
Күңел бакчам моңга күмелде.

Аннан тынды, жан түремдә генә
Шул давылның калды салкыны...
Жылыгырга аны, дөваларга
Житәрме соң йөрәк ялкыны?..

Тынды буран. Яңгыр катыш кардан
Төсен жуйды бермәл ак кышым.
Үзе бирде, үзе алды жиһан
Таңда бүләк иткән балкышын...

Гомер дисбесе

Гомерем минем әйтерсең лә
Жыйнак кына бер дисбе.
Тарта барам, кими бара,
Үтәсе гомер төсле.

Кими диеп сагышланмыйм,
Күңелдә шатлык хисе.
Күрегеңче, нинди жете
Дисбеләремнең төсе!

Һәммәсе дә бик кадерле,
Хәзинә һәрбер төше.
Еллар саны бер сапалмга
Тезелгән дисбе төсле.

Беләсе иде...

Бер булса да кердемме икән
Синең төшең?
Сагындырып бер төштемме,
Әйтче, исең?
Дәштеңме икән хыялыңда
Мине үзең?
Уралдымы йөрәккәң
Сөю хисенә?

Үйларыңда йөртеп мине
Үйләңдәңме икән?
Чөчләреңнән мин назый, дип,
Үяңдәңме икән?

Тавышымны ишетсәң дә,
Куандыңмы икән?
Язган хатларымны укып
Юандыңмы икән?

Рәсемемә чын сын кебек
Кагылдыңмы икән?
Урамнарда күзләреңә
Чагылдыммы икән?
Юксындан сагышларга
Сарылдыңмы икән?
Син дә, жаным, минем кебек
Сагындыңмы икән?

Буталдым...

Буталды язларым, көзләрем,
Тыялмыйм күнелем хисләрен.
Чатнама суыклар көткәндә,
Кыш булып кыш елый, нишләдем?..

Адаштым, саташтым, әллә соң
Яз көтеп ялгыштым илерең.
Чатнама суыклар көткәндә,
Урамда кыш елый тилереп...

Көзләргә күн, йөрәк, саташма,
Ташкыннар юрама языма.
Буталды көннәрем, төннәрем,
Кыш елый кушылып жаным.

Фасылларым

Көзләремнән сүнмәс илһам алам,
Кышларымның сөям аклыгын.
Язлар житсә, шаулап чәчкә атам,
Жәйләр минем жылы шатлыгым.

Фасылларым энжә мәржән төсле,
Ефәк сапламнарда тезелгән.
Кызыллары – ымые жәй төсләре,
Сарылары – алтын көземнән.

Язларны мин яшел итеп күрәм,
Кышларга хас керсез аклары.
Фасыл гына димәс идем, дуслар,
Бу бит безнең гомер сапламы.

Гомерләр дә шулай, һәр кешенең
Санаулыдыр төше сапламда.
Рәхмәт әйтеп уянулар кирәк,
Көн яктысын күреп һәр таңда.

Көзләрдән соң кышны күрү язсын,
Кышлардан соң язны, жәйләрне.
Өзелмәсен генә сапламыбыз,
Чәчелмәсен гомер сәйләннәре.

Хозурлану

Жете суык тышта, тик шулай да
Яз житүе тора сизелеп.
Түбә читләрендә рәт-рәт булып
Боз сөңгеләр киткән тезелеп.

Кояш нуры, ак карларны назлап,
Сокландыргыч халәт тудыра.
Суык бабай керфек очларына
Ак кершәндәй бәсләр кундыра.

Күреп шушы сихри гүзәллекне,
Күңел күгем итә тантана.
Назлы, йомшақ, сылу кәләш сыман
Ак күлмәктән бүген Жир ана.

Хозурланам, балачагым кышы
Иңли сыман жиһан киңлеген.
Жете суык, жем-жем килгән карлар
Бүләк итте күңел көрлеген!

Син китмәгән, ә мин инде
Сине уйлап эчтән сызам.
Уйларымда синең белән
Озын-озын юллар узам...

Син китмәгән, ә мин инде
Сагынудан эзли дөвә.
Үз-үземә урын тапмыйм,
Әйтерсең лә житми һава...

Син китмәгән, ә мин инде
Сиңа диеп хатлар салам.
«Еракларга юл тотасың,
Исән-имин йөрә, балам!»

Син китмәгән, ә мин менә
Әзерләнәм зур сәфәргә.
Балакаем, йөрәк парәм,
Булыяк, яме, гел хәбәрдә!

Уй-хисләрем, ярты жаным
Синең белән китә бергә.
Әниләрнең сөюеннән
Көчләрәк хис юктыр жирдә.

Бәйләдем!..

Мең өзелеп мең ялганган жепне,
Төйнәп куйдым кабат нык кына.
Уйладылар ятлар, ни зары бар,
Күзләрендә баллы чык кына...

Ә ул чыкның ничек кайнарлыгын
Тоймады шул хәтта якыннар.
Белмәделәр, хисләр йөрәгемдә
Никадәрле көчле ялкын бар.

Шул ялкынның күңел кылларымны
Ялмавын да алар сизмәде.
Ә ул исә, кылдай тартылды да,
Өзелде дә куйды, түзмәде...

Күз яшемне йотып, кабаланып,
Мин бәйләргә кабат үрелдем.
Пышылдадым үзем, жиңдең, язмыш,
Мин бирелдем сиңа, бирелдем...

Кояшлы буран

Үзем дә сизмәстән кинәттән
Юлыктым кояшлы буранга.
Жилбәзәк бер шаян болыттан
Уйнаклап кар ява урамда.

Кояшның нурлары үчкәләп
Жил кызың шәл чугын аралый.
Шаярып йөгәрә ак буран,
Беркемгә, бернигә карамый.

Кояшлы буранның тәэсире
Күңелгә моң булып уралды.
Хисләргә бирелеп урадым
Мамыктай кар яткан урамны.

Битләрем алмадай кызарды,
Кочканда шук буран билемнән.
Гажәеп гүзәллек, әйтерсең,
Табигать ак нурдан чигелгән!

Могҗизалар көтәм

Тылсым барга һаман ышанам мин,
Могҗизалар барга ышанам.
Айга карап серләремне сөйлим,
Ай да уйчан – миңа охшаган...

Төнге күктән энҗеләрне күзлим,
Теләк теләм йолдыз атылса.
Бәхетемнән күккә күтәреләм,
Чәчләремнән назлап таң туса...

Ак карлардан аклык алам жанга,
Төшкән чакта кайнар учыма...
Керфегемә кунган энҗеләрне
Тиңлимен мин бәхет кошына.

Хыяллы мин, хыял канатында
Очам күктә, төшәм жиремә.
Могҗизалар чыңга ашар дигән
Өмет яши күңел түремдә!

Гөлнур САФИУЛЛИНА

Аэропорт, самолет, илләр, диңгезләр, көтелмәгән ситуацияләр, искитмәле язмышлар... Жанына барысы да сыйган! Ул – дөнья кешесе! Әле республиканың ерак бер авылында язасы геройларын сөйләштереп утыра, әле Татарстаннан бик ерактагы Якутиядә яшәүче милләттәшләребез белән аралаша, әле Төркиягә үк китеп бара... Кайда да ул журналыбызның визит карточкасы. Ә без аның командировкадан кайтып келгән мәлләрен яратабыз! Аннан да ныграк – жанын, йөрәк жылысын кушып язган язмаларын... Көтөп алабыз, чиратлап укыйбыз. Меңнәрне юата, елата, илаһи бер дөньяга күчәрә ул шулай! Күкләрдә шулай язылган, күрәсең: журналист талантын, язучылык куәсен ачу өчен аңа нәкъ менә «Сөембикә» журналына килү кирәк булгандыр, ә андагы нечкә тоемлау, зирәк акыл, ярата белү, сагына белү кебек асыл сыйфатлар «Сөембикә»гә бик тә туры килгәндер. Жыр тыңлап та нечкәргән күңел кыллары, бакчадагы чәчәкләре, метрода укыласы китабы, жанының яртысына поскан рәссамлыгы, күзләренә төстәш зәйтүн гөлдәй күлмәк-яулыклары, күп нокталарга төрөнгән хисләре... Туган ягы – Кайбычы, газиз әти-әни, сеңелләр, Ринаты белән корган оя, уллары Булат белән Азат, яраткан килеңе Зилия... Болары да – аның дөньясы. Һәм ул дөнья жай гына ижатына, хикәяләренә күчә бара...

Татарстанның атказанган матбугат һәм массакүләм коммуникацияләр хезмәткәре, «Бәллүр каләм» иясе, танылган журналист Гөлнур Сафиуллина-Хәсәншинаны матур юбилее белән котлыйбыз! Ижәт уңышлары, хатын-кыз бәхете телибез!

КОЯШЫМ

(Хикәя)

– Нигә утны кабызмадың? Караңгы бит...

Гүзәл сискәнеп китте – Айдарның үзе артыннан аш бүлмәсенә керүен һич тә көтмәгән иде ул. Инде курткасын кигәндер, ботинка бауларын бәйләгәндер, менә хәзер аның артыннан ишек ябылып дип торганда... Сабуллашып китәргә тели микәнни?! Нигә кирәк иде инде – бер сүз дәшмичә дә чыгып китсә була иде...

Төрәзгә карап баскан хатынны ир арттан килеп кочып алды. Башка вакыттагы кебек итеп кочагына бөтереп кысмады, ничектер курыккандай, сак кына... «Соңгы тапкыр...» Айдар берни дә дәшмәде, ләкин Гүзәл аның шулай әйтүен аермачык ишетте кебек. «Соңгы тапкыр кочаклыйм да аннары китәм... Бөтенләйгә китәм...» Эчтән, мөгаен, шулай уйлыйдыр... Айдар кагылуга тән буенча тарала – баштанаяк күмә торган рәхәт дулкын бу юлы сизелмәде. Эчтә – боз салкыннары...

– Әх, сине, Гүзәл!..

Ир, аның чәчләре дулкынына күмелеп бер тын басып торды да аш бүлмәсеннән борылып чыгып китте. Колаклар очкычтагы кебек гүли башлады... Айдар нидер әйтте бугай, тик ул инде аны ишетмәде. Ишетсә дә, аңламады. Хәер, нәрсә әйтсә дә барыбер түгелмени инде хәзер?! «Хуш...» – дигәндер...

Хатын кинәт хәлсезләнеп, сыгылып төште. Битен куллары белән томалап, тезләнгән килеш йөзе белән идәнгә капланды. Тамак төбенә тыгылган төер, ниһаять, юл тапты... Өйдә берәү дә булмаса да, ул, нигәдер, кемдер аны ишетүдән курыккандай, эчтән генә елый иде. Илереп-илереп... Пышылдап гел бер сүзгә кабатлый-кабатлый. Аның исемен... «Айдар... Айдар... Айдар...»

Бераздан үз-үзен куллары белән кочаклап, стенага сөялеп утырды. Нигә калтырый, нигә туңа соң? Шкафтан мамык шәлен алып ябынса жылыныр иде дә, тик күрше бүлмәгә кадәр ничек барып житәргә соң – аякларының бер дә егәрә юк. «Нигә әйттем?! Никләр генә әйттем соң?! Нигә... Нигә...» Боларын баягыча пышылдап та әйтми, эчтән генә кабатлый иде бугай. Әллә уйлый гына идеме? Үзен үзе иштерлек итеп пышылдарга да хәле юк икән...

Әйе, әйтмәсә дә була иде бит әле. Тагын бер ай... Һичьюгы, бер атна... Бу бәхетне сузу аның үз кулында иде ләбаса. Айдар теленнән йолкып алмады

бит – үзе башлады. Күнеленнән мең тапкыр уйлап йөргән сүзләр иде. Сүзләр дип... Нибары ике жөмлө. Кып-кыска ике жөмлө... Аны айткәннән соң ни буласын да мең тапкыр уеннан кичергән иде инде. Алай да, болай да... Айдарның менә хәзергедәй чыгып китәсен дә. Аның китүен төрлечә күз алдына китерә иде ул. Әле берни әйтми, тора да, саубуллашмый да чыгып китә. Әле үпкәли: «Нигә моны шул гомерләр яшереп йөрдең? Минә өметлөндереп... Күпме вакытмын әрәм иттем сиңа!» – ди. Уйларның башкалары да бар иде, әлбәттә. Уйларга да жөрйәт итә алмаганнар. Аларында Айдар аны шунда ук қочаклап ала һәм: «Жүләрәм! Син миңа барыбер кадерле! Шушы килеш тә!» – ди. Әйе, нәкъ менә шулай дип әйтә: «Шушы килеш тә кадерле!» – ди!.. Аннан соң ни буласын Гүзәл бер тапкыр да ахыргача уйлап бетерә алмады. Ике арада бер сер дә калмагач, аларны аерып торган пәрдә алынғач, ир белән хатын бер-берсенә таба тагын бер адым атларга тиеш бит инде. Соңгы адым... Тәннең бөтен күзәнәкләре күптән тели моны. Тели генәме соң, көтә! Сулыгып-сулыгып...

Айдар башкалар кебек түгел, ул мине ташламас, мин аңа кирәк, дигән өмет бар иде шул. Ул өмет артык зур булмаса да, кечкенә дә түгел иде. Күнелне генә алдау булган икән... Чыкты да китте бит әнә... Чәчләренә сеңгән исе генә калды. Бу хушбуйны Гүзәл аңа үзе бүләк иткән иде. Исен әллә кайдан таний, «Айдар исе», дип йөртә бит ул аны. Беркөнне директор кабинетыннан чыкканда коридорда бер ир-ат белән бәрелешә яздылар. Барысы да мизгел эчендә булды. Әмма Гүзәл һәммәсен дә күрергә өлгерде: аның яхшы костюм-чалбарын да, зәңгәрсү күлмәген дә, күлмәгенә бик килешеп торган галстугын да. Тик ашыгып барган жирдән сөргәнә язучы башкага иде. «Восс!» Айдар исе! Шул бутады... Үзе дә сизмәстән, каршындагы ир-атка күтәрелеп карады. Айдарына караган кебек карады бугай – ир барган жиреннән туктап калды. «Син миңа караганда бөтен дөньямын оныгым! Иң бәхетле кешегә әйләнем!» – дип, юкка әйтмидер Айдар. Күзләре күнелдәгән беркайчан яшерә алмый ул... Сүзләргә, тавышка, хәрәкәтләргә күчкәнчә, ярату иң элек күзләрдә чагыла. Хәер, яратмау да. «Син миңа кирәк!» – дип, мең тапкыр кабатласаң да, күзләрен бу хакта сөйләми икән, кешене ышандыра алмыйсың... Ул арада кыңгырау шалтырады. Гүзәл сөенеп куйды: хәер коридорга балалар чыгып тулачак. Югыйсә: «Гафу итегез, без әллә сезнең белән танышмы?» – дип дәшсә, ни дип жавап бирерсең?! Баскычка житкәнчә, аркасы белән аның карашын тоеп барды. Ялгышмыйммы дип, юри борылып карады: ир һаман алар бәрелешә язган урында – директор кабинеты каршында басып тора. Юк, кермәгән. Гүзәлнең борылганын күргәч кенә, ашыгып, ишек тоткасына үрелде...

Кичен бу хакта Айдарга да сөйләп көлдергән иде.

– Ничек алай ялгыштың соң? Мәктәпкә бик теләсәм дә керә алмаганымны беләсең бит. Үзәң рәхсәт итмисең, – дигән иде ул.

– Сагынган чагым булгандыр...

Гүзәл авызыннан «сагыну» сүзе чыгуга, аны қочаклап сүзсез генә басып тора торган гадәтә бар Айдарның. «Йөрәгемне тыңлыйм, чынлап та сагындымы икән?» – дип елмая ул аннары һәрвакыт.

Ул юлы да шулай иткән иде.

Сагындым...

Гүзәл идәнгә капланып, тагын сулыгып-сулыгып елый башлады. Баягыча, телләрен, иреннәрен чытырдатып кысып, тавышсыз гына.

Менә шулай елаган чаклары булды инде аның, булды... Барысы да истә... Әйе, ул чакта елавын, сыкравын берничек тә ишеттерергә ярамый иде. Күрше бүлмәдә берсеннән-берсә кечкенә ике улы уйный. Әниләренә елаганын белсәләр, куркулары бар...

...Эшкә жыена иде Гүзәл. Башта көндәгечә улларын озаты. Әтиләренә юл өстә: китешли аларны балалар бакчасына кертәп калдыра. Тыныч кына жыенып чыгып киткән көннәре сирәк: берсенә йокысы туймаган, икенчесенә үзе белән алып барырга теләгән машинасы югалган. Ул футболка ошамый, монысы... Алар артыннан ишекне ябып, жинел сулап куйганда инде сәгать сизгез тула язды. Үзән карарга вакыт та калмады. Киенгәндә кулы ялгыш кына күкрәгенә кагылып китте. Төер түгелме соң, Ходеам! Төер бит! Зур түгел, әмма кул белән тоткач сизелә. Өстенә бозлы су койдылармыни... Ашыга, беренчә дәрәскә болай да инде соңга кала язган иде – көзгә каршында озаклап басып торырга жай булмады.

Ул көн төштәгедәй узды. Томан эчендәгә кебек. Соңгы дәрәскә ахырын көчкә көтәп житкәрдә. Тизрәк өйгә кайтасы иде, кабат яхшылап карыйсы иде. Бәлки ялгышкан гынадыр? Бер жире авыртмый, хәлсезлек тә сизгәнә юк кебек. Әллә кебек кенәме? Бу хәбәрне иренә, әтисенә, апасына ничек житкерер? Ә уллары... Алар нишләр?! Бигрәк кечкенәләр бит әле – әниенә аларга иң кирәк чагы...

Сул як күкрәктәгә төер урынында, беркая да китмәгән иде. Иртәнгәдән зуррак кебек тә тоелды. Бәлки курыккангадыр...

Ире ул көнне бик соң кайтты. Дәрәс, хатынының елап, кызарынып, шешенеп беткән күзләренә ишектән керүгә игътибар итте ул. Балаларны йоклаткач, аш бүлмәсә тәрәзәсеннән караңгы урамга карап, бик озак елаган иде шул... Әмма Гүзәлнең: «Бер күкрәгемдә шеш таптым», – диюенә исе дә китмәде. Аның борчылуы үзе соңарып кайту белән бәйле түгел икәннән белгәч, хәтта тынычланып та китте шикелле Равил.

– Табика бар башта, аннары еларсың! Әле бит бернәрсә дә булмаган. Уйлап чыгаргансыңдыр! Син бит аңа бик оста... Класста берсенә әнисә онколог дигән идең бит – шалтырат шуңа. «Үземдә яман шеш таптым», – дип кенә әйтә күрмә, көлдерерсең. Кайдан килгән белгәч!

Карале, ничек Азалиянең әнисә турында онытты соң ул?! Беренчә сентябрь көнне янына килеп сөйләшәп тә торган иде бит әле. «Берәр соравыгыз булса, теләсә кайчан шалтырата аласыз», – дип тә әйтте. «Тәүбә, тәүбә, сездән ярдәм сорап барырга язмасын иде», – дигән иде Гүзәл аңа. Ике ай да үтмәде менә...

Төнә йокысыз узды.

Беренчә дәрәс башланыр алдыннан ук шалтыратты ул Азалиянең әнисенә. Кичә үзләренә сырхауханәдәгә онкологка да язылган иде язлуын. Тик аңа әле тагын бер атнадан гына барасы. Жиде көн буга бу билгесезлектә ничек яшәмәк кирәк?! Жир белән күк арасындагы кебек...

Бер минут истән чыкмый лабаса. Башта – уйларның иң начарлары. Менә ул күзләрен мәңгелеккә йома... Менә аны жирлиләр... Ике улы: «Әни кайда? Нигә ул һаман кайтмый?» – дип елыялар... Менә өйгә үги әни килә...

– Бүген сәгать өчтә сезгә жайлы булырмы, Гүзәл Динаровна? Соңгы операциядән чыккан булам инде... Шалтыратырсыз, төшөп үзем каршы алырмын. Гафу итегез, ашыгам... – Киләм... Әлбәттә, киләм...

Беренче ике дәресе унберенчеләрдә иде. Үзенәң яңа тема аңлатырлык хәлдә түгел икәннен сыйныф ишеген ачып керүгә аңлады. Аны күргәч торып баскан укучылар белән исәнләштем, юкмы, анысын да хәтерләми. Мөстәкыйль эш бирде дә урындыгына барып утырды. Барысы да шулай тиз бөтәр микәнни? Яшәмәде дә кебек бит әле... Дөнъяны да күрмәде. Дус кызлары кебек һичьюгы бер тапкыр булса да Төркиягә дә бара алмады. Дөнъя күрү нигәдер нәкъ менә Төркиядән башлангыч тиеш кебек тоела иде аңа. «Анда төрек телен белүеңнең кирәге шуның кадәр генә, бөтен диңгез буйы синнән-миннән яхшырак русча сөйләшә», – дисәләр дә, берсен дә тыңламыйча төрек теле курсларына язылды. «Мин ерактан килдем... Казан дигән каладан. Ак диңгезне сагынып килдем», – дип әйтчәк ул. Кемгә әйтчәк, анысын белми, әмма әйтчәк. Төрөкчә әйтчәк! Кем белән генә танышса да, кайдан килгәнә белән кызыксыначаклар бит, ул сорауны бирчәкләр. «Сагынып? – дип аптыраячак әңгәмәдәше. – Син бит беренче тапкыр килдем, дисен. Диңгезне дә моңарчы күргәнәм юк иде, дип, яңа гына үзгә әйттән. Күрмәгән килеш тә сагынып була димени?!» «Ничек кенә була әле!» – диячәк аңа Гүзәл...

Әйе, дөнъяның бер матур жирен күрергә өлгермәде. Соңгы курста укуында ук кияүгә чыгып куйды шул. Яратып чыктымы, әллә юкмы, хәтта анысын да аңламый калды. Ике ай гына очрашып йөрдә алар. Равил ут капкандай ашыктырды. Ул беркайчан озак уйларга яратмый. Гүзәлгә дә уйларга түгел, тын алырга да ирек бирмәде: «Өйләнешәбез булгач – өйләнешәбез! Этиләргә әйтеп килдем инде – алар туйга жынып калдылар. Миңа синең кебек хатын кирәк – каршы дәшми торган». «Булдыклы егет. Фатиры, машинасы бар, ялындырып торган булма инде, чык, – диде бүлмәдәш кызлары да. – Бергә тора башлагач яратырсың әле».

«Өч көнлек айны кем дә күрә», – дия иде әбисе... Шулай шул, язмышың каршыңа килеп басмыйча алдан берни дә белә алмыйсың. Ире белән аларны бик аз нәрсә бәйләгәнә – төшенгәндә инде бала көтә иде. Һәм Равилне чын-чынлап ярата башлавын да шул чакта аңлады ул. «Ничек шулай була ала соң бу?» – дип, кайчакларда үз-үзенә шакката иде. Артык кырыс, артык коры иде шул ире. Көнә буй юган-жыйган өенә дә күрми, ялт иткән тәрәзәләреңне дә бар дип тә белми. Аның өчен дип тырышып-тырышып ашарга әзерлисең, ә ул күнел өчен булса да ник бер тапкыр өстәл яныннан кузгалганда «рәхмәт» дисен... Син табак-савыт юганда арттан килеп кочып алсын, «сагындым» дип әйтсен иде ул. Әллә нигә бер булса да, «Хәлең ничек, эштә нинди яңалыкларың бар?» – дип сорасын, үзенекен сөйләсен иде... «Бәлки, беренче адымны мин ясарга тиештер?» – дип, ире янына килеп иркәләнә башлаган хатынын ул: «Кит әле, йөрмә. Болай да арып кайттым», – дип этеп жибәрде. И-и, авыр

булган иде шул чагында... Күнелдәге янартау булып ташып түгелергә торган наз кабат мең йозакка бикләнде. Чыгарга юл эзләп бәргәләнгән ул назны тыярга да өйрәнелде.

– Ничек син аны ярата аласың? – дип аптырый иде апасы. Жавап ишетмәгән белеп сорый иде. Үзе үк аннары давам итә иде: – И-и, бүтән берәү белән юнлөп очрашканың да булмады бит синең. Укудан башканы белмәдең!

Хатынына карата гына түгел, балаларына да кырыс шул Равиле. Аларга да бер жылысы юк. Әйтерсең үз каны да түгел, ә Гүзәлнең ияртеп килгән уллары. Балаларны алып ялгыш бер каядыр барганы, алар белән сөйләшеп утырганы, уйнаганы юк... Улларын ничекләр аның кулына калдырып китәр Гүзәл?! Әнисе юкның әтисе күптән юк, диләр... Мәктәпкә барганнарын күрәсе килә, үсеп буй житкәннәрен, туйларын...

Класс бүлмәсендәге сәер тынлыкка шул чакта гына игътибар итте ул. Ике күзеннән яшь ага икән лабаса... Сизмәгән дә! Ашыгып сумкасына үрелде. Юк, кулъяулыгы, юк! Гардеробта, плащ кесәсендә калган бугай.

Алгы партада утырган кызларның берсе үрелеп аңа көгәз салфеткалар сузды. Зурлар шул инде – аңлылар...

– Гүзәл Динаровна, матур яңалыгым юк сезгә... Әйе, шеш... Кызганыч, яман шешкә охшаган... Әмма сез вакытыңда күрәп алгансыз. Шеш зур түгел – күкрәгегезне бөтенләе белән алырга туры килмәгәч. Операциягә әзерләнегез. Иң мөһиме – барысы да тиз эшләнәргә тиеш хәзер. Көннәр генә түгел, сәгатьләр дә исәптә...

Табибка нәрсә – әйтте дә ашыгып китеп тә барды. Хәбәр яхшымы, начармы – ул аны житкерергә тиеш. Бу – аның эше. Көндәлек гап-гади эше. Ә ишеткән хәбәрне кабул итү-итмәү – анысы инде синең эш...

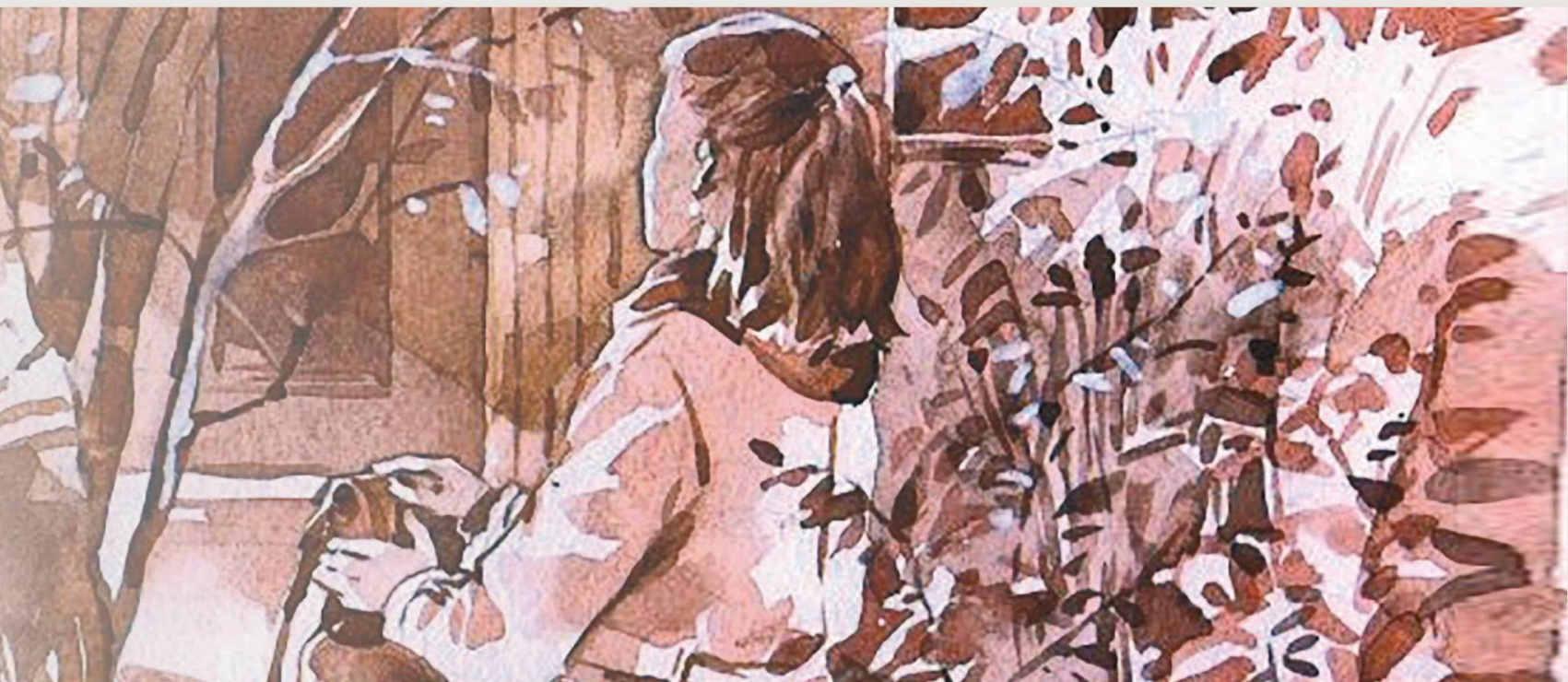
Бишенче каттан ничек төште, лабиринт кебек коридорлар арасыннан чыгар ишекне ничек тапты – берсен дә хәтерләми. Кемгәдер бәрелде, сумкасы идәнгә төшөп китте, кемдер аны алып кире тоттырды, нидер әйтте дә бугай...

Урамга чыккач кына кабат сулый башлады кебек.

Әбиләр чуагы бик соң килгән иде ул елны. Октябрь азагы булса да, көннәр һаман жылы тора. Дөрес, синоптиктар ике тәүлектән барысы да үзгәрәчәк хәбәр итә: яңгырлар башланачак, жилнең тизлегә секундына 25 метрга житчәк, диләр. Андый көчле жил иссә, бер көн эчендә агачлар шәрә калачак инде... Кызык бу дөнъя: тагын ике көннән урамда нинди һава торышы буласын беләсең, ә әнә теге борылыш артында үзеңне нәрсә көткәннән хәбәрдар түгелсең.

Исеме үк жанны өшетеп торган бу хастаханә тирәсеннән, аның ишегеннән кереп-чыгып йөргән хәсрәтле йөзләр яныннан аның тизрәк читкә китәсе килде. Аяклар гына атларга теләми – үзеннән дә зур таш сөйрәп барамыни... Агачларга күмелеп утырган «хрущевка»ның ишегалдында тукталды ул. Куаклар арасындагы аулак эскәмия аны биш катлы иске йортның подъездына сирәк-мирәк кереп-чыгып йөрүчеләрдән генә түгел, бөтен дөнъядан яшерә кебек. Кешеләрдән яшеренеп була анысы, тик үз-үзеңнән, чынбарлыктан гына кача алмыйсың... Инде күз яшьләренә ирек бирсә дә буладыр...

Рәсем:
Наталья Васильева

Соңрак ул үзенәң чире турында бик күп укыды. Диагнозы ишетүгә түгкән беренче күз яшыләренәң үзен жәлләп елаган яшләр икәнән дә аңлады. Жәлләде шул үзен, жәлләде. Бигрәк яшь иде бит әле...

– Ни өчен? Ни өчен, Раббым?! Нигә нәкъ менә мине сайладың? Нинди кичермәслек гөнаһым бар минем?

Арып туктаганчы елагач, берәз булса да жиңеләр кебек инде. Жиңеллек килмәде... Балалары кала... Берсеннән-берсе кечкенә ике улы! Аларга да әниләре кебек ятим үсәргә язган икән. Ятим дип... Гүзәлгә 4 яшь чакта мәрхүм булган әнисе. Ләкин ул аны бөтенләй хәтерләми! Йөзен, үзен, сүзләрен... 4 яшьлек бала алай ук кечкенә дә түгел бит инде – нәрсәндер белергә, исендә тотарга тиеш кебек. Ә аның күңелендә әнисе хакында бернинди истәлек юк! Дулкын юып алган, жыллар алып киткәнмени... Язмышның, күрәсен, аны үзенчә шулай саклавы булгандыр бу. Юкка оныттырмаган бит инде ул барысын да. Икенчедән, әни дип әйтер кешесе бар иде бит аның – әтисе бик тиз өйләнгән, хатынының кырыгы узуга ук. Читтән караганда алар өендә бар жирдә тәртип иде: юган, жыелган, ашарга пешкән. Әнисенәң аны каккан-сукканы булмады. Әмма алар арасындагы мөнәсәбәтләрнең башкаларныкыннан шактый нык аерылуын авылдан китеп, институтта укый башлагач кына чынлап торып сизде Гүзәл. Апасы югыйсә гел әйтә иде бу турыда. «Әниләр мондый булмый!» – дия иде. «Ә нинди була соң?» – дип, нигәдер бер тапкыр да соралмаган, ә апасы үзе аңлатмаган... Гүзәлне шөһәргә озатканда әнисе елап калмады. Ә бүлмәдәш кызларының барысыныкы да елаган икән әнә. «Мин дә еладым, әни дә», – дип сөйләләр. Автобуска утырып алдыннан әнисе аны кочакламады да. Хәер, аның Гүзәлне бөтенләй кочаклаганы юк бугай. Һәрхәлдә, истә түгел... Нинди кочаклау ди, тукталышка кадәр аны озатып чыгучы да булмады – әтисе

капка төбәндә үк сабуулашты. Әнисе исә анда кадәр дә чыгып тормады. Гүзәл ул чакта моны шулай тиеш дип кенә кабул иткән иде – әтисе белән әнисенәң кунакка кайткан апасын да озатып йөргәннәре юк бит. Автобус артынан Гүзәл генә аңа кул болгап кала. Апасының алай еш кайтып йөргәне дә юк анысы – бәйрәмнән бәйрәмгә генә. Кайткан саен, өйдән чыгып авыл уртасындагы автобус тукталышына атлаганда – сөңлесенә: «Син булмасаң, бу якка борылып та карамас идем», – ди. «Авылны шулай яратмыйсыңмыни?!» – дип, аптырап сораганы да булды Гүзәлнең. Апасы дөшмәде...

Беренче курсны тәмамлаган елны гына жәйге каникулын авылда уздырды Гүзәл. Үзенәң туган йортында инде артык икәнән аңлаган жәй шул булды. Әнисе ул кайтып кергән көнне үк кара коелды, тәмам сөйләшмәс булды. Әтисе белән дә нигәдер аларның аралары бозылды: бер табынга утырып ашамаска өйләндем. «Ни булды соң сезгә?» – дип борчылып сораган кызына әтисе кул гына селтәде... Шундый моңсу иде ул көннәрдә әтисе – Гүзәл аны үлдә жәлләп. Ә бер көнне, ишегалдында табалар чистартып ятканда, әнисенәң: «Аксак Кәримнәрнең дә кызының каникул... Жәй буена дип бер дә күз көеге булып кайтып утырмаган әнә – шөһәрдә эш тапкан, эшли икән», – диюен ишетеп калды. Тәрәзә ачык икәнән оныттымы икән соң? Әтисенәң нидер җавап биргәнә ишетелсә дә, аңлап булмады – тавышы бик әкрән чыкты. Әнисе аны бик тиз бүлдерде: «Яклап утырган булма әле шуны! Синдә генә ди кыз!»

Алай икән... Имәндә икән чикләвек! Үги әниләр турында сүз чыкканда үзенекен уйлап гел сөенә иде бит моңарчы Гүзәл... Шул жәйдән соң авылга кайтып, туган нигезендә бер тапкыр да кунганы юк аның. Ничек кунасың ди?! Әтисе ул кайтканга сөенә, билгеле – килеп чыгып ук ала һәм... Һәрвакыт бер сорау бирә:

– Кызым, бүгөн китәсендер бит?

Әкрән генә, Гүзәл ишәтерлек итеп кенә сорый, ә үзенә күзләре хатынында.

– Китәм шул, әти, кунып торырга вакытым юк, – дип жавап бирә аңа Гүзәл. «Борчылма, китәм», – дип бик өстисе килә дә, дәшми – әтисен жалли. Еш кайтып, аларны борчып йөргәнә дә юк анысы. Апасы әнә елга бер генә кайта – әниләренәң үлгән көнәндә генә. Дөрөсрәгә, алар икәү кайталар.

Майның егермесендә күзен мәңгелеккә йомган аларның әниләре. Табигатьнең иң матур чагында! Әниләре янәшәсендә үк – әби-бабалары каберләре. Аларның кайтулары ел саен шомырт чәчәк аткан чакка туры килә – ул ак болыт арасыннан әбиләренәң чардуганнары күренми дә. Гүзәл: «Матурлыклары! Исләре!» – дип, шул чәчәкләрдән аерыла алмый аптырый. Зират өстеннән берни алырга ярамый дигәнә генә өзми түзә. Ә апасы шомырт чәчәкләрен яратмый, «Аларда кабер салкынлыгы бар кебек», – ди.

Кайтышлы өйгә кереп әтиләрен алып чыгалар да зиратка өчәү менәләр. Кызлар кабер өстен жыештыралар, алып кайткан чәчәкләрен утыргалар. Аннан апасы әниләре белән сөйләшәргә кала – ул үзе шулай ди, ә Гүзәл әтисе янына эскәмиягә барып утыра. Әниләренәң кабер ташына кулын куеп, бик озак басып тора апасы: үзе елый-елый нидер сөйли... Күзеннән сыңар бер яшь бөртегә төшмәгән Гүзәлгә кайчак аның каршында оят та булып китә. Тик... елый алмый ул. Әнисен бөтенләй белмәгәч, берни хәтерләмәгәч, аны югалту ачысы юк аңарда. Апасындагы кебек өзәлеп сагыну да юк. Барысын да аңлый: бу кабердә үзен дөньяга китергән әнисе ятуын да, үзенә төс-кыяфәтә белән аңа бик охшаган булуын да... Тик... Әйтерсең лә кабер ташындагы рәсемнән бер ят хатын-кыз карап тора аңа. Әйтерсең аларны берни бәйләми! Барысы да онытылган!

– Яраббиде, язмаш кабатланамы икәнни?! Улларым да мине шулай онытырлармы? Булмаган да кебек итеп...

Кайсыдыр бер журналдан яман шеш белән үлгән хатынның кызына хат язып калдыруы турында укыган иде. Гүзәл дә улларына хат язып калдырыр. Икесенә дә. Аның хатларын да теге хатынныкы кебек үк улларының туй көнәндә генә ачарлар. Апасына шулай дип әйтеп калдырачак ул. Кем укыр икән аларны? Әтиләремә? Сүзен ничек башлар икән ул?

– Улым, сиңа көтелмәгән сюрприз бар монда, – дияр, мөгаен. – Миңа бу хатны үземә дә бүтән генә, хәзер генә тапшырдылар. Аның барлыгын моңарчы бөтенләй белмәдем. Анда нәрсә язылганын да белмим... Әниңнән ул хат, улым. Гүзәл әниңнән...

Туй табынына жыелган, әле генә шаулап-гөрләп утырган кунаклар кинәт тын калыр. Равил янәшәсендә утырган хатын, берәүгә дә күтәрелеп карамыйча, кулындагы салфетканы бөтерер дә бөтерер. Икенчегә килгәннәрнең язмашы шул инде, ирең хәтте тол булса да, гомерең буге арада кемдер торачак: иреңнең беренче никахтан туган балалары, ул балаларның әниләре ягыннан туганнары, мәрхүм булган хатынның әле аннан, әле моннан гел көтмәгәндә калкып чыккан шәүләсе, һич бетмәс хатирәләр... Инде менә хатлар!

Хатны укыганда иренәң тавышы калтырар дип уйламый Гүзәл – андый нечкә күңелле түгел ул. Аннары бит инде шактый гомер узган булыр: тол ирең хәсрәтә бик сирәк

озакка сузыла – ул хәсрәтне таратучылар, ачысын балга әйләндерүчеләр, гадәттә, тиз табыла.

Ә уллары, уллары ниләр кичерер икән бу минутларда? Кечесә Гүзәлнең үзенә охшаган – йомшаграк: анысының күзләре шунда ук яшьләнер, мөгаен.

– Әниң бу хатны нәкъ менә туганда укырга кушып калдырган... Тыңлыйсызмы?

Күздән тагын яшь коела башлады. Улларының үсеп буй житкәннән күрергә насыйп булмаган икән аңа... Олысын булса да мәктәпкә озатырга өлгерерме икән? Әллә аның кадәр дә яшәп булмасмы?

– И-и Аллам!..

Әллә кайдан эчтән, бәгырьдән үк күтәрелде бу ыңгырашу.

Үрсәләнеп елады-елады да аннары кинәт тынып калды. Аңа, димәк, картаерга язмаган, менә шулай яп-яшь килеш, матур килеш китчәк. Кешеләр аны бары шулай хәтердә калдырачак. Бу уй нигәдер тынычландырды. Тормышка тотынып торырга күзгә күренмәс булса да бер жеп кирәк шул адәм баласына.

Караңгы төшәп килә икән инде.

Табибка кергәндә телефонының тавышын басып куйган иде. Апасы инде ун тапкыр шалтыраткан. Бер-бер артлы әллә ничә «смс» жибергән. Борчыла, Гүзәлнең бүтән онкологка барасын белә ул. Бу хәбәр аны да аяктан егачак инде... Әмма әйтми дә булмый. Хәсрәтне күтәрешер өчен ышанычлы кеше кирәк. Ә әтисенә менә авыруын белгертмәчәк Гүзәл, моны инде күптән хал итеп куйды. Күкрәгендә шеш барын белгән көнне үк. Мөмкин булган кадәр белгертмәчәк...

Апасына шалтыратырга уйлаган жирдән, кинәт кире уйлап, башта иренәң телефон номерын жыйды.

Озын гудокларны тыңлап шактый озак басып торды – Равил жавап бирмәде. Күзгә тагын мөлдәрәп яшь тулды... Белә бит югыйсә, табибка киткәнне ул да белә. Гүзәл үзе аның урынында булса, телефонны кулыннан төшөрмичә хәбәр көтәр иде. Юк, ул Равилгә ияреп хастаханәгә үк барыр иде. Табиб: «Сездә яман шеш», – дигән сүзләргә әйткәндә, иренәң кулыннан кысып тотар иде...

Равил көндәгечә соң кайтты.

Ишек төбенә үк килеп каршы алган хатынына күз төшерүгә, барысын да аңлады бугай.

– Нәрсә диделәр? Шулымы?

Гүзәл сүзсез генә баш какты.

– Хәзер нишләргә куштылар? Больницага ятаргамы?

– Әйе, операциягә әзерләнәргә, диделәр...

– Күкрәгемне алалармы? Нәрсә, мин хәзер гарип хатын белән яшәчәкменме?

Гүзәл, борылып, аш-су бүлмәсенә кереп китте: тамактагы төерне ничек тә йотып жиберергә, еламаска кирәк иде. Ире алдында елыйсы килми икән аның...

...Ул чакта уйланылмаган, хәзер искә төшә: нигә Равил ул көнне кайтканчы шалтыратып алмады икән? Эше никадәр күп булса да, ике-өч сүз алышырга берничә минут табарга була иде бит. Онытты микәнни? Хәтте хәзер дә моңа ышанасы килми. Андый хәлне онытып була димени? Ят кеше түгел – балаларының әнисе иде бит ул аның.

(Дәвам итә)

КИТАП УКУ УЛ – ФИКЕРЛӘҮНӘ ТИРӘНӘЙТҮ

КИТАП УКУ УЛ...

– Гажәеп серле дөньяга чумып, көндәлектәге бар булган мәшәкәтләрне онытып торып, хисләп, ләззәтләнү мизгеле. Фикерләвеңне тирәнәйтү һәм күзаллавыңны киңәйтү мөмкинлеге. Китап уку образлы фикерләүгә тәэсир итә, тел байлыгын арттыра, зәвыкны үстерә. Китап укымаган кеше белемле һәм зәвыклы була алмый. Китап уку – кешенең рухи байлыгы ул.

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Сергей Михалков һәм Агния Барто әсәрләре. Бу гажәеп авторлар белән кечкенә чакта укытучыларым таныштырды. Укыганда тулысынча аларның әсәрләре дөньясына чумып, үземне шул геройлар итеп хис итә идем. Әдәбиятның матурлыгын иң элек Михалков һәм Барто аша аңладым. Хәтта алар мине беләләр һәм махсус минем өчен язганнар сыман тоела иде. Әлеге авторларның эчкерсез, вакыты белән самими, шаян һәм шук, фикерле, тәрбияви әсәрләре әдәбият һәм китап иленә юл ачты.

КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Коръян. Мин аны елый-елый укыдым. Карашымны гына түгел, гомумән, күңел халәтемне, фикерләвемне, дөньяга һәм кешеләргә карашымны үзгәртте ул. Аның тәэсирендә үзгәрдем шикелле: сабырландым, йомшардым, нәзакәтләндем, сөю хисем артты... Бөек әдипбез Габдулла Тукай «Китап» шигырендә Коръян уяткан хисләрен бик төгәл тасвирлый, һәм алар миңа да туры килә:

*...Ачыладыр, нурланадыр күңлем, күзем;
Җиңелләнәм, мәгъсүмләнәм мин шул чакта,
Рәхмәт әйтәм укыганым шул китапка;
Ышанычым арта минем үз-үземә,
Өмид берлән карый башлыйм булчакка.*

Әдәби китапларга килсәк, андыйлар шактый. Шулай да берничәсен атый алам: Евгений Замятин «Мы», Лев Толстой «Война и мир», «Воскресение», Федор Достоевский «Братья Карамазовы», Әмирхан Еники «Матурлык».

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Татар халык һәм дөнья әкиятләре. Әнием Саимә кечкенә чакта әкиятләр һәм риваятьләр сөйли иде. Аларны бик яратып тыңлый идем. Өйдә һәрчак китап булды, газета-журналлар яздырып ала идек. Авылда безнең кадәр басма матбугат алдыручы булмагандыр. Күңелгә уелып калган иң кадерле мизгелләрен берсе – кичләрен әни кычкырып укый, ә без бөтен гаилә белән аны тыңлыйбыз. Әти исә газетада чыккан яңалыкларны фәкать әни укуында гына кабул итә иде. Миңа бик ошый иде ул кичләр, чөнки әни

сәнгатьле итеп, дәрәс интонацияләр белән, рәвешен китереп башкара иде моны. Әкият китаплары бик күп иде өйдә. Шул әкияти балачактан килә минем әкиятләргә мәхәббәт. Бүген дә яратып укыйм аларны.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

– Һөнәри китаплар: сәхнә теле дәрәсләкләре. Аннан, әдәби әсәрләрдән, кат-кат, кайта-кайта укый торганнары бар: Габдулла Тукай, Әмирхан Еники прозасы, Александр Пушкин «Евгений Онегин», Николай Гоголь «Мертвые души», Эрнест Хемингуэй прозасы.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

– Джордж Оруэлл «1984», «Скотный двор», татар халык афоризмнары.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ЯРАТКАН ӨЧ ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

– Яраткан авторларым: Габдулла Тукай, Әмирхан Еники, Мөхәммәт Мәһдиев. Яраткан әсәрләрем: Гаяз Исхакый «Сөннәтче бабай», Флүс Латыфи «Хыянәт», Мөхәммәт Мәһдиев «Без – кырык беренче ел балалары».

БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ Уңай ҺӘМ ТИСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Басма китап яратам. Аның тәмлә буяу исен исни-исни, китап битләрен актарып укыганда чын ләззәт алам. Тискәре ягы – китаплар кыйммәт, аннан соң – өйдә сакларга урын кирәк. Китап киштәләре һәм балкон инде күптән китап белән тулды. Бер яктан, бик күңелле, икенче яктан – яңа китапларга инде урын юк. Электрон китапның уңай ягы – һәрчак үзең белән йөртеп була, сәфәргә чыкканда күтәрәп йөрсә юк, сатып аласы юк, сакларга урын таләп итми. Тискәре ягы – күз күремен начарайтадыр дигән шигем бар. Жайсыз: басма китаптагы шикелле, туктаган урында билгә кыстырып куеп, ошаган жырләренә, яңадан кайтып уку өчен, карандаш белән билгеләп булмый. Кыскасы, басма китап яклы мин.

УКЫРГА КИңӘШ ИТӘМ...

– Шекспир пьесалары; Эрих Мария Ремарк «Триумфальная арка»; Эрнест Хемингуэй «По ком звонит колокол»; Джордж Оруэлл; Теодор Драйзер; Борис Пастернак «Доктор Живаго»; Василий Шукшин прозасы; Антон Чехов проза; Чыңгыз Айтматов «И дольше века длится день»; Лев Толстой «Война и мир», «Анна Каренина», «Воскресение»; Николай Гоголь «Мертвые души»; Гаяз Исхакый; Әмирхан Еники, Мөхәммәт Мәһдиев; Илдар Юзеев; Туфан Миңнуллин пьесалары һәм прозасы; Зөлфәт Хәким «Карак».

Илсәяр ШИҖАПОВА,
Казан дәүләт мәдәният
институты доценты,
сәхнә теле, дикторлык
осталыгы һәм чыгыш
ясау сәнгате белгече

МИН УКЫЙМ

САЙРЫЙ ТУРГАЙ, САЙРЫЙ ТУРГАЙ...

Мәшһүр Венеция театры «Ла Фениче»да жырлаган беренче һәм бердәнбер татар опера жырчысы ул! Атаклы Марио Ланца, Карузо, Мария Каллас, Павароттилар чыгыш ясаган сәхнәдә аның да матур тембрлы көчле лирик-драматик сопрано тавышы яңгырый! «Борис Годунов»-ның Шинкаркасын алкышларга күмәләр. Опера ватаны Италия, Сан-Марко утравындагы борынғы театр энә шулай алкышлый Клара Хәйретдинованы. Россиянең Зур театры солистары Виталий Тарашенко, Юрий Веденеев, Мариинский театрдан Владимир Ванеев, Вена операсы солисты Анатолий Кочерга аның партнерлары була. Аннары инде башка халыкара фестивальләрдә жырлау... Ул тудырган Ярославна, Купава, Аида, Мюзетта образлары... Төркия башкаласы Әнкарада үткәрелгән Бөтөндөнья опера фестиваленә аны Вердинның «Аида» операсында баш партияне жырларга чакыралар. «ТӨРКСОЙ» Халыкара фестивалендә исә ул Рөстәм Яхинның «Китмә, сандугач»ы белән тамашачыны таң калдыра.

Эльмира
ЗАКИРОВА

Күпләр күңеленә Клара Хәйретдинова «Сибелә чәчәк», «Бөдрә таллар», «Хуш, авылым», «Бу таңнар, бу иртәләр», «Әни кирәк», «Мин сине ничек яраттым» җырлары белән килеп керә, «Гөлҗамал»ны акапеллага җырлап, тамашачыны төмам таң калдыра. Тагын әле «Эзләдем, бәгырем, сине», «Мәк чәчәгә» җырлары бар. Алары инде Римма Ибраһимова белән дуэт җырлап йөргән көннәрдә...

Башымда дистәләгән сорау кайный...

Татарстанның халык, Россиянең атказанган артисты, Казан дәүләт консерваториясе укытучысы, профессор Клара Әкрам кызы Хәйретдинованың Казанның үзегендә, театрларга якын фатирында, альбомдагы фотоларны карый-карий, сөйләшеп утырабыз. Биектау районы авылларында үткән балачак һәм мәктәп еллары (сигез мәктәптә укырга туры килә аңа!), әнисе Мөнһәр апа сүзен тыңлап, Казан педагогика институтының филология факультетына укырга керүләр, институтны ташлап, Мәскәүгә эстрада сәнгатенен Бөтенроссия иҗат остаханәсенә китеп барулар, консерваториядә яраткан укытучысы Лазыко классында уку, 26 ел то-таш Муса Җәлил исемендәге опера һәм балет театры солисткасы булып эшләр, остасы Валентина Лазыко кебек вокал дәрестәре алып барып, яшь җырчылар әзерләр... Барысын да колачларга тырышабыз. Клара ханымның үзенә хас Дөбяз сөйләше дә җанга ятышлы булып яңгырый. Гади, ихлас, шат күңелле үзе – рәхәтләнеп ачыла!

Клара ханым! Атаклы «Ла Фениче» театрына сезне бит сайлап алалар! Сөйләгез әле шул хакта...

– Безнең опера театры Голландия, Германияләргә гастрольләргә йөри башлаган иде инде. Ләкин мине алганнары юк. Беркөнне художество житекчесе чакырып алды: ««Борис Годунов»ны Тарковский сценографиясе буенча аның ассистенты куйган. Италиягә алып барырга әзерлиләр. Синең бит Шинкарка партиясен җырлаганың бар. Мәскәүгә барып, тыңланып кайт», – диде. 1994 ел бу, акчасыз, авыр заманнар... Барыйммы-юкмы дип икеләндем башта. Алай да, уйладым-уйладым да, барып кайтырга булдым. Тыңлану Глинка музеенда булды. Концертмейстер белән очраштым. Шаләпин фестиваленә килгән таныш җырчылар да бар.

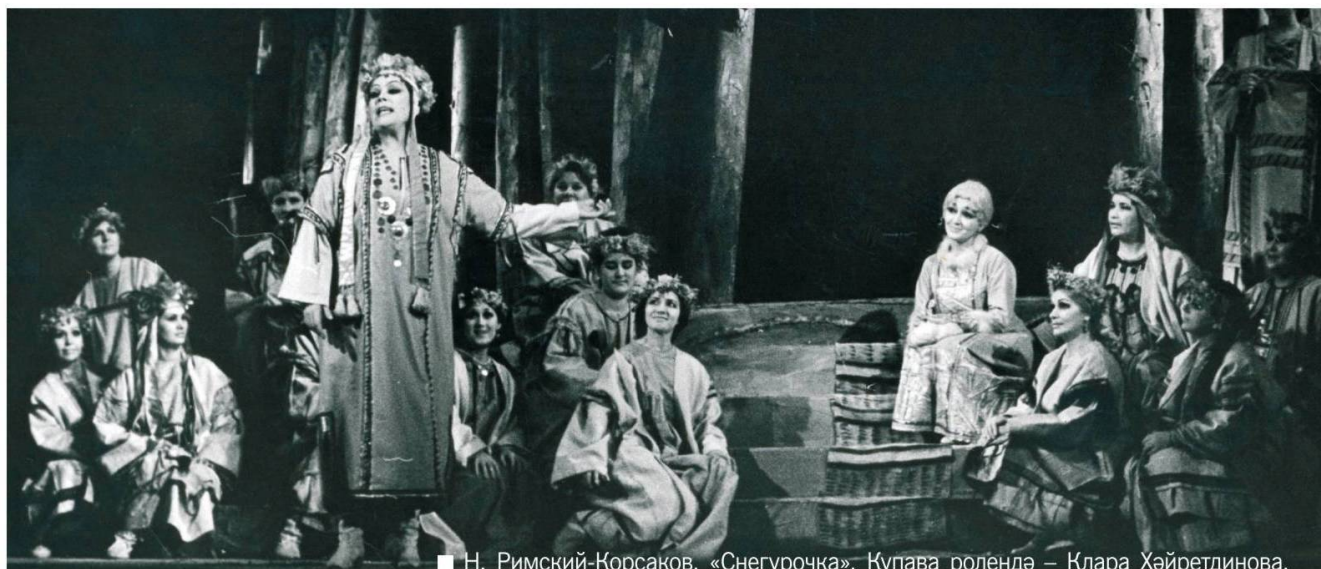
Зур театр, Мариинский театрыныкылар... Тыңландым да кайтып киттем. Кем мине алсын инде, дим. Берничә көннән художество житекчесе чакыра: «Куда убежала ваша девочка? Она же прошла!» дип әйттеләр, – ди! Ахырга кадәр ышанмадым! Октябрьдә китеп, декабрь башында гына кайттым. Матур көз иде анда. Репетицияләр ай буена барды. Аннары спектакльләргә тамашачыга тәкъдим иттек. Тосканы җырладым, Шинкарка партиясен уңышлы башкардым. Андагы акустика! Минем өчен күк капусы ачылгандай булды! Югыйсә Италияләргә барып чыгу хыялы төшкә дә кермәс иде.

Хәтерлибездә әле, аңа кадәр Төркиядә Халыкара опера фестивалендә уңышлы чыгыш ясап кайткан идегез...

– Әйе, 1992 елда Әнкарада Вердиның «Аида»сын җырладым. Репетицияләр вакытында берзаман мәчетләрдән азан тавышлары ишетеләп, алар бер-берсенә кушыла-кушыла көчәя барып, аңа безнең җырлар да өстәләр, шундый тәэсирләр яңгырый – әллә нинди илаһи бер дулкын эчендә калгандай булдым. Күңелләр нечкәрәп, күзгә яшә килде...

– Халык җырларын үзәлдә җырлап йөргәндә дә елыйсым килә хәзер, – ди Клара ханым елмаеп. – Дөбяз мәктәбендә укыганда, концертта «Күзләр» пьесасыннан Салих Сәйдәшевнең «Рәйсә җыры»н җырлаган идем. Анда шундый сүзләр бар: «Сайрый тургай, сайрый тургай, / Нинди моңлы кош икән? / Жырласам, елыйсым килә, / Миңа ниләр булды икән?» Бадам да концертта утырган. Кайткач, әбием: «Йә, ничек булды?» – дип сорый икән. Бадам кулын гына селтәгән дә читкә борылган. Минә жәлләп инде... Һәм Клара ханым үзләренә авыл тормышын, әби-бабаларына булышуларын, кәжә, тавыклар асрауларын, бәрәңгеләрен сөйләп китә. Өнсә, Рәс, Дөбяз, Мәмдәл авылы мәктәпләрендә укулар, интернатта яшәүләр...

– Мәктәптә укыганда концертлар куябыз, мин җырлыйм. Җырга сәләт әнием Мөнһәрдән килә: ул да, аның сөңлесе дә матур җырлый... Әни балалар бакчасында тәрбияче дә, укытучы да, клуб мәдире дә, партия оешмасы секретаре да булып эшләде. Бервакыт мин – беренче класс баласы – сәхнәгә җырларга чыгарга әзерләнем. Каушап калып,

Н. Римский-Корсаков. «Снегурочка». Купава ролендә – Клара Хәйретдинова.

Зур җырчылар белән Венеция сәхнәсендә җырлау үзе ни тора бит әле!

■ Бүгенге көндә Кытайдан килгән студентлар да бар классымда. Аларны татарча җырларга да өйрәтәм.

җырның сүзләрен оныттым. Әни искә төшерергә булышты – ул жюрида утыра иде. «Песи, песи, пескәем, / Хыянәтче икәнсең...» дип, тәки җырлап чыктым бит! Гел оныгмыйм шуны. (Көлеп җибәрә.) Берәздән әнине Рәс авылына парторгитеп күчәрделәр, анда да башлангыч мәктәп кенә. Дөбяз мәктәбендә укый башлагач инде интернатта яшәдем. Унсигез кыз бер бүлмәдә торабыз. Битләрен салкын су белән юа идек. Чоланда – зәңгәрләнеп бетеп, шәмәхә төскә кәргән куян түшкәләре тезелгән. Безгә шулардан аш пешерәләр. Шуннан бирле авызга да алган юк аны... Интернаттан качып, район үзәгендәге клубта биш тиенгә кинолар карап кайтабыз. Бер киноны да калдырмыйбыз. Мин әле кино-артистларның фотосурәтләрен дә җыям... Җырлаганымны да белеп алганнар: укытучылар куйган концертларда катнаштыра башладылар. Укытучыбыз Хәмзә Закирович аккордеонда шәп уйный иде. Салих Сәйдәшевнең «Хуш, авылым»ын да, «Рәйсә җыры»н да менә шул абый өйрәтте инде. Артист булу хыялы да юк түгел...

...Һәм сез Казанга юл тотасыз?

– Педагогика институтына! (Көлә.) Әни бер генә әйтте, укытучы буласын, диде! Сүзен тыңлап, филология факультетына укырга кердем. Татар мәктәбенә рус теле укытучысы булып кайтырга тиеш идем. Педагогика институтында укыганда, беренче курстан соң Суфия апа Шаһиева җитәкләгән хорга йөрдем. Атнага ике тапкыр Ленин исемендәге мәдәният сараена бара идек. Менә шунда Наил Бариевлар белән таныштым. Алар гастрольләргә чыгарга чакырдылар. Унынчыны бетергән энесе Шамиль дә безнең белән гастрольгә чыкты. Айгөл Бариеваның әтисе... «Йодрык кадәрле, / Йомры гәүдәле, / Ак тәнле, / Ах, тәмле, / Бигрәк тәмле бәрәңгә!» дип җырлап йөргәннәре истә әле һаман. Концертлар белән Киров өлкәләренә, Малмыжларга кадәр барып чыктык. Шуңа җәйдә эшләгән акчама мохер япон шарфы, киёмнәр алдым. Комиссионка кишетеннән пальто сатып алдым... Үземнән кысып булса да, матур киенергә тырыштым. Дус кызым белән кафега керәбез дә, ул подливкалы итле макарон ала, ә мин коры макарон белән генә хушланам.

Ә минем күнел һаман җырлы дөньяга тартыла... Икенче курста укыганда группадаш кызлар газетада бер белдерү күргәннәр. «Татар дәүләт филармониясе Мәскәүгә эстрада студиясенә җибәрер өчен сәләтле яшьләрне җыя» дип язылган анда. Конкурса барып кара әле, диләр. Шундук филармониягә чыгып йөгердем! Сайлап алу турында катнашырга кирәк иде. Филармониянең сәнгать җитәкчесе Мәхмүт Нигъмәтжанов җаваплы иде бу эшкә. «Хуш, авылым»ны җырладым. Үттем!

Мәскәүне ничек, кемнәр белән яулавыгыз турында да сөйләгез инде...

– Римма Ибраһимова, Нәзифә Кәримова, Рабига Сибгатуллиналар, Зиннур Нурмөхәммәтов армиядән кайтып безгә кушылды... Соңыннан концертлар алып бараачак Мәрзия, Надия, Зәйтүнәләр... Шулкадәр матур вакытлар!.. Ике ел уку дәверендә пантомима, био, нәфис сүз, сәхнә теле, вокал буенча дәрәсләр алдык. Мәскәүнең мәшһүр артистлары белән очрашулар, театрларга барулар... Безнең өчен зур мәктәп иде ул. Танылган җырчы Георгий Виноградов сәхнәдә үзенең ничек тотарга, җырны ничек бөтен жаныңны салып башкарырга кирәген өйрәтә иде. «Клара, синдә академик тавыш, сиңа консерваториядә укырга кирәк!» – дип гел әйтә килде. Хәтта консерватория ректоры Нәҗип Җиһановка хат та язып җибәрде. Мин ул хатны биреп тә тормадым аңа, үз көчем белән кердем. Бер концертта җырлаганнан соң Мәхмүт абый Нигъмәтжановның сәхнәгә чыгып әйткән сүзләре гел исемә төшә: «Никакая шальная фантазия не могла бы подумать, что из деревенской девчонки выйдет оперная певица», – дигән иде ул.

Мәскәүдә уку еллары матур истәлекләргә дә бай булгандыр?

– Без соңгы мода буенча киенергә ярата идек. «Детский мир» кишетеннән матур күлмәкләр алабыз, кыска итәкләр киябез, ВДНХ киоскларында Польшадан кайтарылган косметика күренә башлады, тушь, иннек ише вак-төякләр җыябыз. Урамнарда рәхәтләнеп татарча сөйләшеп йөрибез. (Җанланып.) Безне чит ил кешеләре дип кабул итәләр... Кураторыбыз Мәхмүт абый Казаннан килеп хәлләребезне белеп китә. Берсендә Айрат абый Арсланов килде. Мәскәүдә концертлары иде шикелле. Килеп керүе булды студиягә – бөтенесе «аһ» итте! Сөтле кофе төсендәге костюмнан, зифа буй-сынлы, үзе мәһабәт, чибәр! Укытучылар йөгереп чыкты. Күз дә алмыйлар Айрат Арслановтан. Татар булуына берсе дә ышанмый. Каяндыр Европада килгән дип кабул итәләр. Менә без – татарлар шундый!

...Филармония. Консерваториядә уку еллары. Абрыйлы педагог Валентина Андреевна Лазыко классында укып, классик җырлау серләрен үزلәштерү. Консерваториядән соң кабат филармониядә эшли башлау. Опера һәм балет театрына чакырылу... Фотолар әнә никадәр истәлекләр саклый... Никадәр җырлы еллар яшеренгән аларга... Сагындыра...

Клара Әкрамовна, Мөнһәр апа сезнең җырчы булып китүегезне ничек кабул итте соң?

– Әнигә үпкәләп тә йөрдем берара. Җырчы булуыма каршы булды бит!.. Ә инде 50 яшьлек юбилеемда сәхнәгә чыгып: «Хатамны таныйм», – диде! «Миңа Клара Хәйретдинованың әнисе дип әйтәләр, моның белән горуранам», –

диде! Әнине дә аңларга була. Ул бит опералар тыңлап йөр-мәгән! Илһам Шакиров, Әлфия Авзаловадан мәкиббән. Берчак авылыбызга Илһам Шакиров концерт белән килде. Ул шундый зур вакыйга булды! Мин әле бик кечкенә идем, безне клубка кертми торган яшты. Ничектер кереп, эскәмия астыннан караганым гына хәтергә уелып калган. Алай да әни бер тапкыр кызым белән «Русалка» спектакленә килде. Кызым Айгөл: «Әни, сине жәлләп елап утырдым», – диде.

Кызыгыз Айгөл дә жырлый, кичәләр алып бара...

Бер юбилей кичәгезне дә алып барган иде әле...

– Айгөл Казан консерваториясенә хор белән дирижерлык итү факультетын тәмамлады. Радиода да, телевидениедә дә эшләде. Жырлый – тавыш тембры матур, туйлар да алып бара. Үзе яздырган жырларны Мәскәүгә жибергән иде. Тыңланарга чакырдылар... һәм алып та калдылар. Хәзер «Орфей» радиосында эшли, ул – классик музыканы пропагандалаучы бердәнбер радио. Әле күптән түгел генә Римский-Корсаков, Рахманиновларга багышланган цикларны алып барды. Псевдоним белән йөри – Самира Латып була-рак беләләр Айгөлне. Оныгым Сабина да ижат кешесе инде: сәнгать мәктәбен тәмамлады, анимацион мультфильмнар ясай торган рәссам-дизайнер. Мин алар өчен сөнәм.

Итагатые һәм сабыр, таләпчән һәм максатчан булуыгыз талантлы, үзегезгә лаек жырчылар үстерергә булышкандыр. Инде укучыларыгыз да – халык яраткан жырчылар! Артур Исламов, Илүсә Хужина, Алинә Кәримова...

– ...Айгөл Гардизламова, Айгөл Хисмәтуллина, Эльвира Авзалова, Диләрә Төхфәтуллиналар... Менә шундый кызларым да бар минем. Укучыларымның күбесен мәктәп баласы яшеннән үк хәтерлим. «Сандугач керде күңелгә» кебек конкурсларда, төрле фестивальләрдә жырлылар иде. Укучыларым күп. Барысын да яратам. Тиз арада тавыш куюга ничек ирешәсез, сере нәрсәдә, дип сорыйлар. Серә бик гади: уку-тучым Валентина Андреевнаның мәктәбе, дип әйтә алам. Аның эш алымнарын сәндәргәнмендер. Соңгы көненәчә аның белән элементәне өзмәдем, һәрвакыт киңәшләшеп тора, укучыларымны аңа алып бара идем... Кытай кызы Фан Линь Линь, әнә, тугыз ел укыды бездә, 18 яшендә килгән бала иде. Инде ватанына кайтып китте. Кытайга баргач күрештә үзе белән. Русча теттереп сөйләшә, киешләргә генә бугый. Быелгылары белән әйбәтрәк аңлашабыз. Мин русча әйтәм икән, шундук телефоннарында кытайча тәржемәсе чыга. Кытайча әйтсәләр, миңа русчасы килә...

...Клара ханым, оныгылып китеп, укучылары турында сөйли. Ул арада Мәскәү белән сөйләшеп ала: Айгөле!.. Һай, вакыт оча гына! Инде машинасын кардан чистартырга чыгасы бар. Авылына – Өнсәсенә ашыга ул. Үз йорты, бакчасы, мунчасы, карлы авыл урамнары көтә анда. «Олыгайган саен авыл үзенә тарта. Мин бит авылда үскән кыз. Тамырларым шунда... Якыннарым да авылда жирләнгән. Үзем исән вакытта ташламайчакмын... Жырласам, елыйсым килә...» – ди ул моңсу да, бәхетле дә елмаеп. Күңелдә һаман Клара Хәйретдинова жыры яңгырый: «Сайрый тургай, сайрый тургай / Нинди моңлы кош икән?..» Әйе, серле дә, моңлы да тургай ул...

Розалия ТӨХВӘТУЛЛИНА, Карамалы-Гобәй авылы мәдәният йорты хезмәткәре. Татарстанның һәм Башкортстанның атказанган артисты, жырчы Ришат Төхвәтуллинаның әнисе

Узып баручы елның иң истәлекле вакыйгасы, әлбәттә, Ришат белән Алиянең кавышуы булды. Бер кочак матур мизгелләр, бәйрәмнәр алып килде әлеге вакыйга безнең гаиләгә: никах мәжлесе, туй, килең төшерү йоласы. Бу көнне без генә түгел, улыбызның тамашачылары да күптән көтә иде. Шатлык, сөенү хисләрендә узды елыбыз. Һәр әти-әниң бурычы шул бит – үзе исән чагында баласын урнаштырып, башлы-күзле итеп, бу дөнядан тыныч күңел белән китү. Аллаһка шөкер, үзбездә бик ошаткан, яратып кабул иткән кызны – Алияне йортыбызга килең итеп төшердек. Әнә шул борыңгы йола күңеллә мәшәкәтләргә тулы елның иң матур мизгеле булды минем өчен. Бүгенге заманда кафе йә ресторанда никах укуытып, туй мәжлесе үткәреп, халкыбызның гореф-гадәтләренә игътибар бирми күпләр. Үзем эшләгән мәдәният йортында «Рухият» фольклор төркембез эшләп килә. Килең төшерү йоласын кайтару идеясен кызлар барысы да хуулап алды. Тәвәккәлләп, то-тындык. Бернинди яңалык кертмәдек – электән ничек килсә, үзбездә үскән чакта бу йоланы ничек күрсәк, шул килеш калдырдык, милли киёмнәр кидек. Кода-кодагылар да бик хуулады бу эшкә. Әзерләнеп килгәннәр! Аларның теләктәшлеге белән килең төшерү йоласына безнең якта булмаган элементлар өстәлдә: кыз ягы чәкчәкләр күтәреп, мәтрүшкә бәйләмнәре белән матур итеп капкадан тезелеп керделәр. Бәйрәм үзбездә генә түгел, бөтен авыл халкына нык ошады! Беренче тапкыр Ришат белән Алия өчен оештырган бу матур йоланы яңадан кайтардык шулай. Сораучылар булса, бик риза булып алынабыз хәзер.

(«Сөембикә», № 9, 2023 ел.)

Яраткан «Сөембикә» журналының сентябрь санын укып чыктым да туган ягыма кайткан кебек булдым. Мин үзем Актаныш районы Иске Сәфәр авылынан. Инде озак еллар Казанда яшим.

«Авыл меценаты» дигән язmadan башлыйм әле фикеремне. Аның геройлары Мирзамөхәммәт абый белән Рәйханә апа безнең күршеләр иде. Алар белән бик тату яшәдек. Безнең Сәфәрдә мәктәп җидееллык кына иде ул елларда. 8–10 нчы сыйныфны Байсар урта мәктәбенә йөрәп укыдык. Шуңа ук санның «Ни хәлең бар, кеше тутаным» дигән сәхифәсендә нәкъ менә Иске Байсар базары турында язылган. Ул язманы ике-өч тапкыр укып чыкканмындыр. Шуңа вакыйгаларны бик тасвирлы итеп язган Гөлсинә Шәриповага рәхмәт. Үзән күрсәм, рәхмәтләремне җиткерер идем инде...

Бу язмалар мине кабаттан балачагыма алып кайтты. Үз авылым кешеләре белән очрашкан, ялантәпи йөгәргән сукмаклардан үткән, үзәбез эчеп үскән чишмәләренә суын татыган кебек булдым. Бик сагындыра шуңа туган яклар. Яраткан журналым миңа сентябрь санында әнә шундый зур бүләк ясады – якташларым белән, туган ягым белән очраштырды.

Мин 1963 елны Казан дәүләт университетын тәмамладым. Индус Таһиров безнең укытучыбыз иде. 25 ел Татарстан профсоюзларының Хезмәт сараенда эшләдем. Мөштәри урамында иде ул йорт. Хәзер инде пенсиядә, «Хезмәт ветераны» дигән исемем бар.

Сезгә киләчәктә дә зур уңышлар теләм. «Сөембикә» журналының укучылары елдан-ел ишәйсен.

Рафак ХӨСНУЛЛИН.

Казан шәһәре.

Күптән түгел генә Балтач районы Куныр авылында булып кайттым. Куныр авылы җирлегенә «Ак калфак» иҗтимагый оешмасы җитәкчесе, Шода авылы кызы Фәйрүзә Зәкиева Каз өмәсенә чакырды. Өмә сүзен ишеткәч үк, күңел җилкәнен куйды. Без – татарлар өчен өмә бит ул эш кенә түгел, бер бәйрәм дигән сүз дә.

Алдагы көнне көнөзгә яңгыр кайды. Икенче көнне ялт итеп кояш чыкты. Кунырга барып керсәк, иртән ап-ак кар яуган, аяк асты шыгыр-шыгыр!

Зәкиевлар гаиләсе – авылның горурлыгы. Әтиләре Гыйльмулла Дәүләтшин 30 ел шушы җирлектә авыл советы рәисе булып эшләгән. Биш баланың дүртесе монда төпләнгән. Фоатлары агач эшкәртү пилорамы тота, Азатлары «Балкыш» кооперативы төзеп, гаиләсе белән шунда хезмәт куя. Төпчеләре Илшат төп нигездә калып, бригадир, ферма мөдире, зоотехник булып эшләп, «Якты юл» хужалыгын үстерүгә күп көч кертә. Фәйрүзә менә 43 ел балалар бакчасын җитәкли.

Өмә Фәйрүзәләрдә икән бүген. Бу зур чараны ялгызың башкару мөмкин түгел. Ярдәмгә авыл активистларын, дуслары Нәҗипова Илзия, Шәрәфетдинова Гөлшатны да чакырган.

Капка киереп ачылган. Йорт хужасының нәни оныклары безне милли киёмнәрдән ипи-тоз белән каршы алды. Әле ипиниң дә ниндир бит! Колмак чүпрәсе белән пешергән! Өстәлдә зур самавыр җырлый. Хужабикә мичтә пешкән коймагын табынга куя тора, ул безнең авызда эри тора...

Аннары инде өмәчеләр эшкә кереште. Аяклары бәйләнгән казларны алып чыгып, кыйблага каратып тезделәр. «Йолкырга каты булмасын», дип, сугымчының арт ягына берне типтеләр (үпкәләштән түгел, йоласы шундый). Казларның канат астындагы хәрәм йонын алып, баш-аягын, канатларын кисеп (хужабикә канатларны санап, яшереп куя, югалса, кул китә), мунчага йолкырга кертәбез. Беренче чалган каз иң ахырдан кертелә. Идәнгә зур җәймә җәйделәр. Башта йонын, аннан мамыгын йолкыйсы. Аларны бер ханым мөдәр сүрүенә тутырып бара. Бу эш пар канатлы, тату гаилә корган кешегә генә тапшырыла. Үсмерләр казның башын, тәпиләрен чистарта – һәркемгә дә эш җитә монда. Эчен-маен алгач, казларны чишмәгә алып төшеп, агымсуда юабыз. Чишмә бие гармун моңына, кызларның чөлтерәтеп көлгән авазларына күмелә. Бала-чага юлга каурый чәчә, олылар конфет өлшә.

Казның бер генә ағзасы да ташланмый. Орчык белән әйләндереп чистартып, карда таптап юылган эчәгедән вак

бәләш, бәрәңге шулпасы пешерәләр. Озын кышкы кичләрдә балалар каурый сыдыра. Сыдырылган каурый мендәр-ястыкны аеруча йомшак итә. Каурый очыннан май канаты үрәләр.

Быел Зәкиевләр гаиләсе 40 каз үстергән. Районда күпләп каз асраучылар да бар. Кариледән Рәхилә белән Фәрит гаиләсе 200 баш каз үстергән.

Бу якларда элек-электән каз мамыгыннан юрган да сырғаннар. Өмәгә килгән кунакларга да (э алар – Кадрия Идрисова житәкчелегендәге «Ак калфак» Бөтендөнья татар хатын-кызлары ижтимагый оешмасы вәкилләре) шушы эшнең серен ачтылар.

Гөлсем ханым Миңлебаева 90 нчы елларда мондый юрганнарны бик күп сырған. Иңе – 2 метр, озынлыгы 2 метр 20 см булган юрганга 1 кг каз мамыгы кирәк. Үрдәк йоны белән дә сырып була, ди.

Гажәеп яклар бу. Шода һәм Куныр авыллары гомергә дус-тату яшәгән.

Шода – Татарстанның Мари, Киров өлкәләре белән чиктәш, районның иң төньяк авылы. Атаклы кешеләре белән дә данлыклы ул. Бөтен Россиягә билгеле рәссам Фиринат Халиков шушы авылда туган. Мирхәйдәр Фәйзи жәйләрен бу авылда, тирә-якка билгеле мулла Сәетгәрәй абыйсына (ул 60 тан артык мәчет салдырып, аларга матди ярдәм күрсәтеп торган) кунакка килгәч, атаклы «Галиябану»ны язган. Советлар Союзы Герое Хафиз Сабиров, район тарихында якты эз калдырган шәхес Хәмит Гәрәевләр дә Шоданыкылар.

Монда кадәр килеп, Мирхәйдәр Фәйзи музеең күрми китү гөнаһ булып иде. Драматургның абыйсы Сәетгәрәй Фәйзуллинның ике катлы агач йорты бүген тарихи ядкарлыларне кадерләп саклый. Хәер, йорт үзе дә тарихи һәйкәл! Бу бинаны ремонтлап, бүлмәләрен киңәйтүгә Гыйльмулла Дәүләтшин күп көч куйган. Гомумән, музей гажәеп бай. Бирегә махсус килергә, ул мохиттә көне буге булырга кирәк.

Шодада тагын бер тарихи һәйкәл – 1902 елда Сәетгәрәй Фәйзуллин төзеткән мәчет тә бар әле. Анда кереп, намаз укып чыгабыз да кайтырга кузгалабыз. Ә күңелдә – рәхәтлек. Менә шундый зур, матур авылларыбыз, ул авылларда милли жанлы кешеләр яшәгәннә, татар теле яңгырап торганга, йолаларыбыз сакланганга ул...

Әминә МӨХӘММӘТҖАНОВА.

«Ак калфак» оешмасының

Балтач бүлгесе советлары ағзасы.

Элек 5 декабрьдә СССР Конституциясе көнен зурлап билгеләп үтә идек. Авыл яшьләре концерт-спектакль әзерли... 1962 елда Сарман районы Александровка авылы мәктәбенең татар теле укытучыларына да шушы бәйрәмгә бер спектакль әзерләргә күрсәтмә бирәләр.

Александровка мәктәбе уңтәллек иде. Һәм ул рус мәктәбе итеп кенә калдырылды. Әлбәттә, рольләрен башкару өчен үз коллективларындагы татар теле укытучылары гына җитми. Ә спектакльдә унбиш кеше катнашырга тиеш. Режиссер-куючы, үзе дә татар теле укытучысы Әсфия Мәхмүтова тәкъдиме белән авылдагы башка оешмаларда эшләүчеләрне дә спектакльдә катнашырга чакырлар. Миңа дә стилига ролен тәкъдим иттеләр. Мин карышам, чөнки ул вакытта инде дүрт-биш айлык авырым бар. «Ирем рәхсәт итми», – дигән булам. Иремне күрү, рәхсәт сораганнар. «Сәхнәгә менеп, ник мәтәлчәк атмый шунда», – дигән анысы. Авыл советы да чакыртып әйткәч, риза булмый чарам калмады. Стиляга дигәннәре – озын чөч үстереп, тар балаклы чалбар киеп, сигарет тартып йөрүче егетләр, тар, кыска итәк яки чалбар киеп, чәчен-башын туздырып йөрүче кызлар була инде.

Ноябрь азалары. Репетициядә ике тапкыр гына катнаша алдым, эштән китә торган түгел. Спектакльнең барышы бигрәк тә суфлерның ничек пышылдавына бәйле бит ул. Кайчагында суфлерның сүзен эләктереп ала алмасаң, алдагы рәттәгеләр ишетеп, алар да әйтеп җибәргәли. Суфлерибыз – мәктәп китапханәчесе Фәһимә Гарипова.

Спектакль көне дә килеп җитте. Иремнең шакмаклы күлмәген, чалба-

рын алып киттем спектакль уйнарга. Клуб шыгрым тулы. Минем дә чират җитте. Иремнең киёмнәрен киеп алдым. Әсфия чәчемне тузгытып, тубал ясады. Авызда – сигарет. Икенче пәрде тәмамлангач, тәнәфес ясап алабыз. Күрәм, тәнәфестән соң ирем үз урынына кереп утырмады.

Спектакль төнге уникалчедә генә бетте. Алдан колхоз партгоргы докладта ясаган иде. Алып килгән киёмнәремне култык астына кыстырып, берүзем кайтырга чыктым. Кайтсам, өйдә ут юк, ишек эчтән бикле. Дөбәр-дәтәм – ачучы юк. Тәрәзәләрен шакып карыйм – ачмыйлар. Инде аякка да салкын керә башлады. Клуб өйгә якын булгач, җиңелчә генә киенгән идем. Булмаса, күршеләргә керим дип, капка келәсенә үрелгән идем, өйдә ут кабынды. «Әллә берәрсе бармы?» – дигән булып, кайнана капканы ачты. Дәгъва белдерү юк инде, мин бу йортта килең генә бит. Бер чынаяк кайнар чәй эчеп алсаң, әйбәт кенә буласы да... Газ заманнары түгел, чөйне самавырда кайнаткан еллар. Тиз генә чишенеп, ирем янына менеп яттым. Жылынмакчы булып, янынарак елышкан идем, «дык» иттереп терсәгә белән төртеп алды. «Ник шунда мәтәлчәк атмый», – дисә дә, кытыгы килгән икән.

Икенче көнне атлар жигеп, алты чакрымдагы Яхшы-Каран авылына барып та күрсәттек бу спектакльне. Азнакай районының Мөндәй авылы кешеләре ишетеп, анда да чакырдылар. Бөтен авыл ул көннәрдә шул спектакль турында гына сөйләште. Житмәсә, колхоз идарәсенә кергән берсе: «Мирхәт, синең хатын почта эшен ялгыш сайлаган. Камал театры артистларынан да шәбрәк уйный», – диләр икән. Инде ирем дә күптән мәрхүм. Үзе белән авырлы килеш спектакль куеп йөргән улыма да 60 тулып китте.

Спектакльдә катнашкан укытучыларның да күбесе бу дөньяда юктар. СССР үзе дә юк. Ә шулай да күңелдә шул көннәрнең күңелле хатирәсе яши.

Халисә ШӘЙДУЛЛИНА.

Сарман районы, Жәлил бистәсе.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuim@yandex.ru

МИН ИСӘН, ӘНИ...

Алсу
ШАКИРОВА

Билгеле сәбәпләр аркасында героемның исеме атыл алмыйм. Позывной – Жил. Шулай дәшик. Жил – махсус отряд офицеры. Без аның белән ул ялга кайткач очраштык. Махсус хәрби операцияне Украина белән чиктә каршы алган, беренче көннәреннән алып бүгенгәчә үзенең бурычын үти. Шушы вакыт эчендә ике араны бары тик кыска хәбәрләр тоташтырып тора – «Исән-сау. Яңалыklar юк...»

Элемтәнең икенче ягында – улыннан зарыгып хәбәр көтүче Ана. Телефонга береккән кебек, бер тавыш килеп ирешүгә улына үз җавабын бирергә ашыга: «Без шат, улым...» «Рәхмәт, улым...» Сирәк кенә телефон аша сөйләшергә җай чыга. Кайвакыт сүзләргә бер «смайл» гына алыштыра. Әмма һәрберсенә солдатның – Анага, Ананың улына әйтсә никадәр сүзләре, хисләре, йөрәк яралары салынган...

ЖИЛ: Монда килгәннән бирле беренче тапкыр сиңа шалтыратып тавышыңны ишеттем. Бер атна кырда булганнан соң, беренче һөжүмне кичергәннән соң хисләремне тыя алмыйча артыгын да әйтеп ташладым.

– Күрмәгәннәремне күрдем бит мин монда, әни... Кемнең догалары алып калды икән мине?

Туктале, боларны сиңа сөйләп миңа да җиңел булмый, сезне дә борчыйм. Ничек тә үземне кулга алырга кирәк... Күздән яшь тәгәрәп чыкмасын, тавыш калтырамасын дип тешләремне кысудан яңакларым чатный язды. Ят жирдә, сукалаган басуда ут астында ятканда беренче уем: әти белән әни минем кайда икәнәмне дә белмиләр бит. Монда офыкка каршы офык атыша, өстән бүрәнәләр очкан кебек була. Ут сызыгыннан чыккач кына телефоннарны алдык менә. Күкрәк турысына

ниндидер кара сумала сыман әйбер кереп утырды. Бөтен кешедән качып кычкырып елыйсым килгән иде. Ә елап булмады... Ул кие сумаланы эчтән чыгарып булырмы инде?.. **Исән калдым бит, әни.** Бу юлы исән калдым...

АНА: Телефонда «Улым» дигән язу күргәч кулларым тотмас булды. Беренче тапкыр хәбәргә чыгуың иде ул. Бармаклар да эшләми, ача гына алмыйм бит! Мин сиңең тавышыңны танымадым, улым... Бөтен хисләрен үз эчендә тотучы син дә шундый халәттә калгач... Йөрәгем ничек кенә телгәләнсә дә, югалып калсам да, нинди сүзләр белән булса да тынычландырырга тырыштым. Ишеттең микән син мине, юкмы... Мизгел эчендә сиңең яныңа барып, кочаклап, йөрәгемә кысып тынычландырырга иде! Юк, хәзер минем бөтен коралым – сүз.

Иртән уянуга иң беренче уем – сезгә хәбәр бирү.

– Тынычлан, улым, иң мөһиме – син исән. Тиздән кайтарылар!

Тагын нәрсә әйтим? Әлемтә өзелә, яңадан жыясың... Каһәр суккыры, тагын өзелә! Ике көннән тагын сөйләштек, анысында тавышың берәз гына үз хәленә кайткан иде. Мин сине сулышыңнан да аңлыйм, улым... Авыр икәнән аңлыйм...

ЖИЛ: Телефонны белми куллану гомереңне өзәргә мөмкин. Моңа бик тиз төшендек. Хәзер гади кнопкалы телефон, чит сим-карта белән генә кулланабыз. Анысын егетләр табып бирде... Әлемтәгә Россия ышкысы аша гына керәбез. Украинаның куллансаң шундук сүндереп качу ягын карарга кирәк. Алайса һавадан килеп төшә... Махсус хәрби операция башлангач без дә югалып калдык сыман. Төрле хәлләр күргән офицерлар бит үзебез... Яңадан керәсе килми анда, аек акыл шулай куша! Эмма шул чакта Туган ил дигән әйбер алгы планга чыга икән, әни. Ул бөтен шикләргә бетерә, кыюлык бирә. Мәктәптә Туган ил турында инша язганда мәгънәсен аңламаганбыз әле. Туган ил ул сәясәт түгел, ул – әти-әни, авыл, туганнар, әбиләрнең иске йорты, балачак хатирәләре икән. Хәзер мин аның нәрсә икәнән йөрәгем белән аңлыйм. Үземнең ни өчен монда булуымны да яхшы беләм. Әлегә сезгә боларны аңлата алмыйм. Телефонны кушып, тиз-тиз генә гадәтләнгән текстны жыйм: **Исән-сау, яңалыклар юк...**

АНА: Көннәрнең минутын, секундн санап яшәү башланды. Сине уйлап уянабыз, сине уйлап йокыга китәбез. Беркемгә сөйләп тә, бушанып та булмый. Ярамый, дисең... Бер көнне түзмәдем, үзем ызып карадым. Әни, ярамый, мин язмыйча үзегез язмагаыз, дип кисәттең... Өч көн түзәргә була әле, улым. Аннары иң авыр көннәр башлана. Бөтен барлыгың белән телефон тавышына көйләнәсең, зеңгелдәгәнән көтәсең... Әтиң календарь элеп куйды. Синең белән сөйләшкән көнне сызып куябыз да, алдагы сөйләшүгә көннәрне санап яшибез. Биш көн үтә, алты көн... Инде жиденче көнне шалтыратырга тиеш дип, бу тормыштан әллә нинди бер вакуумга кереп китәбез. Бер хәбәр! Бер сүз! Кайвакыт ун көн дә була. Анда инде төш белән өн арасында йөрибез. Һәм... менә без көткән иң кадерле сүзләр килеп ирешә: **Исән-сау!** И-и-и, тиз-тиз генә календарьга тамга куябыз да жимертепләр эшләргә тотынабыз инде, улым! Андый чакта бездән дә бәхетле беркем юктыр бу дөньяда!

ЖИЛ: Иртән уянуга иң беренче уем – сезгә хәбәр бирү. Шушы эшне башкармасам, өстемдә тора, көне буге тынгылык бирми. Хәбәр барып житсә, телефонны сүндереп үз эшемә тотынам. Их, гел хәбәр биреп кенә торып булса иде дә. Атналар буге мөмкинлек булмый бит. Бер коттедж бистәсендә без хәзер. Иңкүлектә урнашкан йортларның бер начар ягы – телефон тотмый. Моңың өчен тауга менәргә кирәк, ди жирле халык. Ике чакрым барасы анда. Ике егет белән шунда йөрибез. Бер кулда телефон, икенчесендә автомат... Бер-беребезгә кизү торып, сез көткән хәбәрне жибәрәм. **И.с.ә.н.** Телефонны сүндереп кире ашыгабыз...

АНА: Моңа кадәр таныш булмаган, бар дип тә белмәгән икенче тормыш белән яшибез хәзер. Дөнъяның бөтен мәшәкате вак-төяк булып тоела. Син генә исән бул, синнән хәбәр генә килсен. Адам баласын бәхетле итәргә газиз балаңнан бер телефон шалтыравы да житә икән. Яна яздык бит әле, улым... Чебиләргә пешерәсе бәрәңгене плитәдә калдырып, маллар янына чыгып киттем дә оныттым. Өйгә керсәм, ишекне ачуга кап-кара төтен килеп бәрелде. Аш бүлмәсендә берни күрә торган түгел. Плитә тирәсеннән шкаф ишекләре каралып, түшәмгә кадәр менгән. Андый чакта баш эшлимени?! Нишләтергә дә белмим. Ярый шуның белән бетте, вакытында өлгердек. Беләсеңме, бу хәлгә кайгырмадык та, борчылмадык та. Синең кебек: «Кайгымыни бу?» дидек тә, ремонт ясадык. Шкафка яңа ишек куярга тиешләр менә. Бу сынау безне зуррагыңнан сакласын, улым, син генә исән бул. Боларны сиңа сөйләмим, улым, безнең өчен дә борчылып йөрмә анда. Сиңа гадәтләнгән хәбәрне язам: **Безнең хәлләр әйбәт кенә...**

ЖИЛ: Бүген сезгә шалтыратырга жай чыкты. Отряд төпләнгән урыннан читтә бетон коймалар тезелеп киткән. Шул бетон төбенә барып утырдым да номерыгызны жыйдым. Әйтәсе сүзләрем шулкадәр күп! Әйтеп кенә булмый...

– Бар да әйбәт, әни. Мин арыдым...

– Түз инде, улым...

Шул мизгелдә артиллерия атарга тотынды. Безнекеләр дә, тегеләр дә. Ә телефонны сүндерә алмыйм. Беләм: хәзер сүндерсәм, син акылдан язасың, әни. Күзләремне йомып, телләргә кысып тезләнеп бастым.

– Һай, улым, аталар бит!

– Безнекеләр бу, әни...

Ә үземнең бу куркыныч төштән уянасым килә. Ике ут арасында калдым! Күземне ачып жибәрсәм иде дә, төш кенә икәнән аңласам иде... Синең белән сөйләшеп бетергәнче тыныч булырга тырыштым.

АНА: Махсус хәрби операциянең беренче ае үтеп бара. Безнең авылдан гына түгел, районнан да бер кеше китмәгән әле, улым. Син генә... Шунысы авыр. Их, бер күңелне бушатырлык, мине аңлаучы кеше булса икән дип күпме эзләдем. Берәр жирең авыртса да үзеңке кебек авырулы кешене эзлисез, уртаклашасың, аңлашасың. Монда да шулай. Таптым мин аны, улым! Күрше районда бер егетнең әнисен таптым. Ул башка аналарны белә, миңа да яңалыкларны сөйли. Көн саен эштән кайтуга шалтыратышабыз, елый-елый сөйләшәбез. Рәхәт була инде, бушанып калам... Йөрәк бозмас өчен әтиң, сеңлең белән бер-беребезгә артык «смс» язмаска тырышабыз, чөнки килгән хәбәр синнән булмаса, ачу килә. Жөнләнгән кеше кебек без, үз тормышы-

Иң авыр хәбәрне җиткерсә- ләр, ничек буласын күз алдына китерәм.

бызда яшибез. Берәр кешегә кунакка дәшсәләр, бара-быз. Ләкин аларның «пенсия артыр микән, машина алыштырасы иде» ише сөйләшүләре ачуны китерә. Белмисез шу-у-ул...

ЖИЛ: Сезгә хәбәр бирә алмадым дип, бүген борчылып йөрим. Үзеңне кулга ал, бүген яза алмыйсың, дип үз-үзем белән сөйләшәм. Иртәдән хәбәр бирә алсам, үземә дә рәхәт, әмма гел алай булмый. Ә задание вакытында аек акыл белән эшләргә кирәк. Аңлыйм, миннән хәбәр булмаса, сез көне буе мине генә уйлап йорисез, борчыласыз. Мөмкинлек булганда сезнең дә хәлләрне сорыйм. Тыныч торыштан килеп ирешкән хәбәрләр бер рәхәтлек бирә, күз алларыңа китереп укыйсың. Үз хәбәремне җибәрүгә үк сезнеке килсә, рәхәт була. Бервакыт шалтыраткач та җавап бирмәдегез. Ачу килде... Ул телефонны үзләре белән йөртә алмыйлар микәнни дип вәсвәсәләнәм. Эмоцияләр шулкадәр күп җыела, ярсый башлыйсың. Мин шалтыратканны күрәп, үзең елап шалтыраттың аннары. Гафу ит, улым, күрми калдык, дисең... Сезгә миннән дә авыр икән аңлыйм шул вакыт. Елама, әни, үпкәм юк. Тарттырып куйган кыл кебек, өзәләргә, кабынып китәргә генә торам... Ә сиңа тыныч тавыш белән җавап бирәм: **«Хәлләр әйбәт!»**

АНА: Телефон гел кесәдә. Барлык төркемнәрдән дә чыгып киттем инде. Алайса бәйрәм көннәрендә бертуктаусыз хәбәр килеп тора, килгән берсен син түгелме дип ачып карыйм. Бер көнне телефонны өстәлдә калдырып чыгып киткәнмен. Өйдә сеңлең калды. Керсәм, син шалтыраткансың, без җавап бирмәгәнбез! Кычкырып елап җибәрдем, сеңлеңне нык ачуландым. Нинди авырлыктар белән шалтыраткансыңдыр, ә без җавап та бирмәгәнбез. Шундук сиңа үзем җыям. Гафу үтенеп елыйм... Бу хатаны башка кабатламам, улым... Телефонны кулымнан да төшермәм!

ЖИЛ: Һәрберебез үзе турында «мин әйбәт кеше, мин үлмим, миңа кагылмый» дип уйлый. Әмма монда бернинди закончалык эшләми. Яхшы кешем син, начармы, мускулларың ныкмы, киemen яхшыракмы, балаларың бармы, өйдә көтәләрме – бернәрсә мөһим түгел. Монда бөтен кешегә куркыныч. Бигрәк тә артиллерия атканда... Андый чакта синнән берни тормый. Монда бөтен әйбер чын, ихлас. Хисләр дә, курку да, ярату да, дуслык та. Үлем дә... Бик күп әйберне очраклылык хәл итә. Повезло, не повезло...

Ә син миңа туганнар, танышлар, күршеләр турында сөйлә әле, әни. Хәлемне сорыйлар, теләктә, догада торалар, язалар, диген. Миңа шундый рәхәт боларны ишетү! Бу сүзләр миңа көч бирә... Тагын... Апаның «бик көчле дога» дип биреп җибәргән кәгазен «бронежилет» эченә тыгып куйдым... Әмма боларның берсен дә сиңа сөйләмим, әни. Гадәттәгечә: **Исән-сау, яңалыклар юк...**

АНА: Исәнме, улым! Хәлләр әйбәт бездә. Бүген матур төш күргән идем. Андый чакта синнән хәбәр килер дип юрыйбыз. Бигрәк тә яхшы кеше төшкә керсә, шалтыратырсың дип көтә башлыйбыз. Туры килүен әйт син! Сөйләшкәндә, ичмасам, телефоны сүнмәсә иде аның! Унар тапкыр өзәлә бит, вакытыбызны начар элементә «урлый» шулай.

Бүген төнлә тагын уянып киттем дә, теге начар уйлар кабат башыма кереп тулды... Иң авыр хәбәрне җиткерсәләр, ничек буласын күз алдына китерәм. Кемнәр килер? Капканы ачып куярлармы? Үз уйларымнан үзем куркып туктарга тырышсам да, котылып булмый шулардан. Әстәгъфирулла дип, тынычланып йокларга тырышам. Йоклап кына булмый... Әмма бу – күнелдәге уйларым. Сиңа боларны әйтәргә кирәкми, улым. **Әйбәт хәлләр, әйбәт...**

ЖИЛ: Без төпләнгән коттедж бистәсендә яз башы. Алмагачлар шау чәчәктә. Бакча ап-ак, алсу төсле чәчәкләргә күмелгән. Бернигә карамый яз үзенекен итә. Ничек булганын үзем дә аңламадым – бу матурлык әсирлегенә элгеп, атом кисәкләренә таралган хәлдә балачакка кайтып киттем... Монда балачак та юк, әни. Соңгы кайтуымда сеңелләремдә кунакка җыелдык. Без табын артында утырабыз, бала-чага янда йөгәрешә, уйныйлар, шаяралар. Алар үзләренә гап-гади балачагын яши. Балаларны монда сирәк очратабыз – алар күптән бала түгел инде. Күзләрен күрсәң... Бик китәргә теләп тә, китә алмыйча подвалларда яшәргә мәҗбүр булган гаиләләренә, балаларны күрәм дә, күзләрендә нур юклыгын аңлыйм. Рәхәтләнеп көлү түгел, елмая да алмыйлар... Хәрби операция башланганчы ук күпме кыерсытылып, куркырга мәҗбүр булып үскән, шул арада олыгайган балалар... Алар чын күнелдән көлә дә алмалар инде. Ун елга якын шулай яшиләр. Мин шуны аңладым, әни, бу хәлләр безгә килеп җиткәнче шушында бетсен иде. Ә ул килеп җитәргә мөмкин булган... Әмма боларны тагын сиңа сөйләмәм, әни. **Исән-сау, яңалыклар юк...**

АНА: Балачагыңны еш уйлыйм. Гел пистолет ясый идең, улым. Күрше малайларына да ясап бирәсең... Боевик кинолар төшерелгән никадәр кассетаң әле дә чормада саклана. Нигә шул чакта ук тыймадык икән сине? Ватанны саклауны эшен итеп сайламаган булып идең, бәлки. Эчмәдең, тартмадың... Хәзер үзем «их, бер эчсә иде, ичмасам», дип тә уйлап куям. Бераз җиңелрәк булып иде үзең, бушаныр идең... Хәтерлисезме, Чечняга командировкага барган чакта отрядыгыздагы ирләр турында сөйләдең. Алар инде берничә тапкыр барганнар, аларның күзләре икенче, алар сиңа караганда үтәли караган кебек, бөтен эчеңне күрәләр сыман, дип сөйләдең. Син дә хәзер шундый булдың, улым. Синиң дә күзләрең кешенә үтәли күрә...

ЖИЛ: Авылда Сабантуй дип борчыласың. Мондый чакта нинди бәйрәм инде ул, дисең. Их, әни! Син үзеңнең никадәр дәрәҗәсәңнең түгеллегенә аңламыйсың да бит! Берүк шулай була күрсен. Сабантуй да, Яңа ел да булып торсын! Без монда шуның өчен дә бит! Тормышта бо-

лай да борчылырлык сәбәпләр күп. Менә монда берни бәйрәм итә алмыйлар. Ә мин бу халәтнең туган ягыма кайтуын теләим...

Бүгөн төнлә кизү торам. Ташландык автобаза бу. Икенче кат. Рациядән радио куеп була. Харьков дулкынын тоттык. Украин телендә сөйлиләр. Төнлә кап-караңгы, «помеха»лар белән жыр жырлый, мин төнгә күрсәтү приборы белән шәһәрне күзәтәм. Офыкта, жирне күк белән тигезләргә теләп, бертуктаусыз артиллерия ата. Безнең тирәгә дә «кассетный»лар, «град»лар, миналар төшә. Радиодан бер кыз инглиз телендә жырлай... Син жәһәннәмдә ятасың, ә кечкенә генә радиодан чиста, бәхетле тормыш авазы яңгырый. Шуның эченә кереп китәсе, моннан качасы килә... Боларны сиңа сөйлисем килә... Гадәтләнгән сүзләренә язәр өчен бармак белән хәрәфләргә басам: **Исән-сау.**

АНА: Бүгөн сөйләшкәндә бертуктаусыз снаряд та-вышлары ишетелеп торды. Сөзничек чыдыйсыздыр, телефон аша да башыма төшкән кебек була. Аталар түгелме, улым, дисәм, трассада мин, дигән буласың. Имеш, машиналар, КамАЗлар шулай чабыша. Мин, юләр, сиңа ышанам. Дөрәсен әйтмәгәннең акылым белән аңласам да, күңелем, йөрәгем белән шуңа ышанасы, алданасы килә. **Бар да яхшы** дип, сиңең өчен әзерләп куйган сүзләремне сөйлим...

ЖИЛ: Күпер саклайбыз. Мин сиңең белән сөйләшәм. Артиллерия ага башлады. Янәшә генә. Син тагын борчыласың.

– Үләм, улым, тагын аталар түгелме?

– Юк, әни, борчылма, безнекеләр бу. Кирәкләрен бирәбез тегеләрнең...

Син сөнәсәң, кычкырып көлеп жибәрәсәң! Миңа да рәхәт... Мин шуны аңладым, әни: без барыбер җиңәбез. Донецкида укытучылар белән очраштык. Без сезне ничек озак көткәнне күз алдыгызга да китермисез, диделәр. Анда халык бик рәхмәтле безгә. ДНРда Бөек Ватан сугышчыларына куелган һәйкәлләр шулкадәр күп! Алар барысы да караулы, чиста, яхшы сакланган. Хәтта элеккеге әләннәр дә бик яхшы хәлдә эленеп тора. Мондагы халыкны сөендерәсе килә. Кофе, чай, конфет – нәрсәбез бар, шуны биреп калдырабыз... Безнең егетләр СВОны «священная военная операция», диләр. Хәзер үземә дә ошый башлады бу атама. Мин монда булдым, үлемне күрдем. Үлемнән дә курыкмыйча яңадан килдем... Хаклык өчен көрәшкәннең аңламасам, кабат-кабат килер идемме?! Бер сөйләрсәң әле, улым, дисәң... Юктыр, әни...

Шуны аңладым – бурычымны үти-үти, эшкә бирелеп, сезнең олыгайганны күрмичә калдым... Моңың өчен үземне гафу итә алмаячакмын. Ялга кайткан чакта да үз халәтемнән чыга алмыйча азапланам, аннары тагын китәсе бар дигән җаваплылык иркенәргә ирек бирмиме соң... Сезнең картайганны күрәсем килә... Махсус хәрби операция тәмам дип әйтсәләр, жиргә тезләнеп елап жибәрер идем. Бәлки, күкрәктәге кие сумала да шул чакта юылып чыгар иде...

Фото: гайлә архивыннан

Ирина ГОРБУНОВА,
улы махсус
хәрби операция
зонасында
госпитальдә
табиб-хирург

Минем кебек, улларын махсус хәрби операциягә озаткан әниләр өчен узып баручы ел җиңелләрдән булмады. Һәрвакыт улың турында уйлау, борчылу, дулкынлану... Шатлыклы мизгелләр дә бар – улым белән очрашу. Ул ике тапкыр ялга кайтып китте. Телефоннан сөйләшкәндә: «Әни, минем барысы да яхшы» дигән сүзләрен ишетү мизгеленең ничек рәхәт икәнен белсәгез иде. Аңлайм: тәүлек дэвामында эшләү бик күп көч, энергия, фидакарлык таләп итә. Әмма нәтиҗә дә бар – йөзләргә коткарылган гомерләр. Алар барысы да безнең егетләребез! Фронт госпитальләрендә эшләгән табибларыбызның оста куллары, битараф булмаган йөрәкләре кайчак мөҗиза тудыра. Улыбыз «Хәрби батырлык өчен» медале белән бүләкләнүе турында хәбәр иткәч, куандык, бик горурландык. Һәр әни кебек үк, минем өчен дә якыннарымның һәм балаларымның сау-сәламәт булуы мөһим. Шушы хәлләр башлангач, янәшәбездә битараф булмаган олы йөрәкле кешеләрнең күп булуын аңладым. Рәхмәтләрем чиксез аларга! Ул безнең көчле булуыбызга, җиңүбезгә өмет бирә. Яңа елда барыбызга да тыныч күң йөзләре теләм. Әниләргә улларын хәрби бәрелешләргә жибәрергә туры килмәсен иде. Һәр көнне исәбездә булган, догаларыбыздан ташламаган батыр сугышчыларыбызга ныклы сәламәтлек, бетмәс-төкәнмәс көч, рух ныклығы теләм, тизрәк гаиләләренә, хезмәт урыннарына әйләнеп кайтырга язсын!

(«Сөембикә», № 11, 2023 ел.)

БАККАН АНА...

Фәнис
НИЗАМОВ

Менә ябалак карларын бүләк итеп янә Яңа ел килеп җитте. Быел бу бәйрәм миңа икеләтә куанычлы: нәкъ шул көннәрдә әниемнең гомер бәйрәмен билгеләп үтәчәкбез. Аңа 80 яшь тула! Бу язмамның аңа бер бәйрәм бүләге булып барып җитүен телим. Минем әни моңа бик лаек!

Әнием Низамова Рушания Минабетдин кызы дөһшәтле сугышның иң кызган чорында – 1944 елның 1 гыйнварында тугызынчы бала булып дөньяга килә. Бу чорда яшәгән кешеләр аңлылардыр, бала тапкан ана ни белән туклангандыр да, сабыена нәрсә эләккәндер. Бу вакытта 50 яшьлек бабам һәм әниемнең иң олы абыйсы сугышта булганнар инде. Бәләкәй буйлы, ябык кыяфәтле әнием беренче сыйныфка укырга кергән, бик тырышып укып, 7 нче сыйныфны тәмамлаган. Инде укырга кая барырга? Авылда мәктәп жидееллык кына. Бердәнбер урта мәктәп – Иске Ибрай авылында. 7 нче сыйныфны бетергән алты укучы шул тарафка юлга чыга. Аркада – бер ипи, ун бәрәңге, берничә китап салынган капчык. Ялантәпиле алты бала тузанлы юлдан бара. Инде Аксубай да артта калды әнә. Киса авылы да үтелде. Әнә урман борыны. Шуны үтсәң, Иске Ибрайга да ерак калмый инде. Әле анда баргач та кемдә торырга, кемгә кунарга керергә? Шул уйлар белән алар Иске Ибрай авылына аяк басалар. Бер ай укыгач, авыру сәбәпле, әни укудан туктап кала. Дуслары Әбзүния белән Нурания дә туктарга мәжбүр булалар. Бушка үткән ул елын әни хәзер дә борчылып искә ала. Бәхеткә, икенче елга авылда кичке мәктәп ачыла. Әни шунда белем алып, Казан дәүләт университетына укырга керә. Кечкенәдән үк шигырь, хикәя язуга хирыс булганга, татар теле һәм әдәбияты бүлеген сайлый. Универси-

тетны тәмамлагач инде әни авылы-бызда, мәктәптә эшли башлый.

Шул көннәрдә туачак баласын көтә.

Өч ана өч өстәлдә бала таба.

Елаган сабий тавышын хәлсез әни үз баласы тавышыдыр дип уйлый. Әмма иртән аңа баланың үле тууын хәбәр итәләр. «Кан әйләнеше дәрәс булмаган», дигән диагноз куялар. Башкача бала табарга да киңәш итмиләр.

Шәмсекамәр дип исем алган, юылган, дога укылган бала икенче көндә гүргә керә. Әниң күз алдында нарасыеның нәни борыны, алсу йөзе генә чагылып кала. Гомер буге шул чагылыш аның күз алдынан китми. Минем кызым тугач та әни озак вакытлар баланы кулына ала алмый йөдәде. Аның күңелендә ниләр дөрләгәннән хәзер генә төшендем шул мин.

Шул хәлләрдән соң әни бар жылысын, назын укучыларына бирә. Һәркайсын үз баласыдай ярата.

Әмма үз балаң булуга ни житә соң?

Әниңе әрнәп елаткан тагын бер вакыйга була. Элек мәктәп формаларын талонга гына сатканнар икән. Сентябрь ае. Балалар, укытучылар кырда эштә. Менә районнан кайткан директор Рифнур Гомәр улы, укытучыларны жыеп, аналарга талон өләшә. Берне, икене, өчнә алуы аналар да була. Бәхетле аналар! Иң ахырында әни һәм директор гына торып калалар. Монда сүзләр артык... Талон тиеш булмаган укытучы әниң күзләрен аска төшерә. Ул көнне башкалар белән машинага да утырмый, юл буге елап жәяү кайта.

Шәмсекамәр апам үлеп ун ел үткәч, мин дөнъяга килгәнмен. Укырга йөри башлагач, балалар да, кайбер кешеләр дә колагыма минем балалар йортыннан булуымын әйтә тордылар. Ул вакытта башны аска иеп, тынып кала идем. Ә хәзер уйлым: ул кешеләр шул хәбәрне әйтеп мине шатландырырга уйладылармы, әллә шуннан тәм таптылармы? Нич аңламыйм. Хәзерге акылым булса: «И-и кешеләр, тапкан ана – ана түгел, баккан – ана, дигән әйтемне онытмагыз», – дияр идем.

Әниңнең мине яратуы чиксез иде. Ярату белән кырыслык та житәрлек булды. Ул мине яшәтән үк эшкә өйрәтте. Балта-пычкыч, кирпеч

Әниңнең мине яратуы чиксез иде. Әмма, ярату белән беррәттән, кырыслығы да житәрлек булды.

эшләре, печән чабу, бакчада эшләү, хәтта аш-су әзерләү дә минем кулдан килә торган шөгыльләр булды.

Әни миңа өч диплом алырга булышты. Беренчесе – имам-хатыйб һәм гарәп теле, икенчесе – инглиз теле, өченчесе татар теле һәм әдәбияты белгечлекләре иде. Мин дә әниң юлынан киттем: нәкъ аның кебек укытучы буласым килде.

40 ел буге укыткан әниң дәрәсләрен өлкәннәр дә, безнең сыйныф укучылары да сагынып искә ала. Чөнки алар гажәеп кызыклы дәрәсләр иде. Калын-калын романнарны малайларның укымаганлыгын әни сизенә иде. Шуңа күрә әсәрләр буенча иллюстрацияләр ясап тактага элә дә, шулар буенча тулы романны сөйләп чыга иде. Математика, физика кебек авыр дәрәсләрдән чыгып, әниң әдәбият дәрәсенә кереп утыру дөнъяның бер рәхәт мизгелләре иде. Без 45 минут буена төрле чорларга кереп, төрле әсәр геройлары белән яши башлыйм идек. Әниңнең бик оста сөйләү сәләте барыбызны да әсир итә иде. Укучыны рәнжетми торган иң яхшы сыйфаты – ул безгә «икеле» билгесе куймый иде, чөнки йомшак дигән укучы да әсәрнең идеясен әйтеп, әчтәлеген сөйли ала иде. Дәрәстә вакыт калса яки класстан тыш уку сәгәтләрендә әниң үзе язган повесть, хикәяләрен дә укый иде әле. Әсәрләрендә нәкъ безнең кебек балалар тормышы тасвирланган бит!

Халык мәгарифе отличнигы, Россиянең атказанган укытучысы дигән югары исемнәрен дә әниң тыныч кабул итте. Күп укытучылар аның турында газетага язарга уйласалар да, әниң рәхсәт итмәде. «Мин башкалар кебек гап-гади укытучы, аермам – балалар язучысы булуымда гына», – дия иде.

Әни 1992 елдан – Татарстан Язучылар берлеге әгъзасы. Балалар өчен язылган тугыз китабы дөнъя күрдә.

■ Әниң Рушания, хатыным Раила, балалар – Сәмбелә, Йосыф, Ясминә.

Ул Сажидә Сөләйманова исемендәге премиягә лаек булды.

Ә менә миңа үзе турында язарга рәхсәт итте әниң. Мөгаен, нәкъ менә минем өлгереп житүне көткәндер ул! Әниң олы яшәтә булса да, һаман да сафта. Ул үз өендә «Без – Н. Думави оныклары» дигән музей оештырды. Өлкә газетасы журналистлары музейны күрәп, бик яратып язып чыктылар. Сизне дә көтеп калабыз.

Гомер буге күңелемдә йөргән рәхмәтләремне житкерәсем килә әниңә. Кайбер аналар үз балаларын ташлап киткән бер чорда, дәүләттән бер тиен акча алмыйча, кеше өлешенә кермичә, ятимлекне сиздермичә тәрбияләп үстерде ул мине. Миңа инде 39 яшә.

Башка балалар кебек, мин дә әниңә исәнлек-саулык, бәхет кенә теләп калам. Озак яшә, әниң, сиңең киңәшләрең бик-бик кирәк әле миңа!

Яңа Дума авылы,
Аксубай районы.

Фото: гаилә архивынан

УТКА ОЧКАН КҮБӘЛӘК

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Янган ут гел үзенә тарта. Аның яктысы, жылысы, ниндидер сихри бер матурлыгы сине әсир итә. Кулларың белән, күңеләң белән – бөтен барлыгың белән аңа кагыласы килә. Ут икәннен онытып... Канатлар шулай көя. Тән ярасы – бер нәрсә, жаннар, йөрәкләр яралана... Әйе, ялгышканыңны аңлаганда инде соң була...
Рәссам Алсу ТИМЕРГАЛИНА тормышындагы табышлар, югалтулар турында сөйләшәбез. Нәрсә ялгыш булган, ә нәрсә юк – шул сорауларга җавап эзлибез. Кемдер бу юллар артында ЯЗМЫШтан көткән җавапларын ишетми калмас.
Ачыктан-ачык сөйләшәбез.

Хәзер, еллар үткәч, икеләнмичә әйтеп була инде – мин кичерергә тиеш хәл булган бу. Шуңа күрә дә, бернигә дә карамый, утка очкан күбәләк кебек аның каршысына – язмышыма таба очканмын.

Аның белән танышканда кулларым богаулы иде инде минем. Тормышым начар да түгел кебек иде... Тик, күрәсен, күңелгә нәрсәдер житмәгән. Яңа тәэсирләр микән... Күпләр булганына канәгать булып, шул тормышка риза булып яши. Башка берни дә эзләми. Ә мин менә моның белән килешмәгәнмен... Ә бәлки бер фажига кичерәсем булгандыр... Бик тирән яра аласым. Моңа рәссамлыгым да тәэсир иткәндер. Бәлки, бу кадәр тирән кичерешләр ижатым өчен кирәк булгандыр. Алга бару, үсү өчен... Мөгаен, шулайдыр. Ни генә булса да, миңа ул чакта мөхәббәт барысын да актый кебек тоелды. Моңа чын күңелдән ышандым.

Бу ярату миңа көтмәгәндә килде.

Кемнең кемгә беренче күзә төшкәндер, анысын әйтә алмыйм. Ә танышкан көнөбезне хәтерлим. 22 март иде ул. Минем «Идел» журналында эшләгән вакытым. Чираттагы санга фото төшерәбез. Бик әйбәт бер тегүче тапкан идек. Аның теккән киёмнәрен модельләргә кидертеп төшерәбез, ә фотосурәт янына ничек тегәргә икәннен адымлап күрсәтәбез. Шул модельне фотога төшерергә матур бер урын эзләп бардым мин «Казан» милли-мәдәният үзәгенә. Ә фотограф Ул иде... Шуннан соң без аралашып киттек. Башта, әлбәттә, дусларча гына. Ә аннан... аннан дөньямың асты өскә килде.

Без бергә булсын өчен мин башта коточкыч бер авыр чорны узарга тиеш идем. Бик житди адымнар ясарга... Аның хакына. Ул чакларны уйласам, әле дә шаккатып бер нәрсәне искә төшерәм. Миңа ул вакыт бик күпләр: «Син нигә аерылышасың? Барысы да элеккечә дә кала ала бит», – диделәр. Шулкадәр гажәпләнгән идем бу сүзләргә. Димәк, шулай яшәүчеләр дә аз түгел икән... Ә мин менә булдыра алмадым.

И-и ул көннәр!.. Иртән уянам да, күземне ачарга куркып ятам. Ачсам, анда да караңгылык кына булып төсле иде... Һәр иртәне: «Мин бит бөтен нәрсәне жимердем, үз кулларым белән...» – дип уйлыйм...

Ә аннан болар барысы да артта калды, әлбәттә. Без бергә яшәгән ул 12 ел эчендә бәхетле вакытларым аз булмады. Бергә эшләп, бергә ижәт иткән чаклар – без бер-беребезне үстердек. Рухи яктан баеттык! Чын ярату шулай буладыр: бер-береңне тормышның яңа баскычларына күтәрәсендер. Фотограф – шул ук рәссам бит инде ул. Ул да композиция, төс, ут кебек төшенчәләр белән эшли. Әйе, безне бәйләүче уртаклыклар бик күп иде. Шуларга соңрак уртак проектлар кушылды.

Без танышканда исемле фотограф түгел иде әле Дамир. Матбугатка килгәнче ул Татарстан дәүләт музееда эшләгән:

андагы хәзинәләргә үз күзә белән күргән. Аларны халыкка чыгару турында да хыялланып йөргән. Без кушылгач, ул уе тагын да ныгыды. «Татар милли киеме» дигән альбом эшләргә алынды: Татарстан дәүләт музее тупланмаларында сакланучы татар милли костюмларын төшерә башлады. Модельләргә кидертеп! Хәзер мондый басмалар шактый. Ә бу – татар костюмы тарихы турында беренче китап. Музей хезмәткәрләре белән бергә туғыз ай бие эшләде ул аны. Хезмәт хакы да алмыйча... Модель итеп мине дә чакырганы булды: әлегә затлы альбомда рәсемнәрем бар.

Без аның белән икәү Сөембикә-ханбикә эзләре белән бәйлә берничә экспедиция оештырдык. Машинага утырабыз да төялеп чыгып китәбез. Татар тарихы аңа да кызык иде. Касыйм шәһәрәндә булдык. Каланың татар урамындагы бизәк-ле йортларны, Шаһгали хан такыя-төрбәсен, такыя-төрбә эчендәге борынгы ташларны, XV гасырда төзелгән мәчет манарасыннан Касыйм шәһәре күренешләрен, Касыйм татарларын төшерде Дамир. Ә мин – модель! Борынгы татар костюмы Сөембикә узган эзләрдә бөтенләй башкача күренә иде... Бу тарихи урыннарның барысында булганнан соң Касыйм шәһәре житәкчелегенә кердек. Акжегетов дигән бер урынбасары кабул итте. Мин: «Тарихи һәйкәлләр бигрәк кызганыч хәлдә. Такыя өстендә каен үсеп утыра әнә», – дигәч, ул, үзем кисәрмен, дип калган иде. Хәзер ул төрбә өсте ыбык, тотып алынган, диләр.

1999 елда Әстерханга, Сарай-Батуга баруыбыз да бүтүнгәдәй истә. Өч көн яшәдек без Сарай-Батуда. Яр буенда палатка корып, балык тотып, уяк ягып ашарга пешереп... Үткәндә калган чорларның рухын тоярга тырышып. Искиткеч фотолар белән кайттык.

Камал театрының 90 еллык юбилее алдыннан артистларны төшерде ул: тулы бер галерея ясады. Фотошопсыз, рәтушсыз. Гажәеп матур портретлар килеп чыккан иде. Дамир, гомумән, театрда эшләргә яратты. Балетны яратып төшерде. Моңың өчен аерым сәләт кирәк шул... Аннан, ул күңеленә хуш килгән эшләргә генә эшләде – «ирекле рәс-сам» булгач, андый мөмкинлегә бар иде.

Безнекеләр ул вакыт галереяга куеп, эшләрен сата башладылар. Мин дә кызыга идем, билгеле. Тик икебез дә ирекле рәссам була алмый идек шул. Тормышны да алып барырга кирәк бит... Редакциядә эшләгәч, ижәтка вакытым күп калмый иде. Илһам килде дип кенә остаханәгә чыгып китә алмыйсың... Күрсәтерлек зур эшләрем әле булмаса да, Дамирның: «Син – талантлы рәссам», – дип әйткәне булды.

Фотога төшерү хәзер генә бик җиңел бит ул. Ә элек?! Техник яктан шактый катлаулы процесс иде. Аннан бигрәк – аппаратураның кыйммәтлеге! Дамирның бөтен тапкан ак-

Үткәндәге иң зур табышым да, иң зур югалтуым да – Ул...

часы диярлек аппаратурага, материаллар алуга китеп барды. Мин берсенә дә каршы төшмәдем: «ут» алырга кирәк, дип әйтә икән, шунда ук ризалашам. Кирәк икән – кирәк! Берсендә фотога төшерү эше белән бәйлә журнал сатып алып кайтты ул. 400 сумга! Анда да дәшкәнемне хәтерләмим.

Барысы да әйбәт иде. Кызым ул вакыт сәнгать мәктәбендә дә укый: мин өлгермәгәндә Дамир аны озата, каршы ала. Ял көннәрендә аның да улын чакырып, Идел буена китеп барабыз. Аннары Кама Тамагы районында өй алдык – шунда йөри башладык. Бакчабызда алмагачлар бик күп иде. Алмаларының тәмлелеге! Слива өлгергән вакытта авыл өстендә слива исә генә тора. Ерак түгел күл... Барган саен этюдлар ясарга да өлгерәм. Безнең каршыдан гына әниләр дә йорт сатып алдылар. Рәшит абыйга анда хикәяләр язучы ошап китте... Дамир белән икәү еш кына театрға йөрибез. Өйдә кунаклар кабул итәбез. Ул Арыслан йолдызлыгында, Маймыл елында туган – кеше күз алдында, үзәктә булырга ярата. Матур пар диләр иде безне... Минем иң бөхетле елларым бу. Әле эти белән әнинен икесенең исән чаклары да бит. Безнең тормыш гел шулай булчак дип уйлый идем. Тик бернәрсә дә мәңгелек түгел икән...

Безнең үзара мөнәсәбәтләрнең үзгәрүен, аның миңа карата суынуын, өйдәге киеренкелекне сизмәдем түгел, сиздем, әлбәттә. Әмма бу хакта сүз күзгә ала алмадым. Дамирның Мәскәүдә – Зур театрда күргәзмә оештырырга жыенып йөргән чагы бу. Ул вакыт театрны татар тамырлары булган Анатолий Иксанов житекли иде. Дамир Казанда Нуриев фестивален төшерде һәм шул фотолары белән Мәскәүгә күргәзмә әзерләргә китте. Мин яңа гына «Иске Казан» сериясен тәмамлап, картиналарымны бер банкка саткан идем. Ул вакыт өчен шактый кыйммәткә. Дамирның күргәзмәсен оештыру өчен бик әйбәт булды ул акча. Без Мәскәүгә күчәргә жыена идек: үзе китте, мине алырга өлгермәде. Аннары: «Бу синең шөһәр түгел», – диде...

Күргәзмә ачылып көн жите. Дамир исә миңа: «Килеп йөрмә», – диде... Ә аннары миңа бер ят хатын шалтыратты. «Ирегеңнең йөри торган кешесе бар», – диде.

Телефоннан гына сөйләшә торган сүз түгел, күзгә-күз карап аңлашу мөмкинлеген көттем. Нәкъ шул көннәрдә Мәскәүгә командировкага барырга туры килде. Кунакханә номерында булды безнең соңгы сөйләшү. Мин аңа: «Синең белән булыр өчен мин бит көлгә калып, шуннан калыктым», – дидем. Исе дә китмәде: «Калыккач, яхшы бит инде», – диде. «Соңгы сулышымны синең яңда, синең кулда алырга теләм», – дигән кеше әйтте моны. Бу теләгә чыңга ашмас инде аның, юктыр... Бер танышым хәзер дә: «Син аның өчен нинди адымнарга бардың, аның өстендә дә җаваплылык бар иде бит», – ди. Юк, ул алай санамады.

– Кемдер бармы? – дип турыдан-туры сорадым мин аннан.

Ул «юк» димәде. Шул ук вакытта бернәрсә аңлатмады да. Мин барысын да үзем аңларга тиеш идем. Юк, мин белгән, мин яраткан Дамир түгел иде инде ул... Икенче көнне ул безне – мине һәм хезмәттәшләремне үзе эшләгән Зур театрға чакырган иде. «Пиковая дама»ны карадык. Хәер, мин барысын да томан эчендә кебек кенә карадым. Зур театрың колонналары иң авыр хатирәләрем белән бәйлә: мин анда башка аяк басмадым.

Араларны өзеп диярлек калса да, әле аны Казанга кайтыр дип көттем. Ул Мәскәүгә киткән жәйнең күп көннәрен идәнгә сузылып ятып үткәрдәм. Ике күздән дә яшь ага... Иртән уянам да эшкә шалтыратам: «Мин бүген килә алмыйм», – дим. Йогада кешедәге энергияне тигезләү өчен шундый поза барын соңыннан гына белдем, ә ул чакта эчкә бер сизмәләр белән тойганмын, күрәсән. Үзәлдимә матур бер гаилә моделе төзеп куйган идем бит, ә ул килеп чыкмады, таралды – минем бу энергиямә башкалар килеп керде. Яраткан кешең синең сулар һавана әйләнә һәм... ул менә юк. Бу юктыкка өйрәнергә кирәк иде бит. Хатын-кыз гашыйк булдымы, ир-атны үзенеке дип санып. Безнең табигать шундый. Һәм бу безне харап итә дә... Ә ир-атларда бу сыйфат юк. Шуңа күрә алар иҗатта да күпкә ирешәләр: гаилә, хатын, балалар барын онытып тора алалар. Ә бездән булмый...

Күземнән бертуктамый яшь акты ул чакта. Кая барсам да, нишләсәм дә... Булды инде, барысы да булды. Кемнәргәдер ияреп, күрәзәчеләргә дә йөрдәм. Бер танышым Минникаевка алып барды, икенчесе бер әбигә житекләп алып китте. Ул әби шундук: «Аның башка кешесе бар, кире юл күрмим, кайтмый», – диде. Эттигә бу хәлләрне сиздермәскә тырыштым. Әни исә минем өчен борчылгандыр инде, әлбәттә, тик ул аны күрсәтмәде – хәлемә кереп, кызганып утырганын белмим. Кызым кечкенә иде әле.

Бер сүзгә генә тотынып торган көннәр булды. Шул сүз сине саклай, чөнки текә тау битеннән барганыңны аңлайсың – аз гына читкә бастыңмы, теге яки бу якка төшеп китү шулкадәр тиз. Ә анда – ике якта да укын... Җандагы әрнү, йөрәктәге ул яра төзәлсә өчен вакыт кирәк иде.

Аннан аңладым: гел идәндә сузылып ята алмыйм. Һәм миңа үземнән кала берәү дә ярдәм итмәячәк. Йөреп карадым бит – беркем булышмады... Ниндидер бер көч табып торып басарга, алга атлап китәргә кирәк иде. Мондый көч исә бары синең үзеңдә генә.

Аңдый чакта, каяндыр бер көч табып үзгәрергә кирәк ничектер. Төп сүз – «үзгәрү»! Үз-үзеңә бикләнергә кирәкми. Эти белән әнигә бөтен нәрсәне дә сөйләп булмый, шуңа күрә янәшәңдә күңелендә йөргән уйларыңны бүлешә алырлык якын бер кеше – дус кыз булу кирәк.

Бертуктамый үз-үзеңнән гаеп эзләргә дә ярамый. Хәер, мин эзләмәдем дә бугай. Барысын да аңлай идем. Мин әни һәм әби белән генә үстем. Эти белән исә без очраша гына идек. Өйдәге шартларда аны күргәнем булмады, әни белән мөнәсәбәтләрне күзәтергә туры килмәде. Ял көне этиң сине планетарийга алып барып кайткан арада гына ир кешенең нинди булганлыгын аңлап буламын?! Романтика күбрәк иде шул миңдә... Яшерен-батырын түгел, тигез гаиләдә үскән бала гаилә мөнәсәбәтләренә күбрәк жайлаша ала. Дамирның да гаиләсе тулы булмаган. Казанда туса да, ул Свердловск өл-

кәсәндә үскән. Ниндидер хәсрәт кичергәннән соң алар күчеп китәләр. Дамир мәктәпне шунда тәмамлый. Армия хезмәтен Казанда үткәннән соң, монда әбисе янында яшәргә кала. Әнисе бик иртә мәрхүм булды аның, әтисе үги иде. Ул әти-дән туган сөңсә белән якын булмадылар... Мин Дамирны да шуңа күрә күптән инде бернәрсәдә дә гаепләмим. Узарга тиеш сынау булган бу, мин аласы тормыш тәҗрибәсе.

Әлеге сынау миңа шуны күрсәтте: бер кеше синең өчен бөтен дөньяны алыштырырга тиеш түгел. Менә шулай яратырга, аңа гына бәйләнергә ярамый. Аерым кешеләрне түгел, дөньяны тулаем яратырга кирәк!

Ә ул чакта... Ул чакта Дамирның Казанда түгел, нәкъ менә башка шәһәрдә яшәве минем өчен бик әйбәт булды – күз алдыннан китте. Йөрәктән генә алып ташлыйсы калды... Кешенең күңеленнән сине ярату китсә, аны кире кайтарып булмый инде. Урамнарда күбрәк йөрергә, кеше арасында булырга тырыштым. Мине, әлбәттә, иҗат та күпмедер дәрәжәдә коткарды – тормышыма башка төрле сөенчеләр китерде.

2004 елда ТӨРКСОЙ Халыкара оешмасының чакыруы буенча Төркиягә иҗади командировкага бардым. Алар оештырган зур бер проектта катнаштым. Үзем өчен дөньяның матурлыгын ачтым мин шунда. Дөрәсрәге, яңадан ачтым... Иҗатым да алга китте. Илһам килде! Өч атна давамьнда Ай, аның өсте белән бәйле картиналар иҗат итәргә тиеш идек без. Бер эшем истә: хатын-кызлар түгәрәккә жылып утырганнар – барысы да ниндидер япма астында, ә берсе читтә – Йолдыз кебек балкый. Бу үзем идем, ахрысы: борчуларымнан арынып бүгенгемә кайтып барышым... Безгә әллә никадәр яңа җирләр күрсәттеләр, картиналарымны сатып алдылар. Мин аннан җиңеләеп кайттым.

Тормышымда булган бу тетрәнү мине бик нык үзгәртте. Сынауларның берсе дә кешене үзгәртми калмыйдыр инде ул... Дөньяда моннан да зур хәсрәтләр барын беләм. Югалтулар барын... Сынау килгәндә, гел алга атларга кирәген. Туктамаска, кечкенә генә адымнар белән булса да барырга да барырга! Тагын бер нәрсәне беләм: һәр авыр ситуация тиздән башкасы белән алышыначак. Җиңелрәге белән. Бу тормышта узмас бернәрсә дә юк...

Вақытында үткәннәргә ишекне яба белергә дә кирәк. Бар да бетте дип, тормышыңа киртә куярга ярамый – үзегә мөмкинлек бирергә кирәк. Бу көннәр узачак һәм син әле яңадан гашыйк та булачаксың. Минем белән шулай булды... Дөрәс, аны яраткан кебек башка берәүне ярата алмадым. Алай яратып булмыйдыр да... Мондый хисләр бөтен кешегә дә бирелми. Үз гомеремдә бу яратуны кичерүем – бәхет тәдер.

...Мәскәүнең Зур театрында сабуллашканнан соң безнең очрашканыбыз юк. Бердәнбер улы вафат булганын, ике оныгы калганын гына беләм. Улы бик тө үзенә охшаган иде. Дамирга да сынаулар шактый килгән...

Бу хәлләргә 20 ел булды инде. Алар онытылмаса, яшәп тө булмас иде. Еллар үткән саен, җиңелрәк... Әгәр сезнең белән күпкә алдан очрашсак, ул чакта кичергәннәрем турында бөтенләй башкача сөйләр идем. Нәрсәнең дөрәс, ә нәрсәнең дөрәс булмавын яши-яши генә аңлайсың шул.

Әйе, мин ул чакта мөхәббәт барысын да аклый дип уйладым. Акламый! Ялгышканмын... Әмма бу җирдә ялгышмыйча гына яшәсәк, без барыбыз да фәрештәләр булыр идек.

**Найла
ГЕЙЛӘЖЕВА,**
фехтование
буенча
Олимпия һәм
Дөнья чемпионы,
Казан шәһәренең
шәрәфле
гражданины

Узып баручы шушы елның иң истәлекле вакыйгасы – әлбәттә, «Сөембикә» журналының «Тышлыкта кызлар елмая» дип аталган күргәзмәнең тантаналы ачылышында катнашуым. Кайчандыр «Азат хатын» журналы тышлыгын бизәгән героиняларны эзләп табып, аларны яңадан фотого төшереп, бик матур күргәзмә оештырды журналистлар. Жәйнең бер матур көнөндә шул күргәзмәнең ачылышына чакырдылар. Бик теләп, ашыкынып бардым. Яшьлегез белән бүгенгезгә очрашуын күрү минем өчен иң дулкынландыргыч та, тәэсирле дә мизгелләр булды. Әлеге күргәзмәдә катнашучы ханымнарның күз карашлары гажәпләндерде мине. Алар үзгәргән – яшь чактагы фотолардан нинди күзләр елмайса, ул көнне дә мин шул ук күзләрне күрдем. Шатлык чагыла иде аларда. Кеше өчен аз гына хөрмәт, игътибарның да никадәр мөһим булуын әйтеп торырга кирәкми. Олыгайган саен, күңел нечкәрә бара һәм мондый ихтирам күрсәтү чараларының кыйммәте тагын да артта кебек. Яшьләрнең өлкәннәр белән бер дулкында булуын күрү дә бик рәхәт иде миңа. Ул көнне без ихластан аралаштык, хатирәләрне барладык. Гомумән, 2023 ел очрашуларга бай булды минем өчен. Татарстан Республикасы Ветераннар советы белән кайларда гына булмадык: Чаллы, Мамадыш, Зәй, Яшел Үзән... Мамадыш районында узган очрашуда шәһәр башкарма комитеты җитәкчесе үзе дә катнашты. Аның мондый эшләргә бик җитди каравы таң калдырды мине. Ә бит кешене чын-чынлап бәхетле итү өчен күп тө кирәкми – бер жылы сүз, аз гына игътибар һәм хөрмәт күрсәтү дә җитә. Болар өчен зур акчалар да кирәкми. Әх, барлык җитәкчеләргә дә менә шуны аңлатасы иде.

(«Сөембикә», № 10, 2023 ел.)

Өйне ничек бизәргә

Бу жанвар ялтыравык һәм жете төсләр ярата. Яңа елга өегезне ялтыравык мишуралар, төрлө төстөгә гирлянда, шәмнәр һәм, әлбәттә инде, кытай фонарьлары белән бизәгез. Бизәкләрне төслө кагазь, төрлө төсләрдәгә фольгадан үзегез дә ясый аласыз. Ел хужасының күңеленә алтын, сары, кызыл төсләр аеруча да хуш киләчәк. Берүк Аждаһаның үзе турында да онытып җибәрмәгез.

Тирә-юньне агачлар белән әйләндереп алыгыз. Бу чүлмәктә үскән чыршы, нарат, башка берәр декоратив агач булырга мөмкин. Сулы вазага утыртылган чыршы ботаклары да ярый. Агач булмаса, стенага урман төшерелгән картина элгез. Агач ул – сәламәтлек һәм яшәү көче символы. Өйдә бер генә булса да агач сурәте яки агач образы булырга тиеш. 2024 елның агач Аждаһасы бу тырышлыкны югары бәяләр.

Яңа елны ничек каршы алырга

Аждаһа үзе дә шаян булганга, бу көнне өйдә шат авазлар яңгырап торганны, шукланганны ярата. Яңа елга аяк атлаганда күңелегездән яңа планнар төзегез, яңа идеяләр белән хыялланыгыз. Күреgez дә торыгыз, ел хужасы аларны тормышка ашырганда ярдәм кулын сузмый калмас. Аждаһа өчен гаиләнең кыйммәте бик зур. Ул гаиләләрнең татулыгын, һәр гаиләнең үз матур йолалары булуын, якыннарның бердәмлеген югары бәяли. Шуңа да Яңа елны зур гаиләgez һәм якын дусларыгыз белән каршы алырга тырышыгыз.

Көнчыгыш календаре буенча,

**2024 елның хужасы –
яшел төстөгә агач Аждаһа.**

**Бу тылсымлы жанвар –
үзгәрешләр һәм яңа дәвәр хәбәрчесе.
Амбицияле, максатчан, кызу холькы
Аждаһа яңалыклардан курыкмаган,
үз тормышын үзгәртәргә омтылган
кешеләргә хәерхәли.**

**Юмарт та ул – тырышлык куйган
һәркемне уңыш белән
бүләкләми калмый.**

**Аждаһаның авызыннан
ут чәчкән беләбез.**

Тик 2024 елның хужасы – яшел төстә.

**Ә яшел төс ул – тынычлык,
яңарыш, үсеш, тереклек төсе.**

**Аның агач булуы да безнең файдага,
димәк, киләсе ел жылы
һәм йомшак булачак.**

**Аждаһа елына туры килгән
еллар кешелек
тарихында иң уңышлылары.**

Нинди киём сайларга

Яңа елны ничек каршыласаң, шулай озатырсың, диләр бит. Бу әйтем киём-салымга да кагылмый калмый. 2024 елга аяк атлаганда артык җитди киёмнәрне ераграк куеп торыгыз. Ел хужасы яңа шыткан яшел үлән, зәбәржәт, малахит төсләрен, яшькелт төсләргә хуп күрә. Шулай ук, әйткәнәбезчә, алтын һәм кызыл төснә дә ярата. Бәйрәм киёмнәрен шундый гаммада сайласагыз, оттырмассыз. Тик берүк ак һәм кара төсләрдән кача күреgez. Көрән төс тә бу бәйрәмдә урынлы булмас. Табигый тукумалардан тегелгән күлмәкләр сайлагыз, аристократ Аждаһа синтетика яклы түгел.

Төп игътибар – детальларга

Кемнең нинди йолдызлыкта тууына карап, аксессуарларны да дөрес итеп сайлау мөһим. Ут стихиясе вәкилләренең киёмдә бер генә булса да кызыл «тап» булырга тиеш. Алка, муенса, брошь, мәсәлән... Һава стихиясенә кергән йолдызлык астында туучылар гайлә ядкарьләреннән булган берәр бизәнү әйбере таксалар яхшы. Мәсәлән, әбиегезнең төсө итеп сакланган алтын алканы яки көмеш беләзекне... Ә менә жир стихиясенә керүчеләргә яшел һәм алтын төслә аксессуарлар тагарга киңәш ителә. Су стихиясенә караучыларның киёмнәрендә ялтыравык бизәкләр күбрәк булсын: сәйләннәр, пайеткалар, стразлар...

Байрам табынына ниләр куярга

Аждаһа ул – гурман. Табында иттән әзерләнгән ризыклар өстенлек итсен. Кыздырган тавык, күркә итләре, яшелчә белән пешерелгән ит – рецептлар төрлө һәм бик күп, үзегез яратканын сайлап кына аласы. Табын түрөндә итлә кабымлыклар торсын. Кызыл төстәге яшелчәләрдән ясалган салат, әчә кызыл борыч, көнчыгыш тәмләткечләре – болар Аждаһаның яраткан төгамнәре. Табын мул һәм андагы ризыклар төрледән-төрлө булсын.

РӘХИМ ИТ, ЯШЕЛ АЖДАҖА!

ЯҢА ЕЛГА ЮРАУЛАР

- Өгезгә уңыш һәм бәрәкәт килсен дисәгез, ишек төбөндәге палас астына тәңкә куегыз.
- Яңа ел каршылаганда сул кулыгыз кычытып китсә, йодрыгыгызны нык итеп йомарлагыз да кесәгезгә тыгыгыз, һәм кисәк кенә йодрыгыгызны ачыгыз. Шулай эшләсәгез, кесәгезгә акча коелачак икән.
- Яңа елны каршы алганда киёмегезнең яшерен жиренә акча тегеп куегыз. Акча акчаны чакыра, диләр бит...
- Яшел төстәге шөмнәр яндыру да байлыкка, имеш.
- Ә менә Яңа елга әзерләнгәндә ялгыш бармак киселүне гайлә коруга юрыйлар.
- Өстәл астына ипи валчыгы коела икән, туй буласын көт тә тор!

БҮЛӘК БИРӘМ...

Һәр бәйрәмнең, бигрәк тә Яңа елның төп атрибутларыннан берсе – бүләк. Бүләк би­рү ул – игътибар билгесе дә, хөрмәтләү дә, сөен­дерү дә. Бүләк алырга ярат­ма­ган кеше бар микән? Ул бит нәрсәгә булса да ия булу ғына түгел, күпме эмоция, шатлык, бәхет... Ә бүләкне тапшыра яки кабул итә беләбезме соң? Ул – үзе бер фән! Аның өчен махсус этикет кагыйдәләре дә бар. «Бүләкне бик җитди һәм игътибар белән сайларга ғына түгел, матур итеп тапшыра белергә дә кирәк», – ди этикет буенча белгеч Айсылу ГАРИПОВА.

?

Бүләкне ничек бирергә?

Бервакытта да сүзсез генә йә «Бу сиңа», дип тапшырырга ярамый! Бүләкләүнең төп шарты – иң элек матур котлау сүзләре әйтәсең. Аннары бүләкне ике кул белән тотып, берәз ғына башны иеп тапшырасың.

?

Аны төрергәме?

Беренче тәэсирләр, әлбәттә, зәвык белән төрелгән сюрприздан башлана. Гади генә бүләкне дә оригиналь итеп төрсәң, иң кыйммәтле бүләктән дә затлырак күренәчәк.

?

Бүләкне ничек дәрәс кабул итәргә?

Аның билгеле кагыйдәләре бар:

- рәхмәт әйтеп, ике куллап алыгыз;
- бүләкне алганда «кирәк түгел иде инде», «мәшәкәтләнмәскә идегез», «ник ачкагызыны әрәм иттегез инде», «бу минем бар иде инде» дигән сүзләр әйтү – әдәпсезлек;
- төргәкне шундук чишеп карап, кабат рәхмәт әйтәгез;
- аны башка кунаклар каршында ачмагыз;
- бүләк алганда артык эмоцияләр күрсәтмәгез. Үзегезне әдәпле итеп, тыныч тотыгыз;
- бүләкләр кую өчен урынны алдан ук әзерләгез;
- кунаклар бертөрле бүләк биргән очракта, моны сиздермәгез;
- күчтәнәчләргә шундук табынга куегыз.

?

Ничек дәрәс рәхмәт әйтергә?

Бүләк ошаса да, ошамаса да, рәхмәтегезне, елмаеп, ихлас итеп җиткерегез. Чираттагы савыт-сабаны бирсәләр дә: «Мондый матур тәлинкәләрем юк иде, зур рәхмәт», – дип әйтәгез. Бүләкне соңрак ачып карасагыз, шалтыратып йә мессенджерлар аша хәбәр җибәрәп – рәхмәтегезне белдерәгез.

?

Этикет буенча нинди бүләкләр бирергә ярамый?

- Милли үзенчәлекләргә һәм җирле традицияләргә истән чыгармагыз. Пычак, чәнечке ише очлы предметлар бирергә ярамый.
- Парфюмерия, косметика, савыт-саба, көнкүреш техникасы, колготки, эчке киём кебек бүләкләр би­рү дә килешеп бетмәс.
- Сәгать, көзгә, кайчы кебек начар ырым белән бәйлә әйберләр дә бүләк өчен кулай булмас.

?

Бүләктән баш тартырга ярыймы?

Әйе, ярый. Әгәр дә бу бүләк сезне нәрсәгәдер мәҗбүр итсә йә кимсетсә. Бик кыйммәтле бүләк тә аннан баш тартуға сәбәп була ала.

БҮЛӘК БИРҮНҮНҮН АЛТЫН КАГЫЙДӘЛӘРЭ

- Бүләкне кешенең яшен, социаль хәлен, кызыксынуларын искә алып сайлайлар.
- Бүләк күңелле сүрприз булырга тиеш. Нич тә физик кимчелекләргә ишарә булмасын.
- Үзегезгә ошамас әйберне бервакытта да бүләк итмәгез.
- Куандыру теләге бүләккә караганда кыйммәтрәк.
- Бүләк сатып алуны соңгы көнгә калдырырга ярамый.
- Бүләкне ничек тапшырасыгызыны, нинди сүзләр әйтәсезгә алдан ук уйлап куегыз.
- Бүләкне почта аша җибәрәсез икән, ул иясенә соңга калмыйча барып җитәрлек булсын.
- Үпкәләткән кешегә белән дуслашыр өчен бүләк бирергә уйласагыз, үзегезне тыйнак, әдәпле тотыгыз.
- Кунакка барганда хуҗабикәгә – чәчәк, чакырган өчен рәхмәт йөзеннән күчтәнәч алырга онытмагыз.
- Бүләкләр аноним булырга тиеш түгел. Янына откыртка да язып куегыз.
- Бүләкне бәйсен күрсәтеп бирергә ярамый. Гарантиясе бар икән, бәйрәмнән соң аерым конвертка салып тапшырыгыз.
- Бәйрәм хуҗалары парлы кешеләр икән, бүләкне хатын-кызга бирегез.

ИНТИМ ГИГИЕНА

Женски органнарда авырулар гап-гади гигиена бозылудан яки булмаудан барлыкка килә. Гигиенага безне кечкенәдән үк әниләрбез өйрәтми калмый. Чисталык – безнең татар халкы өчен иң мөһим әйберләрнең берсе. Шулай да сораулар калган урын бар. Көнгә ничә тапкыр юынырга ярый? Сабын кулланыргамы? Юынганнан соң шундук киенеп куяргамы? Шушы сорауларга җавап эзлик әле.

● Агып торган жылы су белән юыныгыз, һич кенә дә ваннада яки тазда түгел. Су агымы өстән аска таба булырга тиеш. Гади сабын яки душ өчен гелне интим гигиенада кулланырга ярамый, чөнки алар тән тиресенең pH (5,5) табигый нормасын саклау өчен исәпләнгән. Аналык җиңсәсендә бу күрсәткеч 3,8 дән 4,4 ка кадәр. Димәк, интим зона өчен махсус гелләр белән юыналар. Гади сабын куллану табигый микрофлораны бозарга мөмкин. Бу исә зарарлы бактерияләр артуга китерә.

● Интим душ вакытында бары тик кул белән генә юыныгыз. Женес әгъзаларына һич кенә дә мунчала йә губка тидерергә ярамый. Беренчедән, лайлалы тышчаны зарарларга мөмкин; икенчедән, мунчала, губкалар, билгеле булганча, бактерия оясы. Женес әгъзаларын тыштан гына яхшылап юыгыз, һич тә аналык муентыгына кермәгез. Үз-үзләрен дәваларга яраткан хатын-кызлар спринцевание белән дә мавыга. Ул процедураны табип билгеләве буенча гына ясарга кирәк. Онытмагыз: аналык муентыгындагы микрофлора бик нәзберек, һәм ул үз-үзен чистартырга сәләтле.

● Юыну процессы бер минуттан артмасын. Юкса нормаль микрофлора зарарлана. Тәүлегенә кимендә ике тапкыр юынырга киңеш ителә. Юынганнан соң 15–20 минут киенми торыгыз. Төннең интим урыны да һава суларга тиеш. Соңыннан үтүкләнгән чиста эчке киём киегез. Ул бары тик табигый тукумалардан тегелгән булсын. Синтетик материаллар һава циркуляциясен туктата, шул рәвешле интим зоналарда дымлылык арта. Бу исә бактерияләр үрчәр өчен уңай мохит тудыра. Матур чөлтәрләр эчке киёмне вакытлыча гына киегез. Һич тә төнгә кимәгез. Гомумән, йоклаганда эчке киёмнәр кимәсәгез дә була.

● Юыну мөмкинлеге булмаганда интим гигиена өчен махсус салфеткалар кулланырга була. Әмма шуны онытмагыз: алар берничек тә чиста суны алыштыра алмый. Бервакытта да спиртлы салфеткалар белән сөртәнмәгез.

● Интим гигиена өчен аерым сөлге тотыгыз. Ул йомшак, чиста һәм бары тик сезнеке генә булсын. Аны ике-өч көнгә бер алыштырырга онытмагыз.

● Хәзер көн саен кулланыла торган гигиена чаралары популяр. Әмма бу зыянлы. Алар, парник эффекты тудырып, бактерияләр үрчүгә китерә. Шуңа күрә кулланган очракта да өч-дүрт сәгать саен алыштырып торыгыз.

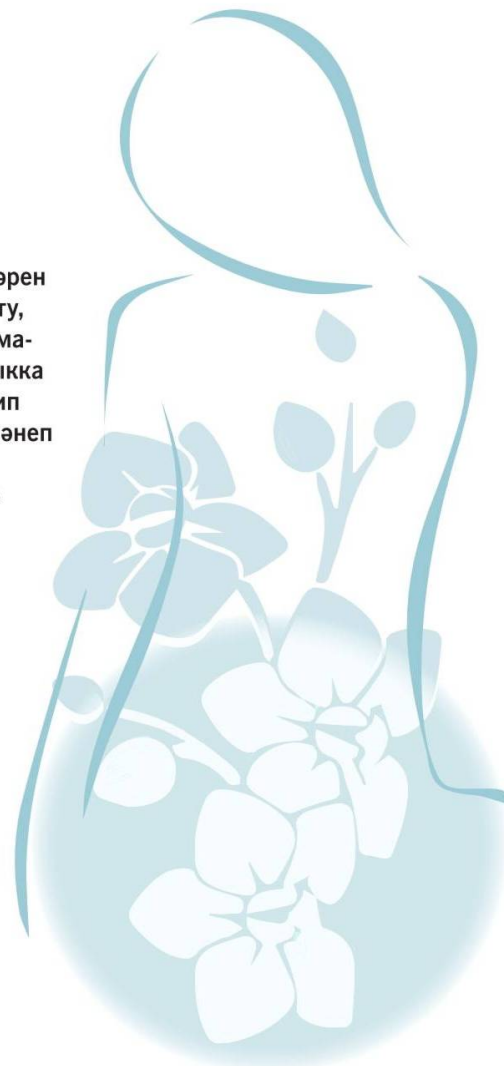
● Аналык җиңсәсенең үз табигый исе бар. Ул диета, күрем күрү циклы көннәренә карап йә авыру булган очракта үзгәрүчән. Специфик начар ис килә башлауга табипка мөрәҗғәгать итегез. Бу – инфекция керү йә бактерияләр арту турында сөйли.

● Күрем вакытында интим гигиена башкачарак. Монда инде ешрак юыну да комачау итмәс. Гигиена чараларын да ике-өч сәгать саен алыштырып тору яхшы булыр. Шунысын да истә тотыгыз: чөлтәрләр тышчалы гигиена чарасы парник эффекты бирә. Андыйларны кулланмавыгыз хәерле.

● Интим мөнәсәбәтләргә кадәр дә, аннан соң да юынып алыгыз. Бу сезнең өчен генә түгел, ир кеше сәламәтлегенә өчен дә мөһим.

МӨҢИМ

Интим гигиена таләпләрен үтәп тә, кычыту, авырту, корылык, табигый булмаган бүлендекләр барлыкка килә икән, үтәр әле дип йөрмәгез, үзбелдекләненеп дәвалау белән дә шөгыльләнмәгез, табипка мөрәҗғәгать итегез.

Яңа елга – тутырған тәкә

Борынғы бәйрәм сыйларыбызның берсе булган бу ризык белән күпләр таныш түгел, дисәк, мөгаен, ялгышмабыз. Журналыбыз битләрендә ел дәвамында энә шундый онытыла төшкән милли рецептларны барлап, укучыларыбызны таныштырып бардык. Иң-иң затлысын бәйрәм табынына дип саклап торган идея. Ниһаять, ул көн килде. «Аш-су» сәхифәбезнең бәйрәм кунагы Рөстәм ГАЛӘВЕТДИНОВ Яңа елга тутырған тәкә әзерләргә тәкъдим итә.

Казанда туса да, жәйләрен әбисендә – Арча районы Сежә авылында уздырган егеткә милли ризыкларыбыз кечкенәдән таныш. Гомерен татар журналистикасына багышлаган, заманында Муса Жәлилнең хезмәттәше булган Мансура әбисе аның күңелендә малай чактан ук татар теленә, мәдәниятенә, йолаларга, милли аш-суларыбызга мәхәббәт уятып калдырган. Үзе үскән шул йортның утын бүген дә сүндерми саклый Рөстәм – жәйләрен гаиләсе белән кайтып, бакча утырта, тавык-чебешләр үстерә.

«Авыл мохите жанымга якын, – ди ул. – Үз гомеремдә бик күп илләрдә сәяхәттә булдым. Сәяхәт итү – иң яраткан хоббием, ләкин чын-чынлап бары авылда гына ял итәм. Яшүсмер чагымнан ук миңа төрле рецептларны сынап карау ошый иде. Һәр барган илемдә милли аш-суларын өйрәнергә тырышам. Көнчыгыш кухнясын бик ошатам. Шулай да соңгы елларда үзбөзгә милли ризыкларыбыз белән күбрәк кызыксынам. Бездә дә бик кызыклы рецептлар бар».

Яраткан шөгыльләре бу гына түгел әле кунагыбызның. Шигырьләр дә яза ул. Аларны китап итеп бастырып чыгарырга хыяллана. «Үзем өчен, күңлем өчен язам», – ди Рөстәм тыйнак кына, бар серен дә чирәк килми. Ә менә тутырған тәкә әзерләү серләрен бик теләп укучыларыбызга да ачарга риза булды ул. «Сәембикә» кадәр «Сәембикә»дә чыгу кеше тормышында бер генә була. Бу – минем өчен бик кызык тәҗрибә», – диде дә жиннәрен сызганып эшкә дә тотынды. Димәк, быел тутырған каз урынына, тутырған тәкә әзерлибез?!

Кирәк

Бәрәннең арткы боты / 2-3 йомырка / 100 мл сөт / 2 суган / 1 кишер / 1 баш сарымсак / ярты кузак кызыл әче борыч / 1 аш кашыгы паприка / ярты чәй кашыгы кориандр орлыгы / ярты чәй кашыгы борчаклы кара борыч / 1 аш кашыгы үсемлек мае / берничә ботак розмарин / 1 аш кашыгын тутырмыйча тоз.

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз.
Фото һәм видео: Анна Арахамия

Эш барышы

■ Маринад әзерлибез. Килегә паприка, кориандр орлыгы, кара борыч салып, яхшылап төябез. Аннары әче кызыл борыч, тоз, үсемлек мае өстәп, барысын бергә изәбез. Сарымсакны пресстан чыгарып кушабыз. Килегез булмаса, борыч белән кориандрның төөлгәнән дә куллана аласыз.

■ Бәрән итен артык маеннан арындырабыз. Итнең калыңрак жирен пычак белән сөяккә таба кыйгачлап кисеп кереп, тирән кесәләр ясайбыз. Кесәләрнең төбеннән сыеклык акмаслык булсын. Кесә эченә маринадның бер өлешен сылайбыз.

■ Иттән юнып алган майны вак кына турап, табада эретәбез. Сызыгын жыеп алабыз, ә маенда ваклап туралган бер баш суганны кыздырабыз. Йомыркаларны сытып, сөт, тәменчә тоз, кыздырылган суганны кушабыз һәм яхшылап туглыйбыз.

■ Сөт белән тугланган йомырканы аш кашыгы ярдәмендә кесәләргә берәм-берәм бүлөп салабыз. Кесә авызын энә-жеп белән тегеп куябыз. Һәр кесәне шул рәвешле тутырып бетергәннән соң, ит өстенә калган маринадны ягабыз.

■ Маринад яхшырак сеңсен өчен, фольгага яки пергамент кәгазенә төрөп, итне ике сәгатькә салкынча урында тотсаң яхшы. Ит сыярлык зур форма яки таба төбенә фольга жәеп, кишер белән суган түшибез. Яшелчәләр өстенә әзер ботны куябыз, янына ике тармак розмарин салып калдырабыз – ул бәрән итенә үзенчәлекле тәм бирәчәк.

■ Итне фольга белән каплап, 180 градуслы мичкә ике сәгатькә куябыз. Таба төбенә ярты стакан су салабыз. Пешеп житәрәк, фольганы алып, итнең өстен кызартабыз. Бүленеп чыккан маен сибеп жибәрсәң, ул бигрәк тә матур булып кызара. Борынгы рецепт буенча, итне башта шулпада пешергәннәр, аннары гына мичтә кызартып алганнар.

■ Тутырган төкәне мичтән алып, бер аз гына суынганын көтәбез. Табынга аны телемләп турап чыгарабыз. Кадерле дуслар, сезне Яңа ел белән котлыйбыз! 2024 ел барыбыз өчен дә уңышлы ел булсын!

16/12

«КАЗАН ЭКСПО»

И. ШАКИРОВ ИС. КОНЦЕРТ ЗАЛЫ

17.00

24 ТАТАР ЖЫРЫ

ТАТАРЖЫРЫ.РФ

260-72-72

РЕКЛАМА

6+

ВСЕ БИЛЕТЫ KASSIR.RU

Яндекс Афиша

Bilet@on

ПРОДАЖА БИЛЕТОВ online
www.bileton.ru

Kukmara

Кучкар. Яңа идеяларне тормышка ашырырга вакыт. Өлбәттә, моның өчен зур тырышлык һәм көч кирәк булыр, ләкин алар сездә житәрлек. Финанс мөмкинлекләрегез дә артачак, моны май аенда аеруча яхшы тоярысыз. Үзегез өчен яңа шөгыль табу ихтималы зур.

Үзгәбозау. Иңне иңгә куеп, янәшәдән Уңыш атлай. Үзегезгә ниндидер зур көчләрнең булышканын сезәрсез. Иң мөһиме: иренмәгез, курыкмагыз, яңа мөмкинлекләргә кулыгыздан ычкындырмагыз. Бар дөньясы сезгә каршы булса да, эшләрегез гөрләп бара.

Игезәкләр. Елның беренче яртысы уйланулар, анализ, килчәккә планнар кору өчен яхшы вакыт. Ашыкмагыз, бөтен эшкә берьюлы барып ябышмагыз. Ешрак ялгыз гына булырга тырышыгыз, аралашуларны берәз чикләгез. Яңа проектларга алынмый торыгыз.

Кысла. Иң актив чорыгыз – елның беренче яртысы. Коллектив белән башкара торган күмәк һәм ижади эшләр уңыш китерер. Матди ярдәмгә караганда рухи ярдәмнең мөһимрәк икәннән аңларсыз. Ияләнгән даирәгездән чыгып, яңа элементлар булдырырга туры килчәк.

Арыслан. Ел күңелле вакыйгаларга бай булачак. Киеренке моментлар да булмый калмас, билгеле, тормыш алардан башка гына бармый. Карьера үсеше, җәмгыять алдындагы абруегызны арттыру өчен язмыш яңа мөмкинлекләр әзерли. Яңалыктан курыкмагыз – сез бит Арыслан!

Сәмбелә. Алда гажәеп уңышлы ел көтелә. Үзгәрешләр тормышыгызның бар өлкәсенә үтәп керчәк. Иң кыю, иң хыяллы максатларыгызга да җиңел генә ирешерсез. Яңа һөнәргә өйрәнү, белемне арттыру өчен менә дигән вакыт. Үзегез өчен яңа ачышлар ясарсыз.

Бизмән. Җаныгыз яңалык һәм үзгәрешләр тели. Бер урында таптану сезгә хас түгел. Бу җәһәттән 2024 ел сезне гажәлләндерчәк – язмыш бүләкләрен кабул итәргә әзерләнегез! Тоткан юлыгызны кискәк кенә үзгәртәргә туры килүе ихтимал. Иң күңеллесе шул: бу – сез моңарчы хыялланган юнәлеш.

Чаян. Елның иң мөһим темасы – аралашулар, яңа элементлар, яңа дуслар булдыру. Еш аралашырга туры килер. Сәяхәтләр көтелә. Җаваплылык та артыр – моның өчен житәрлек көч һәм сабырлык туплагыз. Команда белән башкарган эшләрегез уңыш китереп сөендерер.

Укчы. Җиңне сызганып, баш күтәрми эшләргә дә эшләргә. Аеруча елның беренче яртысында. Моның әжере – коллегаларыгыз алдында абруегыз артыр. Яңа төр җаваплылык йөкләрләр. Бу – артык эш булса да, аның каравы, шөп тәҗрибә тупларсыз. Ул тәҗрибә килчәктә файда китерер.

Кәҗәмөгез. Бу ел – җиңүләр елы. Лотерея уенында яки конкурсларда катнашып оту ихтималы зур. Гомумән, тормышның күп өлкәсендә уңыш елмаер. Чын күңелдән башкарган эшнең нәтиҗәсенә сөенерсез. Яшерен талантыгызны ачар өчен яхшы форсат чыгар.

Сукояр. Күңелле вакыйгаларга һәм сюрпризларга әзерләнегез. Тормышыгызга гаиләгез белән бәйле яңалык килеп керер. Ниндидер зур колачлы чара көтелә. Матди хәлегез берәз тотрыксыз. Яңа идеяларне, ниндидер планнарны тормышка ашыру өчен язмыш үзе сезгә ярдәм кулы суза.

Балыклар. Тереклек даими хәрәкәттә. 2024 ел сездән дә активлык таләп итә. Хәер, бер урында гына күңелсезләнеп утырырга туры килмәс, эшлекле сәфәрләр, ерак сәяхәтләр шактый күп булыр, елның иң актуаль темасы ул юл. Иң кызыгы шунда – нәкъ менә хәрәкәт уңыш китерчәк.

Хыялларыгызны чынбарлык итәргә булышабыз!

2024 елның беренче яртыеллыгына «Сөембикә» журналына язылып, квитанция күчермәсен редакциягә юллаган абунәчеләребез арасында бәйге оештырабыз.

ЖИҢҮЧЕЛӘРНЕ БҮЛӘКЛӘР КӨТӘ:

«Cozy home»*

кибетләр челтәреннән

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

*«Коузи Хоум»

«DNS»**

компаниясеннән

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

**«ДНС»

Квитанцияләр 2024 елның
19 гыйнварына кадәр
кабул ителә.

Бүләк уйнату
24 гыйнварда узачак.

Бүләк оту өчен, журналга язылу турындагы квитанция күчермәсен редакциягә юлларга кирәк. Квитанция күчермәләрен жиберүнең берничә юлы бар:
почта аша: 420066,
Казан, Декабристлар ур., 2 нче йорт
редакциянең электрон почтасына:
ssuum@yandex.ru
ватсап номерына: 8 (937) 288-18-01
«Сөембикә» журналы

«Унидом»

гипермаркетыннан

**3 мең сумлык
сертификат**
(3 данә)

Әлеге чараны оештыручы, кагыйдәләре, бүләкләр саны, уйнату вакыты һәм урыны буенча мәгълүматны www.syuumbike.ru сай- тында укыгыз. Акция 2023 елның 1 сентябреннән 2024 елның 19 гыйнварына кадәр уздырыла. Квитанцияләр 2024 елның 19 гыйнварына кадәр кабул ителә. АО «ТАТМЕДИА» реклама 16+. Бүләкләр рәсәмдәге белән тәңгәл килмәскә мөмкин.
Фото: ru.freepik.com

СӨЕМБИКЭ 2024

ИЮЛЬ

Д	1	8	15	22	29
С	2	9	16	23	30
Ч	3	10	17	24	31
П	4	11	18	25	
Ж	5	12	19	26	
Ш	6	13	20	27	
Я	7	14	21	28	

АВГУСТ

Д	5	12	19	26	
С	6	13	20	27	
Ч	7	14	21	28	
П	1	8	15	22	29
Ж	2	9	16	23	30
Ш	3	10	17	24	31
Я	4	11	18	25	

СЕНТЯБРЬ

Д	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	
Ч	4	11	18	25	
П	5	12	19	26	
Ж	6	13	20	27	
Ш	7	14	21	28	
Я	1	8	15	22	29

ОКТАБРЬ

Д	7	14	21	28	
С	1	8	15	22	29
Ч	2	9	16	23	30
П	3	10	17	24	31
Ж	4	11	18	25	
Ш	5	12	19	26	
Я	6	13	20	27	

НОЯБРЬ

Д	4	11	18	25	
С	5	12	19	26	
Ч	6	13	20	27	
П	7	14	21	28	
Ж	1	8	15	22	29
Ш	2	9	16	23	30
Я	3	10	17	24	

ДЕКАБРЬ

Д	2	9	16	23	30
С	3	10	17	24	31
Ч	4	11	18	25	
П	5	12	19	26	
Ж	6	13	20	27	
Ш	7	14	21	28	
Я	1	8	15	22	29

ТАБИГЫЙ
ТӘМЛЕ
ФАЙДАЛЫ
РИЗЫКЛАР –
ҺӘР ЙОРТКА

46127501670058

✉ sales@vamintatarstan.ru
info@vamintatarstan.ru
marketing@vamintatarstan.ru

☎ 8 800 600 02 42

🌐 www.vamintatarstan.ru

📶 [vamintatarstan](https://www.vamintatarstan.ru)

РЕКЛАМА